

Norges Indskrifter med de ældre Runer.

Udgivne for

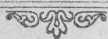
Det Norske Historiske Kildeskriftfond.

3die Bind.

Ved

Magnus Olsen.

2det Hefte.

Christiania.

A. W. Brøgger's Bogtrykkeri A/S.

1919.

Arkeologiske Tidsbestemmelser av ældre norske Runeindskrifter.¹

Av

Haakon Schetelig.

Ved Sophus Bugges utgave av Norges indskrifter med de ældre runer, et verk som blev begyndt i 1891 og som nu fuldføres og avsluttes av Magnus Olsen, har det ikke kunnet undgaas at de arkeologiske opgaver om tidsbestemmelsen av de enkelte indskrifter er blit ujevne og uten indbyrdes sammenhæng. Den arkeologiske tidsbestemmelse er for hver indskrift anført ganske kort efter opgave av forskjellige arkeologer, A. Lorange, Oscar Montelius, O. Rygh, Ingvald Undset m. fl. og disse opgaver er dertil avgit til meget forskjellig tid. Det sier sig ogsaa selv at det ved den sproglige behandling av indskriftene ikke har været plass til en sammenhengende og mere utførlig utvikling av alle de forhold som fra arkeologisk side bør komme i betragtning ved indskriftenes datering. Det vil derfor ha sin betydning at disse forhold her fremstilles i sammenhæng.

Vor opgave er dermed ogsaa begrenset til at belyse tidsforholdene ved norske indskrifter og skal ikke omfatte runenes kronologi i sin almindelighet. Men det vil selvfølgelig være nødvendig at ta noget hensyn til foreliggende daterte runefund i utlandet, og vi vil derved leilighetsvis komme til at berøre hvad man i det hele vet arkeologisk om tiden for runenes forekomst. Den følgende fremstilling sigter forøvrig bare paa at fremføre og drøfte de kronologiske holdepunkter som kan utledes av norske runefund.

Det norske materialet byr i den henseende en taknemlig opgave idet vort land i særlig grad er rikt paa gravfund fra hele den tiden da runene av den ældre række var i bruk. Gravfundene er særdeles heldige som kronologisk enhet, da tidens norske skik krævet et gjennemgaaende rikt gravutstyr; de døde blev gravlagt eller brændt med dragt, smykker, vaaben, mat- og drikkekar, tildels ogsaa med enkelte redskaper. Det er desuten i vor jernalder det normale at hver grav bare indeslutter *et* menneske; det motsatte forekommer som undtagelser, men regelen

¹ Ved tilveiebringelsen av billedene til dette avsnit har vi nydt den mest imøtekommende hjælp av museumsdirektør dr. Sophus Müller, Kjøbenhavn, professor dr. G. Gustafson og dr. A. W. Brøgger, Kristiania. Vi bringer dem herved den erkjendeligste tak for al utvist velvilie.

Likesaa takker vi professor dr. Carl Fred. Kolderup for hans velvillige samtykke til utlaan av en række klichéer i Bergens Museum.

er enkeltgraver, og de sakene som findes i graven har da været *et* menneskes eiendom og utstyr, og har været i bruk inden en og samme mandsalder. Det har ogsaa vist sig at tilvirkningstiden stort set er den samme for alle de sakene som findes i samme grav, at det altsaa er en sjeldenhet at enkelte stykker blandt gravgodset er merkbart ældre end de andre. Det har følgelig ikke været vanlig at slike smykker og bruksgjenstande holdt sig i bruk gjennom længere tid end en eller to generationer.

Denne slutningen er fremfor alt bygget paa en utstrakt sammenligning av fundkombinationene. Som bekjendt har vore første kronologiske undersøkelser tatt sit utgangspunkt i fund som inneholder fremmete importsaker — bronser, vaaben, mynter o. l. — hvis alder kan bringes paa det rene. Derved fikk man de første holdepunkter for hjemlige oldsaker som var nedlagt i forbindelse med importsakene, og det blev mulig til en viss grad ogsaa at gruppere de fundene som ikke i sig selv inneholdt tidsbestemte oldsaker. Den gamle indvending at en mynt kan være uberegnelig gammel før den kommer i jorden, og at ingen kan vite hvor længe et bronsekar har været i bruk, er blitt overvundet efterhvert som materialet er blitt stort nok, og det har vist sig at fundkombinationene stort set er konstante. Bestemte grupper av fremmete saker viser sig i det væsentlige at indgaa som faste led i en bestemt formgruppe som overveiende bestaar av hjemlige former og følgelig karakteriserer en viss avgrænset periode av landets egen stilbevægelse og kulturhistorie. Grunden ligger ganske naturlig deri at de fremmete importsakene ikke er kommet til os paa slump og enkeltvis. En bestemt import — som f. eks. av østromersk guldmynt eller av vesteuropæiske glasser — som har været av den betydning at den blir en nævneværdig arkeologisk faktor, har alltid bundet i bestemte historiske forhold og tilhører følgelig ogsaa et bestemt tidsrum. Ved siden av daterende importsaker er det ogsaa andre forhold som efterhvert har faat stor betydning for kronologien, særlig da undersøkelser over typenes utvikling og sammenheng og studiet av de forskjellige stilfaser i ornamentiken. Disse undersøkelser fører ikke bare til relative resultater, men gir ogsaa paa mange punkter tilknytning til fremmet materiale, og sætter os dermed istand til at korrigere og støtte tidsbestemmelsene.

Ogsaa her har vi fundkombinationene som prøvesten paa rigtigheten av typerækker og ornamentstudier. Naar bestemte grupper av oldsaker stadig findes sammen indbyrdes, men aldrig eller meget sjelden findes sammen med andre former end netop disse, kan vi slutte at disse formgrupper er samtidige og karakteriserer en bestemt periode. Vi har her grundlaget for den arkeologiske periodeinndeling, og den indbyrdes rækkfølge av disse avsnit er nu sikkert fastslaaet for Nordens jernalder. Efterhvert har man kunnet utfylde lakuner og overvinde tilsynelatende motsigelser, saa utviklingsgangen gjennom hele perioden, dens vekslende kulturindhold og karakteristik, kan sis at være paa det rene. Vi har den førromerske jernalder under keltiske indflydelser, som slutter omtrent ved vor tidsregnings begyndelse; de første fire-fem aarhundreder efter Kristus under meget betydningsfulde berøringer med romersk kultur; den følgende nordisk-germanske særutvikling som fortsættes og avsluttes i vikingetiden.

Stort set har hele det nordiske omraade gjennemløpet en fælles kulturutvikling i jernalderen, men hvert enkelt land og hver landsdel har ikke tat del i utviklingen i like grad eller paa samme maate til de forskjellige tider. Rike øer som Gotland og Bornholm har sin særhistorie, som er deres egen men derfor ogsaa like fuldt er av den største betydning for hele Norden. I de første aarhundreder efter Kristus har Sjælland hegemoniet i rike og pragtfulde gravfund; i en følgende tid har de storartete norske gravene ikke noget sidestykke i Danmark og Sverige, mens Norge samtidig staar meget tilbake i guldfund; i perioden nærmest før vikingetiden staar det uplandske omraade over alle andre omraader i Norden i rigdom og kunst. Som i Nordens senere historie har det ogsaa i den forhistoriske jernalder været en stadig skiften i de enkelte landes gjensidige magtstilling og betydning. Det er jernalderens historie.

Det som for os her har betydning, er at vi maa samle hele Norden under en synsvinkel for at faa et rigtig billede av utvikling og kronologi. At f. eks. de rike norske gravene fra folkevandringstiden ikke er tilsvarende representert i Danmark, betyr ikke at Danmark paa denne tiden var utenfor, at ikke det ogsaa gjennemgik et tilsvarende avsnit av utviklingen; det betyr bare at det av bestemte grunde — særlig paa grund av gravskikkens karakter — her er en lakune i det foreliggende danske materiale av oldsaker. Paa samme maate er det med det øvrige Norden overfor Uplands blomstringstid i 7de og 8de aarh. Det kronologiske system maa altsaa bygges slik at det tar hensyn til hele Norden og slik at det ene land kan supplere tilfældige lakuner hos de andre.

Runeindskriftene maa som arkeologisk forekomst tidsbestemmes efter samme princip som oldsakene, d. v. s. det maa undersøkes om indskrifter findes likefrem ristet paa saker som kan dateres eller om de forekommer under fundforhold som gir kjendte holdepunkter for dateringen. Systematisk og klart er dette for længe siden gjort av Montelius¹ og spørsmålet har siden oftere været undergit ny behandling.² Vi er nu fuldt orientert over hvilken periode av nordisk jernalder runene hører hjemme i. Tidsbestemmelsene inden jernalderen har ogsaa i alle henseender gjort overordentlige fremskritt siden Montelius' første avhandling — ikke mindst ved Montelius' egne arbeider — og det er sikkert nu almindelig erkjendt at den sproglige kronologi for indskriftene maa søke sin støtte i arkeologien og ikke omvendt (jfr. Sophus Bugges uttalelse Indl. s. 9). Arkeologien har jo nu ganske anderledes overbevisende grunde at føre i marken end den hadde dengang Wimmer kunde hævde en motsat opfatning av dette forhold.³ Wimmers kritik var forøvrig udelukkende bygget paa dateringen av de indskriftene som findes i de store danske mosefund, og om disse fund den dag idag hører til de viktigste for al nordisk arkeologi, saa kan tidsbestemmelsen nu underbygges ogsaa fra andre kilder paa en maate som det ikke var anledning til ved Engelhart's

¹ Oscar Montelius: Runornas ålder i Norden, Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift, VI, s. 236 ff.

² Særlig vigtige bidrag hos Bernhard Salin: Die altgermanische Thierornamentik, Stockholm 1904.

³ Ludv. F. A. Wimmer: Die Runenschrift, Berlin 1887, s. 300 ff.

første bearbejdelse.¹ Kortfattet og fortræffelig er den arkeologiske opfatning av dette spørsmåal refereret av von Friesen.²

Vor opgave i den følgende fremstilling vil altsaa være at gi den utførlige begrundelse av de arkeologiske tidsbestemmelser som staar i forbindelse med norske runeindskrifter. Det vil være nødvendig at gjennemgaa hvert enkelt av fundene og i hvert tilfælde utvikle alle de forhold som har betydning for kronologien. Det kan da ikke undgaas at vi paa de fleste punkter maa ta med en detaljundersøkelse, som kanskje virker trættende, men er nødvendig til begrundelse av de slutninger vi er kommet til.

De norske indskriftene som kommer i betragtning ved den arkeologiske datering, kan i denne henseende deles i tre grupper, nemlig 1) indskrifter paa oldsaker som er fundet i en grav, hvor da baade gjenstanden selv og dens forbindelse med andre stykker av gravgodset kan gi bidrag til tidsbestemmelsen; 2) indskrifter anbragt paa enkeltfundne oldsaker som ved type eller ornamentar gir anledning til tidsbestemmelse; endelig 3) runestener fundet i forbindelse med graver saaledes at de maa antas at være samtidige med anlægget av vedkommende grav.³ Den første gruppen gir i ethvert fald den nedre grænsen for indskriftens tid, idet runene nødvendigvis maa være ristet for vedkommende gjenstand kom i jorden; ved den andre gruppen maa vi regne med den feilkilden at runene kan tænkes at være anbragt f. eks. paa et smykke kortere eller længere tid efter at smykket var tilvirket, og den arkeologiske bestemmelse gir her altsaa ofte bare den øvre grænsen for indskriftens alder. Dog har vi ved brakteatene den fulde sikkerhet for at indskriften er utført samtidig med det stykke som bærer den. Ved den tredje gruppen har vi ogsaa strengt tat bare at regne med den øvre grænsen for indskriftens alder; det er altid en mulighet for at runestenen paa en gravhaug er reist (eller har faat sin indskrift) lang tid efterat haugen var bygget og det samme gjælder ogsaa en sten med indskrift selv om den er skjult i haugens jordmasse. Vi maa her nøie os med sandsynligheden av at runesten og grav er samtidige, naar da ikke indskriften er anbragt i selve gravkammeret; dog findes ogsaa et eksempel paa at en ældre runesten har været omgjort til sidesten i et gravkammer. Rent arkeologisk set er den sidste gruppen den mest usikre.

For at gi et indtryk av det norske materialet som foreligger til behandling skal jeg opføre de norske indskriftene som kommer i betragtning for hver av de tre gruppene.⁴

1. Indskrifter paa oldsaker som tilhører et samlet gravfund.
 - Bronsefigur, Frøihov, Akershus amt (nr. 3).
 - Benkam, Hov, Kristians amt (nr. 35).
 - Spydspiss, Stabu, Kristians amt (nr. 34).

¹ En udmerket sammentrængt oversigt over mosefundene og deres tidsbestemmelse er git av Knut Stjerna: *Drakskatten i Beowulf*, Fornvännen 1906, s. 128 f.

² Otto von Friesen: *Om runskriftens härkomst*, Uppsala 1904, s. 10 ff.

³ Fra vikingetiden kommer hertil runestener som kan bestemmes stilkritisk efter sit utstyr med ornamentar og figurer. Dette kommer for Norges vedkommende ikke i betragtning for de ældre perioder av jernalderen.

⁴ I parentes er tilføiet indskriftenes nr. i Sophus Bugges utgave.

- Solvbeslag, Nordgaarden, Bratsbergs amt (nr. 38).
 Guldbrakeat, Søvvet, Bratsbergs amt (nr. 8).
 Guldbrakeat, Aagedal, Lister og Mandals amt (nr. 11).
 Benstykke, Ødemotland, Stavanger amt (nr. 17).
 Kjøtkniv, Gjersvik, Søndre Bergenhus amt (nr. 50).
 Kjøtkniv, Fløksand, Søndre Bergenhus amt (nr. 51).
2. Indskrifter anbragt paa enkeltfundne oldsaker.
 Spænde, Fonnaas, Hedemarkens amt (nr. 4).
 Guldmedaljon, Mauland, Stavanger amt (nr. 40).
 Guldbrakeatene fra Fredrikstad (nr. 2), Sogndal (nr. 23), Selvig (nr. 18)¹,
 Bjørnerud (nr. 36), Austad (nr. 48) og en fra ukjent sted (nr. 42).²
3. Runestener fundet i forbindelse med graver.³
 Runesten, Einang, Kristians amt (nr. 5).
 — Elgesem, Jarlsberg og Larviks amt (nr. 7).
 — Stenstad, Bratsbergs amt (nr. 9).
 — Tveito, Bratsbergs amt (nr. 37).
 — Tørviken (A og B), Søndre Bergenhus amt (nr. 20 og 21).

Ved fremstillingen av tidsbestemmelsene vil det være praktisk at gruppere fundene efter oldsakenes karakter, slik at sammenhørende former kan behandles i sammenheng.

Fundene fra Frøihov og Stabu er begge brandgraver med rikt utstyr av vaaben. De hører sammen med et stort antal slike fund som karakteriserer en bestemt periode av jernalderen ved Kristianiafjorden og paa Oplandene med enkelte utløpere saa langt vest som til Indre Sogn og Sundalen.⁴ De første av disse gravene viser sig i ældre romersk tid (tiden fra vor tidsregnings begyndelse til ca. 200 e. Kr.) og hovedmængden tilhører de følgende to aarhundreder. Ved de fleste er fundoplysningene beklagelig tilfældige, men den forholdsvis betydelige fundmængde gjør det allikevel mulig at bedømme — ialfald med sandsynlighet — om de enkelte gravfund virkelig er sammenhørende.

Fundet fra Øvre Stabu (Østre Toten pgd., indskrift nr. 34) stammer fra en gravhaug og fundberetningen er dels sammenstillet efter opplysninger av gaard-eierens søn dels efter professor O. Ryghs undersøkelser paa stedet, men kan dog ifølge professor Rygh »etter omstændighetene ikke anses for i alle enkeltheter at være fuldt paalidelig.« Efter beretningen fandtes i haugen fire graver, hvorav de

¹ Brakeatene fra Selvig, Stavanger amt, staar i en særstilling, idet den tilhører et samlet fund, men et guldfund hvor den foreligger sammen med fem andre brakteater og tre spiraler av guld, og hvor følgelig fundkombinationen ikke gir den kontrol som ligger i en sammenligning av indbyrdes uavhengige typerækker.

² Indskriften paa et kleberstens søkke fra Førde, Nordre Bergenhus amt (nr. 24) er ikke tat med her, da denne gjenstand ikke kan tidsbestemmes efter form og type.

³ Her nævnes bare de runestener hvor det foreligger nærmere opplysninger om graven og dens indhold.

⁴ Se Schetelig: Vaabengraver fra Norges ældre jernalder, Ab. 1900, s. 51 ff.

to i utkantene av haugen. Paa det ene av disse steder fandtes bare brændte ben og en liten bronsespænde (fig. 1). Denne graven var dækket med en meget stor sten. Paa et andet sted i utkanten fandtes fire bronsestykker deformeret av ild, hvorav et er et brudstykke av en bronsespænde som har lignet fig. 1. Længer inde i haugen fandtes to samlinger av oldsaker, ganske tæt ved tværranden blandt brændte ben og kul, dækket med en og samme sten, en meget svær helle. Under hellen laa paa det ene stedet et tveegget sverd av jern med damasceret klinge, av den brede flate, forholdsvis korte form som i vore fund er temmelig sjelden. Paa klingen er i bronse indlagt en barbarisk Victoriafigur og bokstavene SF (fig. 2); videre et sammenbøiet sverd med smal fasetteret klinge og lang greptange (fig. 3) og en skjoldbule med høi pig (fig. 4). Den andre gruppen under hellen bestod av et tveegget sverd med smal, glat hvælvet klinge og lang greptange hvis spiss har en liten bronseknapp som har dannet toppen paa haandtakket (fig. 5); tre tveeggete spydspisser hvorav den ene bærer runeindskriften (fig. 6—8); to spydspisser med mothaker (fig. 9—10); en skjoldbule med løs paasat top og beslag til skjoldhaandtakket (fig. 11—12); en sverddopsko av bronse (fig. 13), en jernknapp, skaar av et lerkar, en ringformet beltehake av bronse (fig. 14) og en stor kniv.

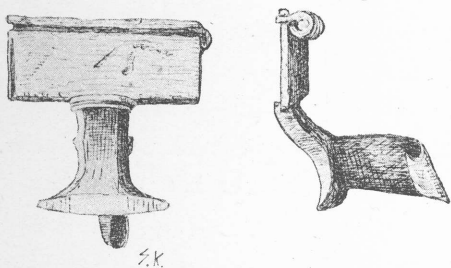

Fig. 1. Bronsespænde fra sekundærgrav i Stabuhaugen.

Ved spydspissen fig. 9 henviser O. Rygh til Vimosefundet (pl. 14, fig. 15), og ved de arkeologiske bemerkninger som er tilknyttet

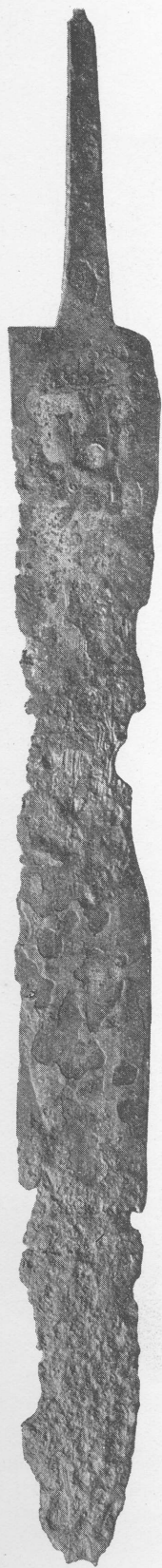
Sophus Bugges behandling av indskriften i runeverket, er det uttalt at oldsakene i fundet er væsentlig samtidige og tyder paa at Stabufundet fra arkeologisk standpunkt maa sættes senest til 4de aarh.

Det viser sig ved nærmere eftersyn at samtlige vaaben fra Stabu har sine sidestykker i Vimosefundet, det brede og det smale sverd, spydspissene, skjoldbulene og haandtakbeslaget. Bronseknappen paa det ene Stabusverdet gir os anledning til at restituere sverdets haandtak efter et træhaandtak fra Vimose som har nøiagtig samme bronseknapp paa toppen (fig. 15). Det er ganske utvilsomt at Stabufundet hører hjemme inden samme tidsgruppe som alle de mange saker der utgjør fundet fra Vimose. Det er sikkert ogsaa Vimosefundet som har dikteret den nævnte datering av sakene fra Stabu, idet man har fulgt Sophus Müllers bestemmelse av mosefundenes kronologi.¹

Meget sterke, og efter min mening avgjørende grunde for en anden datering av mosefundene er imidlertid fremført av Montelius hvorefter Vimosefundet skal dateres til midten av 3die aarh.² Sakene i mosefundet har dengang de blev henlagt paa offerplassen været i bruk i den nærmest foregaaende tid, og de repræ-

¹ Sophus Müller: Ordning av Danmarks Oldsager, II, Jernalderen, tekst, s. 40. Her uttales: De ældste er Thorsbjerg, Trinnemose, Vingsted, Vimose og Illemose-fundene, fra tiden omkring 400; yngre er Nydam, Porskjær og Hedelisker-fundene, og yngst — fra tiden omkring 500 — Kragehul og Dallerup-fundene. — Se ogsaa Sophus Müller: Vor Oldtid, s. 560—561.

² Oscar Montelius: Den nordiska jernalderns kronologi, Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift, IX, s. 268 ff.

2 a

2 b

Fig. 2 a. Victoriasverdet i Stabufundet. Litt under $\frac{1}{3}$.

Fig. 2 b. Detalj av sverdet. $\frac{1}{1}$.

Fig. 3. 1/4.

Fig. 4. 1/4.

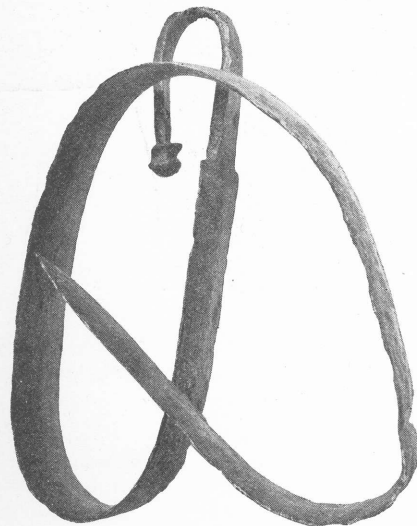

Fig. 5. 1/4.

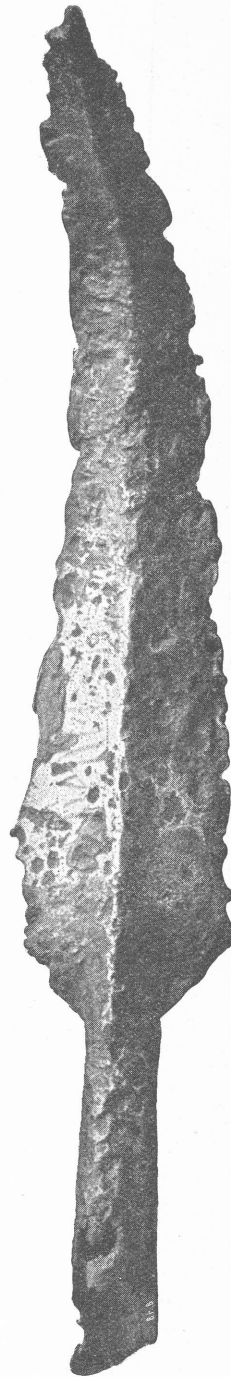

Fig. 6. 2/3.

Fig. 3—6. Vaaben av Stabufundet
(fig. 6 er runespydet).

Fig. 7.

Fig. 8.

Fig. 9.

Fig. 10.

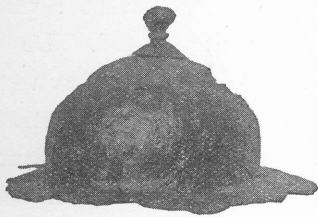

Fig. 11.

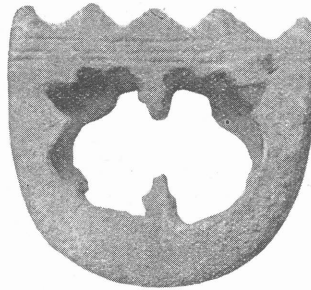

Fig. 13.

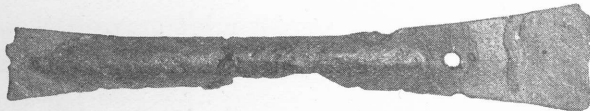

Fig. 12.

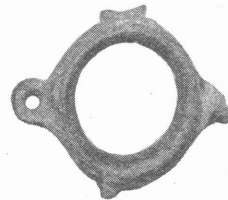

Fig. 14.

Fig. 7—14. Vaaben, dopsko og beltehake av Stabufundet.
Alle $\frac{1}{4}$, bare fig. 12 $\frac{1}{3}$, fig. 13 og 14 $\frac{1}{1}$.

senterer altsaa de ting som var almindelige i et avsnit der nogenlunde maa svare til første halvdel av 3die aarh. Spørsmålet blir da om dateringen uten videre kan overføres paa Stabufundet. Vimosen paa Fyn ligger jo et godt stykke søndenfor Norge og det er ofte nok hævdet som en feilkilde ved slutninger i denslags spørmaal at kulturformer som gradvis utbreder sig fra syd mot nord, maa ha tat en viss tid for hver strækning de tilbakelægger. Vi maa videre regne med muligheten av at de fleste vaaben i Vimosefundet likefrem er indført søndenfra eller endog at de ikke har tilhørt landets egne barn der hvor de nu fandtes, men har været baaret av fremmete krigere under forsøk paa en invasjon paa dansk omraade.¹ De samme vaabenformer kunde da tænkes at ha naadd til at komme i bruk i Norge først en del senere end Vimosefundets tid og det kunde dertil tænkes at de var forholdsvis gamle da de endelig kom i jorden paa Stabu.

Fig. 15. Sverd
Vimose.

Men ogsaa et andet og meget viktig forhold maa tas under overveielse, nemlig i hvilken utstrækning de store mosefund kan brukes som kronologisk enhet. Vi har ikke hat leilighet til en detaljeret gjennomgaaelse av hele Vimosefundet, men skal allikevel gjøre oppmerksom paa enkelte forhold, som kan gi grund til nogen reservation overfor en samlet tidsbestemmelse av det hele fund. Man har som regel tidligere gaat ut fra at mosefundene var nedlagt i vand for vedkommende mose grodde til, og det var da naturlig at anse hvert av de store fundene — som Vimosefundet — for *en* samlet nedlægning. Senere har Sophus Müller overbevisende godtgjort at alle de fire store mosefund ikke er saker som er sænket i vand, men at de har henligget paa tør og tilgjængelig grund. De har ligget udekket og synlig indtil de etterhaanden blev dækket av vegetationen.²

De er, som Sophus Müller anfører, i virkeligheten den levende illustration til det som Caesar (De bello Gallico VI, 17) fortæller om gallerne, der naar de gaar i kamp, som oftest lover byttet til guderne. Naar de har seiret ofrer de dyrene og samler de øvrige saker paa *et* sted. I mange stater ses sammendynget hobe av saadanne saker paa hellige steder. Kun sjelden hænder det at nogen er likegyldig overfor det hellige, saaledes at han enten skjuler byttet hos sig eller borttager det som er henlagt, og herfor er det sat den haardeste straf. Naar mosefundene ses under denne forutsætning er det indlysende at deres sammensætning ikke behøver at være kronologisk bindende paa samme maate som en urørt grav. Det kan ha foregaat gjentagne ofringer paa samme plass, og en større henlagt ofring kan ha mottat senere tilføielser. Det er da naturlig nok at flere forskere har ment at Vimosefundet indeholder enkelte saker som peker mot en yngre tid end hovedmængden av oldsakene i fundet.³ Men dermed er den kronologiske enhet i virkelig-

¹ Sophus Müller: Vor Oldtid s. 56. — Salin: Die altgermanische Thierornamentik s. 193, og samme Ett jernåldersfynd från Uppland, Månadsblad 1896, s. 45.

² Sophus Müller: Vor Oldtid s. 557 ff.

³ Bernhard Salin: Die altgermanische Thierornamentik, s. 192. — Knut Stjerna: Drakskatten i Beowulf, Fornvännen 1906, s. 130. — Montelius: Den nordiska jernålderns kronologi, Svenska Fornminnesföreningens Tidskrift, IX, s. 268. — Salin nævner særlig i denne forbindelse kavlen til et sverdgrep (Vimosefundet pl. 8, fig. 2) og et dyrehode av træ (Vor Oldtid, s. 511, fig. 306);

heten brutt. Selv om fundet som helhet representerer en bestemt avgrænset tidsgruppe, er det altsaa dog mulighet for at det inden denne ramme kan bestaa av successive nedlægninger.

Som nævnt har vi i Norge et betydelig antal gravfund med vaaben fra samme periode som Vimosefundet, og det er berettiget at undersøke hvordan fundforholdene her stiller sig sammenlignet med det store massefund fra Vimose. Det vil straks falde i øinene at gravfundene ser ut til at antyde flere begrænsete tidsgrupper indenfor den omfattende formkreds som er repræsenteret i mosefundet.¹

De eneggete sverdene (Vimosefundet pl. 7) foreligger i en del norske graver sammen med andre vaaben, men aldrig sammen med tveeggete sverd. Eneggete sverd er fundet sammen med spisse tragtformete skjoldbuler som Rygh fig. 218 og med skjoldbuler lik Rygh fig. 217 i den variation av formen hvor bulen er forholdsvis høi og hvælvet (aldeles lik V. B. O. fig. 80). Skjoldhaandtak er i sidste tilfælde av hovedtypen Rygh fig. 222, men av den sjeldne variation hvor endeplattene paa beslaget har firkantet form.² I samme fundgruppe har vi ogsaa skjoldhaandtak med høie naglehoder (som Sophus Müller, *Ordning av Danmarks Oldsager, Jernalderen* fig. 75, Rygh fig. 223). Av tveeggete spyd er de fundet sammen med et som fuldstændig ligner Vimosefundet pl. 14, fig. 3, en anden gang med et litet tveegget av buttet form med litet fremtrædende midtryk (Vimose pl. 14, fig. 8), endelig med et spyd som ligner Vimose pl. 14, fig. 13. I de samme fundene foreligger spyd med mothaker av former som Vimose pl. 14, fig. 15 og 19. Altid har vi i disse fundene forholdsvis smaa spydspisser.³ Denne fundgruppen tilhører i sin helhet den ældre romerske tid.

I fund med tveeggete sverd har vi ikke tragtformete skjoldbuler (Rygh fig. 218), men fremdeles typen med høi pig i aldeles samme form som Rygh fig. 217; videre halvkugleformete skjoldbuler og buler med paanaglet top. Spydspissene er gjerne ikke litet større end dem vi finder sammen med eneggete sverd, og undergaar efterhvert bestemte typologiske forandringer. Ved spydspissene med mothaker er det tydelig at de brede formene (fig. 9 og 10 ovenfor, Vimosefundet pl. 14, fig. 15 og 19) er en ældre form end de slanke (Rygh fig. 212, Vimose pl. 14, fig. 17). Studerer vi disse to hovedformene i deres fundkombinationer med tveeggete spyd, viser det sig at de ældre altid findes sammen med de formene vi har i Stabufundet (fig. 6—8 ovenfor, Vimose pl. 14, fig. 7—10), d. v. s. spyd som ofte er temmelig store og langs midten av bladet har en merkbar kant, mens derimot de tveeggete spydene med høi og skarpt utpræget ryg langsefter (Vimose pl. 14, fig. 4—6, Rygh

jeg vil tilføie at en spydspiss som Vimosefundet pl. 14, fig. 17, paatagelig er ikke litet yngre end samme plansje fig. 15, 18 og 19. En samlet kritisk gjennomgaaelse av mosefundene skulde sikkert gi flere eksempler i den retning. Det er f. eks. grund til at anta, at det paa samme maate kunde utskilles visse former av de tveeggete spyd.

¹ En oversigt over det norske materialet av vaabengraver foreligger Ab. 1901, s. 46 ff.

² Nær beslegtet med et som er avbildet *Fornvännen* 1909, s. 269, fig. 64.

³ Lignende fund er avbildet i *Månadsblad* 1903—5, s. 163; *Fornvännen* 1909, s. 223 og 322; 1911 s. 241 og 267; 1912 s. 190. Om de eneggete sverd se forøvrig Montelius, *Svenska Fornminnesför. Tidskr.* IX, s. 263; Sophus Müller, *Ordning av Danmarks Oldsager, Jernalderen*, s. 13. — Særdeles oplysende for tidsbestemmelsen er en hel rekke fund hos Pič: *Urnengräber*, pl. L ff. Se ogsaa L. Lindenschmidt, *Die Alterthümer unserer heidnischen Vorzeit*, V, Taf. 64.

fig. 206 og 207) regelmæssig findes sammen med de yngre av spydene med mothaker. Ogsaa ved skjoldhaandtakene kan det paavises en typologisk utvikling; i de ældre fundene har haandtakbeslagene temmelig store endeplater, mens platene er ganske smaa paa de yngste. Av sverdene ser det ut til at de kortere brede klinger, glatte eller med flere fasetter langsefter (Victoriasverdet fig. 2 ovenfor, Vimose pl. 6, fig. 14 og 15) kommer i bruk noget tidligere ved de smale fasetterte sverd (Vimose pl. 6, fig. 11 og 12); men de to sorter forekommer ogsaa sammen som i Stabufundet, og begge holder sig temmelig uforandret i bruk gjennom lang tid.

Det er her ikke leilighet til at fremføre materialet ved avbildninger og derfor heller ikke til en mere indgaaende utredning av vaabenformenes kronologi. Ovenstaaende korte antydninger tør være nok til at vise at vi i norske gravfund har materiale til at prøve en kronologisk inndeling av vaabnene uavhengig av mosefundenes tidsbestemmelser. Det er særlig spydspissenes former som byr gode holdepunkter for grupperingen. Vaabenformene i Stabufundet hører til vor ældre vaabengruppe. Spydene med mothaker har bred og flat spiss; de tveeggete spydene har en kant etter midten, men ikke en særlig utarbeidet ryg hvis sider danner en vinkel med flaten paa spydbladet.

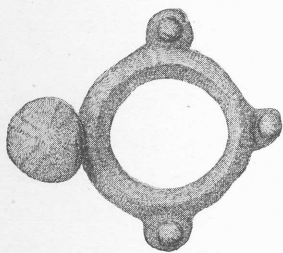

Fig. 16. Beltehake, bronse. 1/1.

Det er sjelden at vaabengravene inneholder andre tidsbestemte oldsaker som gir mulighet for at bestemme alderen ogsaa uavhengig av vaabenformene. Spænder og andre smykker hører jo til i kvindegravene og forekommer bare i undtagelsestilfælde sammen med vaaben. Et gravfund med enegget sverd og tragtformet skjoldbule (fra Gui, Brunlanes pgd., C. 17266—70, Ab. 1893, s. 87) inneholder dog en spænde av jern, som rigtignok er meget forrustet, men dog kan ses at være av en form fra ældre romersk tid, rimeligvis fra et tidlig tidspunkt inden 2det aarh.¹ Et bredt tveegget sverd, type som Victoriasverdet fig. 2, foreligger fra en grav hvori det ogsaa blev fundet spænder av sølv fra samme tid² (fra Lund, Brunlanes pgd., C. 17737—43, Ab. 1894, s. 120); men fundberetningen er her kanskje ikke hævet over tvil.

I Stabufundet foreligger den ene halvdel av en ringformet beltehake (fig. 14), en form som to ganger er fundet i norske kvindegraver fra ældre romersk tid.³ Da beltehaken fra Stabu er ufullstendig, avbildes her en av de andre for at klargjøre typen (fig. 16). Den er fundet sammen med en spænde og en smykkenaal hvis hode er av form som en guldberlokk (Gustafson, Norges Oldtid, fig. 243 og 294), begge av former som maa være ældre end slutten av 2det aarh.⁴ Disse beltehakene har sin oprindelse i sen la-Tène tid, og er gaat av bruk i løpet av de par

¹ Oscar Almgrens gruppe IV, Almgren: Studien über Nordeuropäische Fibelformen, Stockholm 1897, taf. IV.

² Den ene er avbildet av Almgren, l. c. taf. IV, fig. 75.

³ Se Ab. 1887, s. 50, pl. I, fig. 5—7. — Ab. 1888, s. 117.

⁴ De falder fullstendig sammen med den fundgruppen som Sophus Müller har samlet omkring Juellingefundet (Nordiske Fortidsminder, II, s. 30 ff.) og der har tidfæstet til omkring 200. Ved behandlingen av et beslegtet norsk fund har Gustafson villet skyte tidsgrænsen noget tilbake (Opuscula archaeologica Oscari Montelio dicata, s. 265 ff.). Montelius har sat guldberlokkenes tid til senest omkring aar 100. Svenska Fornminnesför. Tidskr. IX, s. 208.

første aarhundreder efter Kristus.¹ Et fund med en slik beltehake kan under ingen omstændighet sættes senere end slutten av 2det aarh.

Det kan se ut som om dette blir en noget tidlig datering av vaabnene i Stabufundet, men fundet selv gir leilighet til yderligere kontrol av bestemmelsen. Vi har i fundbeskrivelsen set at vaabengraven, som runespydet hører til, fandtes i den indre del av en haug i hvis yterkanter det fandtes to andre brandgraver. I den ene av disse fandtes spænden fig. 1, og i den andre et fragment av en lignende spænde. Spændenes type tilhører den seneste del av den ældre romerske tid og den kan i dette tilfælde saa meget bedre brukes for dateringen som den ikke er en sydfra indført type, men lokalt utviklet og begrenset til Norge og Bornholm.² Typen har væsentlig været i bruk i den senere del av 2det aarh., men er ogsaa en gang fundet sammen med en spænde fra 3die aarh. og har altsaa da endda kunnet forekomme. Er fundberetningen paalidelig, skulde de to gravene som fandtes i yterkanten av haugen, være senere anlagt end vaabengraven som fandtes lenger inde, og som efter hvad det foreligger maa antas at være den begravelsen som haugen fra først av er bygget over. Jeg tror ikke det er rimelighet for at fundberetningen skulde melde feil paa dette punkt; selv den helt ukyndige finder maa ha kunnet huske at skjelne mellom saa iøinefaldende avvigende graver som det samlede rike vaabenfund og de to smaagravene der bare indeholdt nogen faa ubetydelige bronsesaker. Alt tat i betragtning tør vi bygge paa fundberetningen i denne henseende og dermed ogsaa bruke spændene som holdepunkt for dateringen av vaabengraven.

Vaabengraven paa Stabu er altsaa etter disse dateringer noget ældre end begyndelsen av 3die aarh. som er det seneste tidspunkt da spænder av samme type som fig. 1 har været i bruk. Spændene gir her den nedre tidsgrænse, og tilknytningen til Vimosefundet gjør det mulig samtidig at uttale at meget ældre kan graven heller ikke være. Det behøver ikke nødvendigvis at være nogen arkeologisk betydelig tidsforskjel mellem centralgrav og sekundærgraver, og vi har nok av eksempler paa at gjentagne begravelser i samme haug eller endog i samme gravkiste kan tilhøre omtrent samme tid. Ved det foreliggende fund kunde en ogsaa være fristet til at utføre denne betragtning videre. Centralgraven var en svær helle som dækket to særlige grupper av vaabenutstyr, der representerer hver en mandsgrav. Begge var brandgraver, begge er helt samtidige og maa antas at være anlagt ved en og samme leilighet. Det er en dobbeltbegravelse for to mænd som sikkert har været knyttet nær til hverandre i livet; en kunde tænke paa brødre eller fosterbrødre. Stjerna har beskrevet to tilfælder av dobbeltbegravelse av to mænd fra Gotland, begge fra 4de aarh. og et tilsvarende fund fra Skaane, og har sammenstillet disse fundene med fortællingen i Beowulfdigtet, at Hildeburhs to sønner lægges paa baalet side om side med armen om hverandres skulder³.

¹ Til sammenligning se eksempelvis Pič: Hradischt de Stradonitz, Leipzig 1906, pl. XIX, fig. 1 og 5, 4 og 7. — Oscar Almgren: Die vorrömische Eisenzeit Gotlands (Sonderdruck aus: Die ältere Eisenzeit Gotlands), Stockholm 1912, taf. 8, fig. 121.

² Oscar Almgren: Studien über nordeuropäische Fibelformen, Stockholm 1897, Gruppe V, Serie 11, s. 65—66, taf. V, fig. 115—119.

³ Knut Stjerna: Fasta Fornlämningar i Beowulf. Antikv. Tidskr. f. Sverige, XVIII, 4, s. 2 ff.

Sekundærgravene i Stabuhaugen var to kvindegraver og det er ingen usandsynlighet at disse to kvinder har været knyttet ved slegtsskap eller familiebaand til mændene i midtgraven¹. Som ovenfor nævnt maa ialfald alle fire gravene i Stabuhaugen være anlagt under et, fra vort synspunkt, kort tidsrum, som kronologisk kan bestemmes til sidste halvdel av 2det aarh. eller til tiden omkring 200.

Frøihov.

I forbindelse med Stabufundet vil det være naturligt at omtale fundet fra Frøihov (Nes pgd. paa Romerike, indskrift nr. 3). Runologisk set er denne indskriften ikke av de viktigste, da den er ufuldstændig og i sin nuværende tilstand

Fig. 17. Bronsekjele av Frøihovfundet. $\frac{1}{3}$.

ikke gir sproglig mening; imidlertid har Sophus Bugge i ethvert fald været tilbøilig til at ta den for en virkelig runeindskrift, og fundet kan saaledes ha sin betydning for runenes aldersbestemmelse i Norge.

Fundet er kort beskrevet av O. Rygh (runeverket b. I, s. 47). Det blev gjort i 1865 paa gaarden Frøihov, Udenes sogn, og kom for dagen derved at plogen under pløiningen skrapet mot gjenstandene.

Disse blev samlet av gaardeieren og av ham skjænket til universitetets oldsagsamling i Kristiania. Graven var en brandgrav med en bronsekjele som urne; kjelen er avbildet (fig. 17). Kjelen indeholdt brændte ben og var dækket av en sten, som efter finderens utsagn lignet en taksten. Graven stod nu i jorden under flat mark, men O. Rygh antar at det vistnok tidligere har været en gravhaug, som litt efter litt er blit jevnet ved dyrkingen.

Ovenpaa de brændte benene i bronsekjelen, men altsaa under takstenen, laa et fuldstændig sammenbøiet tveegget sværd av den smale form med lang tange; det var femdobbel sammenrullet (fig. 18). Videre en tveegget spydspiss (fig. 19), en anden tveegget spydspiss saa ødelagt at formen er ukjendelig; en spydspiss med mothaker, temmelig liten med bredt og flatt blad (fig. 20); en sterkt sammen-

¹ Carl Neergaard: Høie med mange grave, Aarb. f. n. Oldk. 1910, s. 309 ff. Neergaard slutter sit arbeide med det resultat, at den gamle betegnelse Æt-Høie er uholdbar naar en derved tænker sig haugene som familiegraver. Det indrømmes at flere graver i samme haug kan være familiegraver, men hovedreglen er at en høi som regel ikke blev benyttet til ny gravlæggelse, for mindet om dem var glemt som tidligere var jordet i den. — Fra de senere aars undersøkelser i Norge kan derimot fremlægges flere eksempler paa at en haug har git plass for flere begravelser kort efter hverandre. Se VJG. s. 90 ff. (Byrkjefundet), s. 101, note 2, s. 121 ff. (Døsenfundene); B. M. Aarb. 1905, nr. 7 (Myklebostad-fundene).

klemte skjoldbule (fig. 21); beslag til skjoldhaandtaget (fig. 22); en kniv (fig. 23); en del kantbeslag av bronseblik med nagler (fig. 24); nogen halvkugleformete hule knapper av bronseblik av tre forskjellige størrelser, alle fæstet til et nu forsvundet underlag med bronsenagler som har hatt klinkplater av jern (fig. 25); og endelig den eiendommelige menneskefigur av bronse som bærer runeindskriften (fig. 26). Ogsaa denne figur har paa baksiden nagle og klinkplate hvormed den har været fæstet til et underlag paa samme maate som de omtalte hule knapper av bronseblik. Desuten fandtes mellem de brændte benene i kjelen mange smaa klumper av smeltet glas, rimeligvis av en glasskaal som har været lagt med paa likbaalet.

Fundet er gjort tilfældig ved jordarbeide og vi har ikke den faglige garanti for at fundberetningen er til at stole paa eller at oldsakene virkelig er sammenhørende. Vi maa da nøie os med at baade fundet og beretningen i sig selv har al sandsynlighet for sig. I hovedsaken hører fundet til den samme gruppe av brandgraver med rikt vaabenutstyr, som vi allerede kjender fra Stabugraven; at graven er anlagt med et bronsekar som urne er vistnok, som rimelig kan være, ikke det almindelige, og Stabugraven hvor oldsakene og brændte ben var nedlagt uten nogen særlig urne, betegner i denne henseende det vanlige og mest typiske anlæg. Men samtidige »kjedelgraver« er allikevel ikke saa rent sjeldne, og det er her ingen urimelighet i fundberetningens opgave.¹ Ved fundberetningens opgave om at graven er truffet under flat mark — og O. Ryghs bemerkning at det dog kan ha været en gravhaug som senere er utjevnet ved dyrkning — bør det mindes om at det foreligger beretninger om samtidige norske graver truffet under en brolagt plass eller en stenglægning, eller merket ved en bautasten; et mindesmerke av den art vil let forsvinde sporløst ved jorddyrkning, og graven kan allikevel længe bli liggende urørt om den, som det forekommer, har været anlagt i en grop i auren, under markens nivaa. Dette punkt berører vistnok ikke direkte tidsbestemmelsen, men bør nævnes til belysning av fundberetningens sandsynlige paalidelighet.

Oldsakene i graven danner det fuldstændige og med al sandsynlighet sammenhørende utstyr av en mandsgrav. Oldsakenes former og typer har ogsaa i alle henseender præg av at være samtidige, og det kan fra den siden ikke reises nogen indvending mot at betrakte Frøihovfundet som et paalidelig gravfund.

Om tidsbestemmelsen har O. Rygh uttalt at dette fund utvilsomt maa henføres til ældre jernalders mellemste del, og at det fra arkeologisk side antagelig intet kan være til hinder for at sætte Frøihovfundet til tiden omkring 500.²

¹ Ab. 1900, s. 51—52. Der omtales 12 norske fund av brandgraver med vaaben og som urne en bronseskjele av samme type som den foreliggende fra Frøihov.

² Denne uttalelsen er trykt i juli 1891, mens den ovenfor anførte datering av Stabufundet er trykt i desember 1902. Som vi skal se er imidlertid disse to fundene meget nær kronologisk sammenhørende. Den paafaldende avvigelse — paa mere end hundrede aar — i de dateringer som tidligere er indført i runeverket, skyldes sikkert de meget væsentlige fremskridt som bearbeidelsen av Nordens jernalder i det hele hadde gjort i 1890-aarene; herved maa i første række nævnes Montelius's kronologiske studier (Den nordiska jernalderns kronologi, Svenska fornminnesfören. Tidskr. IX og X) og Sophus Müllers arbeider Ordning av Danmarks Oldsager (1895) og Vor Oldtid (1897).

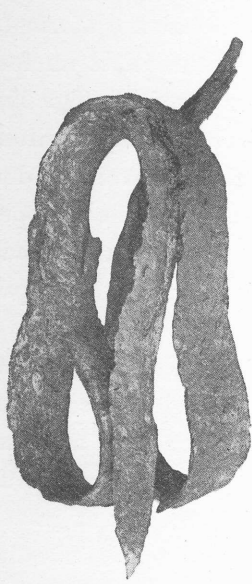

Fig. 18.

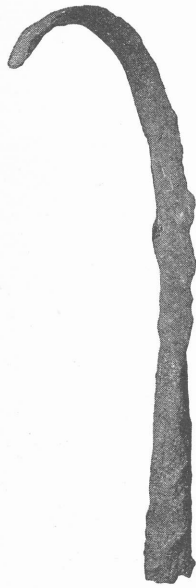

Fig. 19.

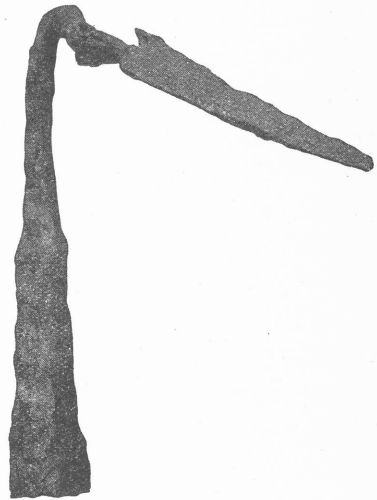

Fig. 20.

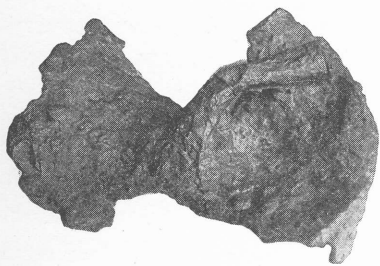

Fig. 21.

Fig. 22.

Fig. 23.

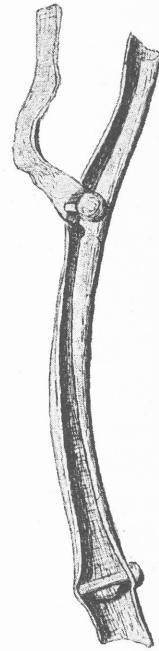

Fig. 24.

Fig. 18—24. Vaaben etc. av Frøihovfundet. Alle $\frac{1}{4}$, bare fig. 23 omtr. $\frac{1}{2}$ og fig. 24 $\frac{1}{1}$.

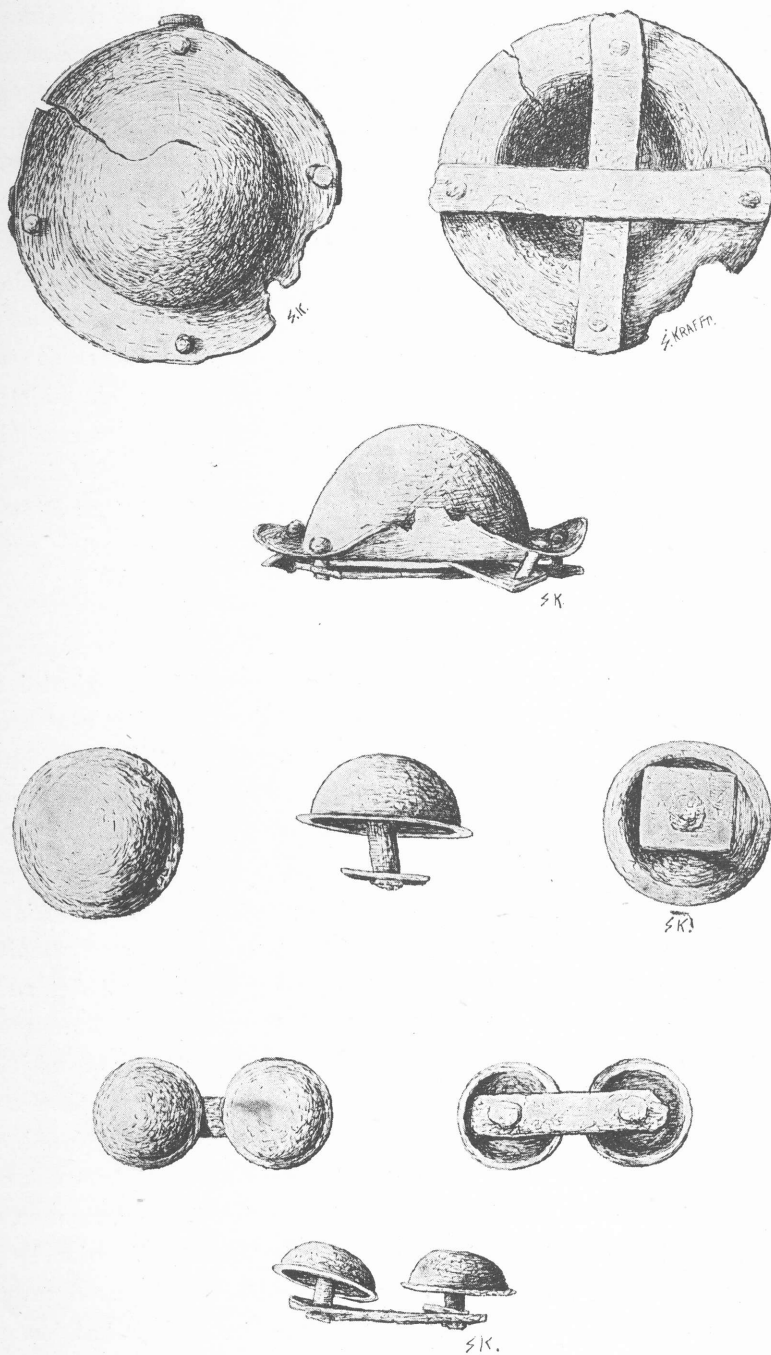

Fig. 25. Bronsebeslag av Frøihovfundet. $\frac{1}{4}$.

Alle vaaben i Frøihovfundet har sine fuldstændige sidestykker blandt sakene fra Stabu, hvis alder vi allerede har drøftet i det foregaaende, og en saa gjennemgaaende overensstemmelse gir grund til at slutte at det ikke kan være synderlig aldersforskjel paa disse to fundene. De andre sakene i Frøihovfundet stemmer ogsaa godt med denne tidsbestemmelse. Bronsekjelen er av en type som er i bruk baade i ældre og yngre avsnit av den romerske periode, men ophører noget før periodens slutning. De hule knappene av bronseblik (fig. 25) og randbeslagene (fig. 24) har sine sidestykker i Vimosefundet (fig. 5 og 13) og likesaa i Thorsbjergfundet (pl. 13); det sidste anses efter Montelius for at være et halvt hundrede aar yngre end Vimosefundet. Men disse knapper og beslag er ikke egnet til at gi holdepunkt for en mere detaljeret gradering av tidsbestemmelsen, som beltehaken og spændene kunde det ved Stabufundet; vi maa bli staaende ved at oldsakene fra Frøihov er av de typer som karakteriserer de ældste av mosefundene, uten at gravens datering tør fikseres med nærmere grænser end tiden fra slutten av 2det aarh. til henimot slutten av 3die aarh. Vor slutning blir altsaa at runefiguren fra Frøihov er kommet i jorden engang i løpet av disse hundrede aar, mens spydet fra Stabu kunde sættes til noget før eller omkring aar 200.

Disse to stykker er de ældste runefund som hittil er gjort i norsk jord og dette resultat turde muligens ha nogen betydning ut over det rent kronologiske. Som vi har set har disse vaabengraver den nøieste tilslutning til de kulturformer som vi lærer at kjende i det store mosefund fra Vimose, en kultur som i høieste grad er præget av import og paavirkning fra den klassiske verden. En mængde av de fortræffelige vaaben i mosefundet likesom i norske graver er av romersk arbeide, andre er influeret av romersk teknik og utstyr, som Victoriasverdet fra Stabu, eller naar mange spydspisser har indlagte ornamenter av sølv. Vi har ogsaa set at disse kulturformer optræder i Norge samtidig med det ældste av de store mosefund, og den længere avstand nordover har altsaa ikke foraarsaget nogen merkbar forsinkelse i den stærke tilførsel av romerske vaaben og forskjellige andre saker av romersk fabrikat. Samtidig maa vi da ta hensyn til den mulighet at ogsaa vore to ældste runeindskrifter kan være importstykker. Rigtignok er hverken spydet eller bronsefiguren av romersk oprindelse, men det er sikkert nok at Nordens kulturforbindelser i denne tid blev formidlet gjennom sydligere germaner, som ogsaa har ydet en væsentlig andel i den import som tilførtes Skandinavien.¹

Ifølge Sophus Bugge har Undset til ham uttalt at bronsefiguren fra Frøihov neppe er arbeidet i Norge. Jeg vet ikke om Undset har hat bestemte fremmete paralleler at henvise til, og kan ikke si mere end at figuren i ethvert fald er enestaaende i vore fund. Og selv om figuren var et fremmet arbeide, saa kunde det tænkes at den hadde faat sin indskrift i Norge.

¹ For den ældre romerske tid er dette spørsmåal nylig behandlet i en fremragende studie av Sophus Müller, Juellinge-Fundet, Nordiske Fortidsminder I, s. 36—37; se ogsaa Oscar Almgren: Zur Bedeutung des Markomannenreiches in Böhmen für die Entwicklung der germanischen Industrie in der frühen Kaiserzeit, Mannus V, s. 265 ff.

Stabuspydet er av en form som i denne tid er fælles for hele den germanske verden. Rimeligvis har spyd av denne form, som saa mange andre vaaben, været indført til Norge; men det kan ikke godt tænkes andet end at slike spyd ogsaa har været smedet her i landet. Spørsmaalet om indskriften er importeret, maa altsaa staa aapent ogsaa her. Derimot kan det med overveiende sandsynlighed uttales at indskriften er samtidig med spydet og ikke senere paasat. Hver side av spydbladet deles ved en midtryg i to felter, paa de to sidene tilsammen altsaa fire felter. De tre av disse har regelmæssig og ensartet ornamentik, mens det fjerde feltet istedenfor dette mønstret har runeindskriften, som er utført i aldeles samme teknik som ornamentene. Al rimelighet taler for at spydet fik sin dekoration da

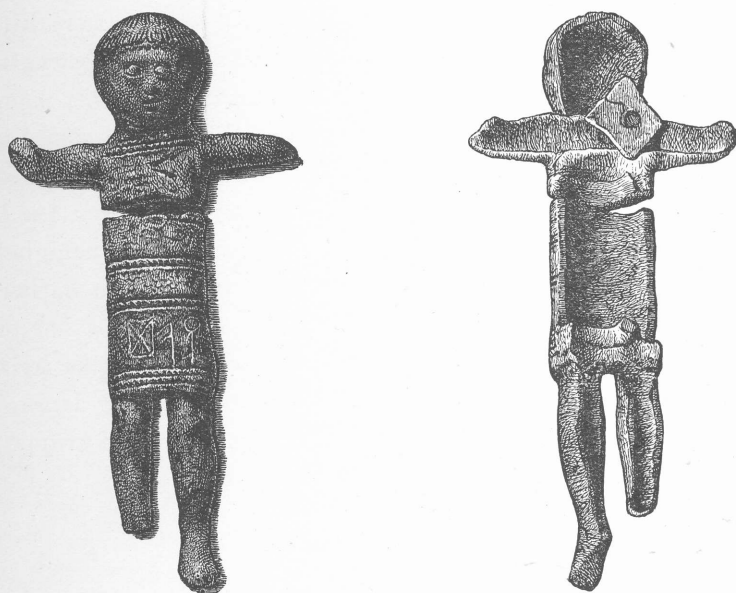

Fig. 26. Bronsefigur med runer. Frøihovfundet. $\frac{1}{1}$.

det blev gjort færdig fra smedens haand, og runene maa da være paasat ved samme leilighet. Men om importspørsmaalet ikke kan avgjøres, er det ialfald særdeles betegnende at begge de to ældste runeindskrifter som er truffet i Norge, foreligger i gravfund hvis indhold bærer det tydeligste vidnesbyrd om de sterke romerske og barbarisk-romerske kulturindflydelser som Norden mottok paa denne tid.

Ved behandlingen av begge disse runeindskrifter har Sophus Bugge i forskjellig forbindelse henvist til indskriftene paa spydspissene fra Müncheberg og Kovel (Stephens II, s. 880 og III, s. 266). Det bør derfor her kort omtales hvad vi kan si om den arkeologiske tidsbestemmelse av disse spydene. Spydet fra Müncheberg, i Mark Brandenburg øst for Berlin, er kommet for dagen sammen med adskillige andre fundstykker, og av disses art fremgaar det, at det paa dette sted maa ha været en gruppe av graver. Oldsakene er ifølge Stephens avbildet i »Anzeiger für Kunst der deutschen Vorzeit« nr. 2, februar 1867. Denne publikation har vi ikke hat adgang til. Kovelspydet, fra den gamle polske provins Volhynien, er ikke fundet sammen med andre oldsaker.

Trods avvigelser i enkelte detaljer staar disse to spydene hverandre ganske nær i form, likesom de har samme motiv og teknik ved de indlagte sølvforsiringer. Efter sin type hører de hjemme i samme tid som de ældste store mosefund.¹ Den karakteristiske detalj at falen er prydet med omløpende sølvstriper findes igjen paa et spyd fra Bøhmen, som i det hele ligner runespydene meget. Det er fundet ved Dobřichov-Tribichá, paa en av Bøhmens yngste germanske gravplasser fra keiser-tiden; efter oldsakene tilhører gravene væsentlig 3die aarh. Det er spænder med lang naaleskede (Almgren, Studien, Taf. IX, fig. 211), og av former med tilbakeboiet fot, vaaben og sporer som i Vimosefundet, beltebeslag etc.² I norske gravfund forekommer spyd som meget ligner Kovelspydet i fundkombinationer med eneggete sværd, tragtformete skjoldbuler, skjoldbuler med høi pig, og andre former som efter det vi har anført i det foregaaende, skulde snarest være litt ældre end vaabnene fra Stabu og Frøihov. — Det skal indrømmes at disse betragninger ikke gir anledning til nogen meget nøiagtig datering av runespydene, men saa meget er sikkert at de hører hjemme inden den samme tidsgruppe som Vimosefundet med dets runeindskrifter og de norske fundene fra Stabu og Frøihov. Fra 3die aarh. har vi desuten dopskoen og skjoldbullen fra Thorsbjerg og ringen fra Pietroassa.³

Det bør tilføies at det neppe kan sis at herske nogen uenighet av betydning med hensyn til de absolute tidsbestemmelser, saaledes som de her er opført, og den relative tidsfølge er anerkjent som fuldt sikker. De her omtalte indskrifter danner altsaa den ældste gruppe av de runemindesmerker hvis alder kan bedømmes ad arkeologisk vei. Med hensyn til de utenlandske og danske indskrifter var dette tidligere kjendt ved Wimmers arbeider; men til samme gruppe maa altsaa nu ogsaa regnes de to norske fundene fra Stabu og Frøihov.

Som den næste gruppe av norske runefund skal vi behandle fire indskrifter som har det tilfælles at de er ristet paa gjenstande av ben og er fundet i brandgraver. Disse to omstændigheter har den naturlige sammenheng at de forskjellige smaasaker av ben som hørte til gravgodset, ikke kan raatne og oppløses naar de er gjennemglødet paa likbaalet, mens de som regel er sporløst forsvundet i skeletgravene, hvor de er kommet ubrændt i jorden. Naar de mange smaa redskaper av ben ganske overveiende kjendes fra brandgravene, skyldes dette altsaa bestemte fysiske forhold, og ikke nogen oprindelig forskjell i sammensætningen av gravgodset ved brændte og ubrændte graver. Det er altsaa baalbrændingen vi kan takke for at disse sakene i det hele er bevaret; men fordi de har været med paa baalet

¹ Paa Münchebergspydet er bl. a. indlagt et hakekors og et andet tegn, hvortil Stephens har anført et interessant sidestykke paa en pilespiss av ben fra Vimose. Sammenligningen viser saa nær overensstemmelse at den nok kan tillægges betydning for tidsbestemmelsen.

² Spydet er avbildet J. L. Píč: Die Urnengräber Böhmens, Leipzig 1907, Taf. LXXXVIII, fig. 5. — Naar Píč her omtaler »Fibeln aus der späteren provinzialrömischen Periode (III—V Jahrh.)« — maa tidsbestemmelsen gjælde perioden og ikke netop de spænder som foreligger fra gravplassen. De former av spænder som er avbildet (l. c. Taf. LXXIV) maa ialfald dateres til 3die aarh.

³ Salin: Die altgermanische Thierornamentik, s. 146. — von Friesen: Runskriftens härkomst, s. 12.

foreligger de rigtignok altid i en sørgelig forfatning, forvredne, sprukne og sønder-
sprunget i smaastykker av heten i branden.

De fundene som her kommer i betragtning er benkammen fra Hov (nr. 35),
benstykket fra Ødemotland (nr. 17) og to benredskaper, saakaldte kjøtkniver, fra
Gjersvik og Fløksand (nr. 50 og 51). To av disse er fundet ved fagmæssige arkeo-
logiske utgravninger (Hov og Gjersvik); den tredje foreligger ogsaa saaledes at
fundets karakter og sammensætning er fuldt sikker (Fløksand), mens den fjerde er
opgravet tilfældig og resten av fundet tapt (Ødemotland). Dog er det her senere
gjort fagmæssige utgravninger baade i ruinene av den haugen hvor runestykket
var fundet og av flere lignende graver paa samme sted, hvorved vi allikevel blir
istand til at gjøre op en mening om tidsbestemmelsen. Som vi skal se er disse
fundene ikke kronologisk sammenhørende; de fordeler sig i virkeligheten over en
tid av mere end hundrede aar.

Fundet fra Nedre Hov (Gran sogn og pgd., Hadeland) kom for dagen
ved en utgravning som antikvar Nicolaysen foretok i 1868¹. Undersøkelsen omfattet
etter Nicolaysens beskrivelse to adskilte grupper av gravhauger, den ene laa paa
en forhøining som kaldtes Trettenlykken, nogen hundrede alen nordenfor husene
paa gaarden, ved nordøstre side av den gamle postveien, og skal oprindelig ha
været paa 13 hauger, hvorav dengang 6 var bevaret og blev undersøkt; den andre
flokken laa paa flaten i nordvest for husene ved sydvestre side av postveien, omtrent
like overfor Trettenlykken, og omfattet 7 hauger som alle blev utgravet. Forøvrig
var alle haugene aldeles ensartet og de to gruppene maa med al rimelighet betragtes
som deler av et og samme gravfelt. I alle haugene var begravelsen en brandgrav,
anlagt som et brandflak; de brændte ben er nedlagt paa haugens bund sammen
med kul og andre rester fra likbaalet, uten nogen urne eller kiste. I de fleste av
haugene er brandlaget dækket av nogen sten, en gang av en stor helle. Vi har
her en gravform som var kommet i bruk paa Østlandet i den førromerske jern-
alder og som fremdeles var i hævd etter vor tidsregnings begyndelse helt ned i
folkevandrings-tiden. I den romerske periode betegner slike gravplasser paa Øst-
landet den hjemlige, hævdvundne skik i anlæg som i utstyr, i motsætning til de
vaabenfund og kjedelgraver vi har set eksempler paa fra Stabu og Frøihov, hvor
det mest fremtrædende er de mange importsaker i gravgodset og nydannelser
i gravskikken.

Nedre
Hov.

Paa de østlandske gravplasser fra denne tid bestaar gravgodset gjennem-
gaaende av smaasaker som kniver, naaler, kammer og nøkler; spænder forekommer
oftere; likesaa findes det stadig rester av flere lerkar som har været med paa lik-
baalet. Vaaben er derimot meget sjeldne, og det findes paa de samlede gravplasser
neppe et eneste eksempel paa det fuldstændige og merkelige utstyr av vaaben
som vi kjender fra en hel række samtidige vaabengraver utenfor gravplassene.
Jeg har før gjort opmerksom paa at nydannelser i gravskikken naturlig har trængt
langsomt igjennem hos de kredser som kontinuerlig fortsatte at begrave paa gamle

¹ Ab. 1868 s. 110—112 og s. 135—137 (O. Ryghs katalogbeskrivelse av oldsakene og N. Nicolaysens
beretning om fundet). — I. Undset: Aarb. f. n. Oldk. 1880, s. 100 f. 122. — O. Rygh: Norske
Oldsager, fig. 146, 160, 161, 274 og 275, med tekst.

fælles gravplasser, hvor skik og bruk var fæstnet ved overlevering (Vestlandske Graver fra Jernalderen, s. 66), og dette forhold har ogsaa sin betydning for betragtningen av indskriften fra Nedre Hov; denne indskrift er fundet i helt hjemlig selskap, hvor ikke noget bærer det præg av import og fremmete kulturforbindelser som saa overveiende karakteriserer fundene fra Stabu og Frøihov.

Som utgangspunkt for tidsbestemmelsen vil det være riktig at gi en kort oversigt over hele gravplassen.

A. Paa Trettenlykken.

Haug 1. 2 alen høi, 15 alen i tvermaal. Deri fandtes bare litt kul og nogen hestetænder.

Haug 2. 2 alen høi, 20 alen i tvermaal. I midten blev truffet et brandlag med brændte ben og derved skaar av et lerkar med tutehank av typen Rygh, fig. 357; en kniv med jernholk og et jernbeslag; en spænde av jern med lang naaleskede (fig. 27), en ganske tilsvarende spænde av bronse som er ødelagt i branden paa baalet, samt en bronsenaal med korsformet hode (fig. 28).

Haug 3 var tidligere utgravet og blev forbigaaet ved undersøkelsen.

Haug 4. 1 alen høi, 8 alen i tvermaal. Like under torven paa den ene siden av haugen laa hanken av et lerkar. — Paa haugens bund var et brandflak dækket av nogen sten og derved 8 smaa spillebrikker av ben (fig. 29) og nogen smaa brudstykker av et simpelt flatt bronsebeslag.

Haug 5. $1\frac{1}{2}$ alen høi, 12 alen i tvermaal. Paa haugens bund var et brandflak under nogen større sten. Her fandtes forbrændte stykker av to fine bronsenaaler (fig. 30) og desuten en oval beltesten (ildsten), en svær enegget kniv av form som sværdet Rygh fig. 498, bladformete pilespisser med tange, en liten øks avbildet Rygh fig. 152, brudstykker av en vreden jernring og andre smaa fragmenter av jern. Slik som fundberetningen foreligger, skal bronsenaalene være fundet i samme grav som jernsakene; men dette maa vække tvil. Bronsenaaler som disse kjendes fra adskillige sikre fund, men foreligger da altid sammen med saker fra yngre romersk tid, mens derimot jernsakene viser en vel karakteriseret grav fra den senere del av folkevandringstiden, altsaa fra 7de eller 8de aarh. Det blir dermed en tidsforskjøl paa mindst et par hundrede aar mellem bronsenaalene og jernsakene, og den eneste mulige forklaring av forholdet er da at vi har at gjøre med to forskjellige begravelser i samme haug. Da begge er brandgraver, er det meget forklarlig at de kan ha gaat slik i hverandre at de ikke har kunnet skilles ad ved undersøkelsen. For vort formaal her er det bare den ældste av gravene som har interesse.

Haug 6. Laa paa toppen av høiden Trettenlykken og var den største av haugene, $3\frac{1}{2}$ alen høi, 32 alen i tvermaal. Spredt fandtes stumper av som det syntes dels ubrændte, dels brændte ben av mennesker og hester. I midten under en stor helle var et brandflak med skaar av et stort lerkar (fig. 31) og en kniv.

B. Paa flaten nordvest fra husene.

Haug 7. 3 alen høi, 26 alen i tvermaal, bygget mest av sten, hvorav de største laa midt paa bunden; imellem og under disse blev truffet brændte ben

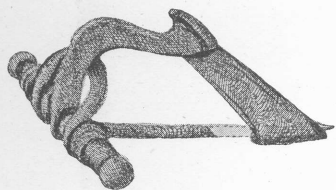

Fig. 27.

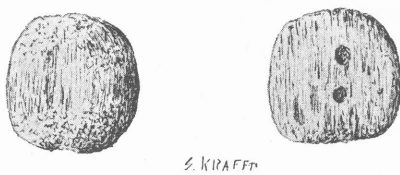

Fig. 29. Spillebrikker av ben. $\frac{1}{1}$.
Nedre Hov, grav nr. 4.

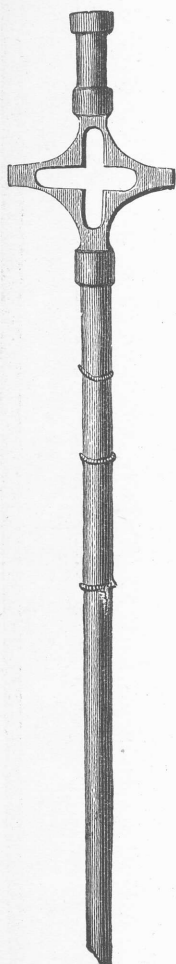

Fig. 28.

Fig. 27-28. Spænde og naal av
bronse. $\frac{1}{1}$. Nedre Hov, grav nr. 2.

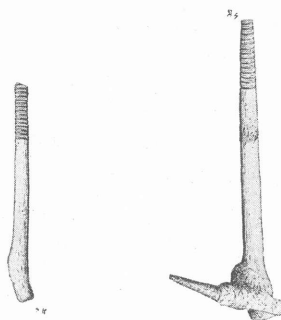

Fig. 30. Brudstykker av bronse-
naaler. $\frac{1}{1}$. Nedre Hov, grav nr. 5.

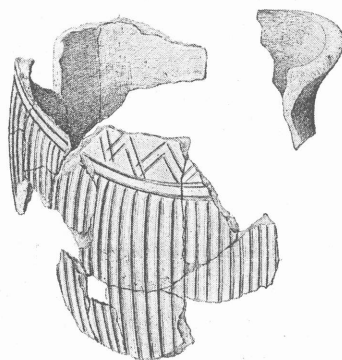

Fig. 31. Lerkar. Nedre Hov,
grav nr. 6.

og derved skaar av to lerkar, forbrændt paa likbaalet (fig. 32), en kam av jern (fig. 33), en kniv (fig. 34), en nøkkel av jern (fig. 35) samt rester av en laas til et skrin (fig. 36 og 37), av aldeles samme konstruktion som en Sophus Müller har beskrevet i Juellingefundet, s. 6, fig. 4 og 5, og nøkkelen fig. 35 viser sig at passe til denne laasen; videre en mængde flate jernbeslag, to lange, tynde naaler av jern (fig. 38 og 39), et jernredskap (fig. 40) som ikke godt kan være andet end en kjøtkniv som har hat træskaft, et brudstykke av en benkam som bærer runeindskriften (avbildet i runeverket b. I, s. 421 og 423) og et brudstykke av en stor rund haarnaal av ben (fig. 41).

Haug 8. 2 alen høi, 26 alen i tvermaal. Paa flere steder fandtes kul og brændte ben og desuten følgende oldsaker mellem og under nogen større sten midt paa haugens bund, en stor jernnøkkel (fig. 42), to kniver av form som fig. 34, skaar av tre lerkar, et litet brudstykke av en halvmaaneformet benkam og tre brudstykker av en rund bennaal (fig. 43).

Haug 9. $2\frac{1}{2}$ alen høi, 15 alen i tvermaal. I midten var et brandflak uten oldsaker. »Litt til siden« fandtes en remspænde og en ring, begge av jern; disse to stykkene er av ubestemmelig alder og det er ret tvilsomt om de har nogen forbindelse med begravelsen.

Haug 10. $\frac{1}{2}$ alen høi, 7 alen i tvermaal. Var urørt, men viste ikke noget som helst spor av begravelse, skjønt haugen ganske sikkert ikke var dannet av naturen.

Haug 11. 1 alen høi, 8 alen i tvermaal. Her fandtes i midten av haugen temmelig høit oppe to bryner; dypere ned, men dog ikke paa bunden, mange ben av menneske og hund, halvdelen av en saks, en hank og et litet stykke jern med naglehul. Efter den knappe beskrivelse av utgravningen skulde en snarest tænke at det i denne haugen er foretat en efterbegravelse i en senere tid end den som gravene ellers tilhører. Ialfald har graven været saa forskjellig fra de andre at den ikke kan tas med ved den kronologiske bestemmelse av gravplassen.

Haug 12. $2\frac{1}{2}$ alen høi, 17 alen i tvermaal. I midten fandtes et brandflak men uten andre oldsaker end et bryne.

Haug 13. 1 alen høi, 14 alen i tvermaal. Ovenpaa laa en stor helle som Nicolaysen antar for en nedfaldt bautasten; paa forskjellige steder blev truffet brændte ben og kul (vel muligens flere simple brandgraver uten oldsaker) og omtrent midt paa bunden et lerlag under nogen sten, hvori fandtes en remspænde av jern. Det er kanskje tvilsomt om dette sidste anlæg er en grav; ialfald er remspænden av en form som vanskelig kan tidsbestemmes.

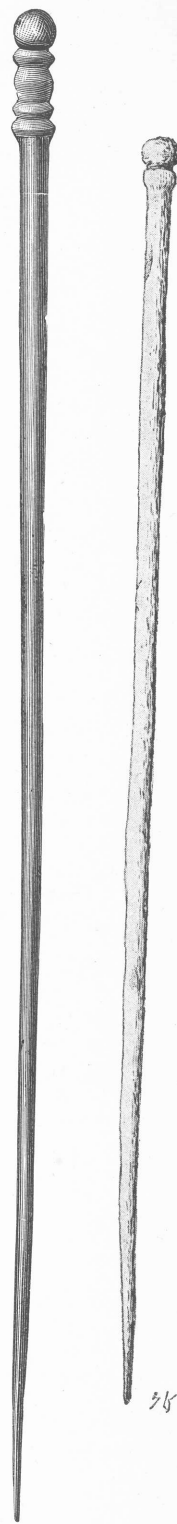

Fig. 38 og 39.
Naaler av jern. $\frac{1}{1}$.

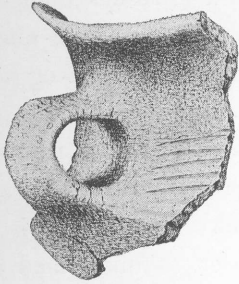

Fig. 32. Lerskaar. 1/1.

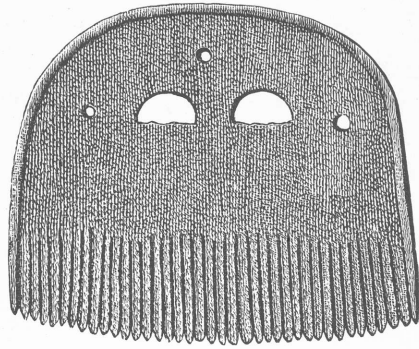

Fig. 33. Kam av jern. 2/3.

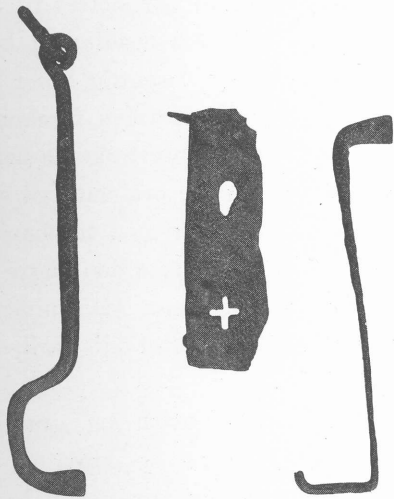

Fig. 35-37. Nøkkel og laas. 1/2.

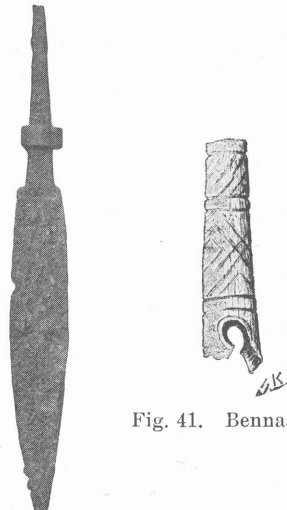

Fig. 34. Kniv. 1/2.

Fig. 41. Bennaal. 1/1.

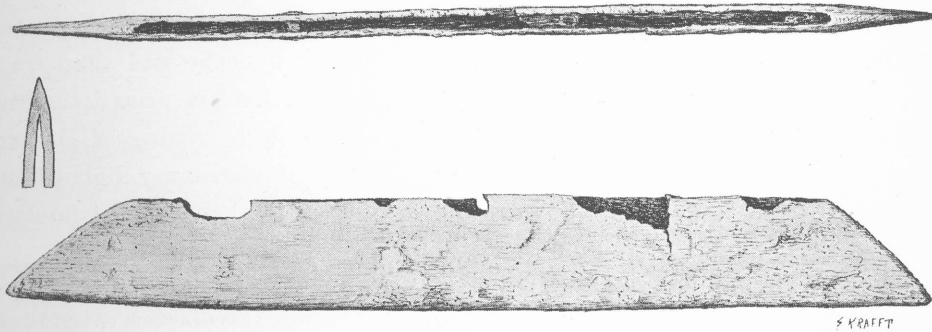

Fig. 40. Kjøtkniv av jern. 2/3.

Fig. 32-41. Nedre Hov, grav nr. 7.

De 8 av gravene indeholdt altsaa kjendelige og ensartede brandgraver (nemlig nr. 2, 4, 5, 6, 7, 8, 9 og 12), men av disse var en aldeles uten oldsaker (i haug 9) og en indeholdt bare et bryne (haug 12). Naar gravenes alder skal undersøkes blir det da 6 av dem som har betydning, skjønt heller ikke alle disse gir anledning til sikre bestemmelser. Vi skal gjennomgaa oldsakene og se hvad de kan lære os.

I en av gravene fandtes to spænder av karakteristisk og utpræget form, som er meget brukbar for tidsbestemmelsen. Ifølge Almgren¹ har hele denne formgruppen (spænder med høi naaleskede) været i bruk i et forholdsvis kort tids-

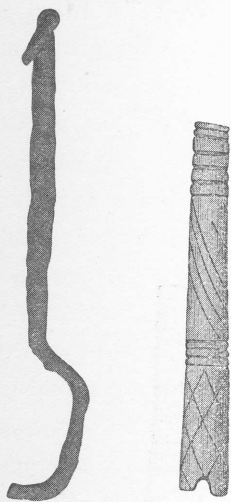

Fig. 42. Nøkkel. $\frac{1}{2}$. Fig. 43. Bennaal. $\frac{1}{1}$.

Fig. 42 og 43. Nedre Hov, grav nr. 8.

rum, som i det væsentlige falder sammen med 3die aarh. Det har i denne gruppe ikke været mulig at skjelne kronologisk mellem ældre og yngre former, og spændene alene fører følgelig ikke til en nærmere fikseret tidsbestemmelse end at denne graven (i haug nr. 2) bør sættes til 3die aarh. Men vi har i samme grav en bronsenaal med korsformet hode (fig. 28), en ældre form som væsentlig hører hjemme i ældre romersk tid², og naar denne formen forekommer her, kunde det tyde paa at vort fund snarere skulde sættes tidlig end sent inden det tidsrum som er bestemt ved spændene. I graven foreligger desuten et lerkar med tutehank hvorom ikke kan sis andet end at formen tilhører den yngre romerske periode, altsaa det 3die eller 4de aarh. Alt sammenlagt blir slutningen, at graven i haug nr. 2 tilhører 3die aarh. og snarest aarhundredets første halvdel.

Nærmest til dette fundet slutter sig graven i haug nr. 6. Her fandtes rigtignok bare en kniv og skaar av et lerkar (fig. 31), men det sidste gir nogen kronologisk veiledning. Det har været en krukke, vel brændt, av grov lermasse som er gulgraa i bruddet og har mørk blank overflate. Ornamentene er godt utført, liksom hele krukken er vel arbeidet. Den norske keramik fra jernalderen er ikke detaljbearbeidet og plassen tillater ikke at opta dette emne til nærmere behandling her. Men saa meget kan sis, at denne krukken neppe kan være fra den seneste del av yngre romersk tid; den maa i typeserien faa sin plass i tilslutning til ældre former (beslegtet med stykker som Sophus Müller, Ordning af Danmarks Oldsager, Jernalderen, fig. 142 og 144), og skulde med største sandsynlighet bestemmes til omtrent samme tid som spændene ovenfor³. — I haug nr. 5⁴ fandtes to

¹ Studien über nordeuropäische Fibelformen, Gruppe VII, s. 90 ff. Taf. IX. Særlig for tidsbestemmelsen se s. 97—98. — Typen findes f. eks. i Vimosefundet og i romerske Limes-kasteller som er ødelagt noget efter midten av 3die aarh. — Det er tydelig disse spændene som er lagt til grund for tidsbestemmelsen i runeverket b. I, s. 420.

² Montelius: Svenska Fornminnesfören. Tidskr. IX, s. 206, fig. 48. — Sophus Müller, Ordning af Danmarks Oldsager, Jernalderen, fig. 111 og 112.

³ En krukke som ligner denne meget nær er fundet i en grav paa Grødal i Sundalen pgd. sammen med en bronsekjele lik fig. 17 ovenfor, en skjoldbule med løs paasat top (Rygh fig. 220) og en spydspiss. C. 2507. 10. N. Nicolaysen, Norske Fornlevninger, s. 556—557. Jernsakene fra denne haugen er som allerede nævnt ganske betydelig yngre end alle de andre gravene, nemlig fra 7de eller 8de aarh. og kan her sættes ut av betragtning.

bronsenaaler (fig. 30) av en form som karakteriseres ved at naalens øvre ende er prydet med en hel række fint indskaarete linier. Slike naaler er en gang fundet sammen med en bronsespænde fra slutten av ældre romersk tid, altsaa fra tiden omkring 200 (Vestlandske Graver fra Jernalderen, s. 48), og flere ganger sammen med spænder fra 4de aarh. (i Kvasseim-fundene, utgravet av Gustafson). De er aldrig fundet sammen med yngre saker, og deres tid maa da i det hele svare til 3die og 4de aarh. — Fundenes vidnesbyrd samstemmer altsaa om at gravplassen paa Nedre Hov tilhører de to aarhundreder som efter Montelius betegnes som den yngre romerske periode.

Vi har hittil ikke berørt den graven hvori runeindskriften blev fundet (haug nr. 7). Vi ser straks at ogsaa dette fundet falder indenfor samme tidsrum som de andre gravene. Haarnaalene (fig. 38 og 39) med de klassisk profilerte hoder er i sin oprindelse avledet fra romerske former; de staar meget nær naaler som er fundet paa en germansk gravplass fra 3die aarh. i Böhmen (se foran s. 20, note 2). Kammen med de to gjennembrutte buene — og i det hele det at kammen er av jern — peker paa samme tid.¹ Vor kam er typologisk set en av de yngste i en lang utviklingsrække, idet kammens buete rand oprindeligen dannet en fri ramme som omsluttet de to buene (Píć: Die Urnengräber Böhmens, s. 134, Ab. 55, nr. 7); utviklingen gaar da i den retning at hele kammens flate utfyldes og buene blir mere og mere rudimentære. Den kammen vi har for os, betegner i denne henseende det sidste stadium av degeneration. Dette viser imidlertid ikke mere end at den, som jernkammene i det hele, maa tilhøre yngre romersk tid, og vi kan ikke paa det grundlag utrede en skarpere tidsbestemmelse. Nogen avgjørende opplysning gir heller ikke kniven (fig. 34), nøkkelen (fig. 35) eller bennaalen (fig. 41). Derimot kunde en kanskje si noget om lerkarret (fig. 32). Formen med den indsvungne halslinien og en merkbar kant ved overgangen mellom halsen og buken trækker utvilsomt nedover i tiden, til den senere del av yngre romersk tid. De ældre hankekrukker av den typerækken har avrundet buk², mens den utprægete formen først egentlig er fuldt utviklet i folkevandringstiden.³ Et lerkar av den form som her foreligger kan ikke godt være eldre end 4de aarh., og paa den anden side har vi, som det allerede er omtalt, andre oldsaker i graven der ikke kan være yngre end dette aarhundrede. Benkammen med sin runeindskrift er altsaa kommet i jorden engang i løpet av 4de aarh. Kammen selv kan naturligvis tænkes at være noget eldre end graven, men det lar sig dog neppe gjøre at bestemme dens alder med større nøiagtighet end den datering som er git for gravfundet som helhet.

De tre andre indskriftene paa smaa bensaker stammer alle fra Norges vestkyst. De to av dem (Fløksand og Gjersvik nr. 50 og 51) er fundet i graver av en helt anden type end den vi hadde at gjøre med ved gravene paa Nedre Hov, nem-

¹ Sophus Müller: Ordning af Danmarks Oldsager, Jernalderen, fig. 276. — Sehested: Fortidsminder og Oldsager fra Egnen om Broholm, pl. XXXI, fig. i. — Bergens Museums Aarb. 1902, nr. 7. — Sophus Müller: Juellinge-Fundet, s. 26, med utførlige literaturhenvisninger.

² Se eksempelvis Ab. 1878, pl. IV, fig. 18. VJG. fig. 56 og 144. Rygh fig. 360.

³ Rygh fig. 361.

lig fra rene urnegraver, hvor de brændte benene og stykker av baalbrændt gravgods er nedlagt i lerurner uten nogen blanding av kul fra baaltomten, mens den herskende gravform paa Nedre Hov var »brandflak«. Fundet fra Ødemotland (nr. 17) ser ut til at ha været en »urnebrandgrop«, en blandingsform av de to andre.¹ Det bør da straks fremhæves, før vi gaar over til at undersøke hvert enkelt av de tre fund, at denne forskjjel ikke er av betydning for tidsbestemmelsen. De to hovedtypene av brandgraver forekommer i Norge samtidig gjennom den største del av jernalderen, men med forskjellig lokal utbredelse; allerede fra den førromerske jernalder er graver med baalmørje (ø: kul etc. fra baaltomten) fuldstændig overveiende paa Østlandet, mens denne form for begravelsen ikke begynner at gjøre sig gjældende paa Vestlandet før i folkevandringstiden, og selv da bare trænger ind langsomt og gradvis ved siden av de rene brandgraver. Endda i 6te aarh. findes vestlandske urnegraver fuldstændig av samme type som vi kjender fra før vor tidsregnings begyndelse, bare med den forskjjel at gravgodset er blit rikere og mere avvekslende.² I selve gravskikken ligger altsaa som regel ikke noget holdpunkt for tidsbestemmelsen; de kronologiske oplysninger maa ved alle disse indskrifter søkes ved hjælp av de oldsakene som foreligger i fundene.³ Derimot er gravskikken paa anden maate av betydning for bedømmelsen av runefundene. De tre her foreliggende indskriftene er alle fundet i graver som paa den tid representerer hjemlig norsk gravskik, likesom vi har set at det samme var tilfælde med kammen fra Nedre Hov. Alle disse fundene er graver som ikke i nogen henseende viser tegn paa nogen direkte fremmet indflydelse, hverken i gravskik eller oldsaker.

Fløksand.

Fundet fra Fløksand (Alversund pgd., Nordhordland, indskrift nr. 51) indkom til Bergens Museum i 1864 og fundforholdene kjendes av følgende tilførsel til muséets katalog, indført av rektor Henriksen: »nr. 1792, Urne av brændt ler, — — Den er fundet i en haug »Brandhaugen« paa gaarden Fløksand i Mæland sogn av Ole Andersen Floisand, der ved at grave efter sten i haugen traf paa et litet gravkammer av sten, av ikke større vidde end at urnen rummelig kunde staa deri. I urnen, hvis bund er borte, fandtes brændte ben, ellers opdagedes intet.«⁴ Hertil kan føies at de brændte ben var rensede og hvite, og at det i urnen ikke fandtes spor av kul. Urnen var senere med sit indhold av brændte ben utstillet i muséets samling og først i 1908 blev benmassen underkastet en nærmere undersøkelse. Indblandet mellem benstumpene fandtes da, som i saa mange andre samtidige brandgraver,

¹ For nærmere oplysninger om disse forskjellige gravformer se Knut Stjerna, Bidrag til Bornholms befolkningshistoria under jernaldern, Antikvarisk Tidskr. f. Sverige XVIII, nr. 1, s. 5 ff.

² Vestlandske Graver fra Jernalderen, s. 75, fig. 172—176.

³ En tysk anmelder av den første utgaven av Fløksandindskriften bemerker at graven som brandgrav vel kunde være ældre (end 4de aarh. som den der bestemmes til); men efter gravskikken i Norge kunde den ogsaa like godt være yngre. En tidsbestemmelse paa grundlag av gravform maa i det hele altid grundes paa indgaaende lokalstudium og ikke paa generelle betragtninger. Ludwig Wilser-Heidelberg i Zentralblatt für Anthropologie 1910, s. 35—36.

⁴ N. Nicolaysen: Norske Fornlevninger, s. 815. — A. Lorange: Samlingen av norske Oldsager i Bergens Museum, s. 85. — Magnus Olsen og Haakon Schetelig: En indskrift med ældre runer fra Fløksand i Nordhordland, Berg. Mus. Aarb. 1909, no. 7.

smaastykker av forskjellige smaa bensaker som har været med i branden paa likbaalet. Det fandtes ikke spor av andet gravgods end bensakene, og det eneste stykke som ellers er av interesse er det brændte ben av en bjørneklo. Disse bjørneklør er et træk som regelmæssig forekommer ved brandgravene paa Vestlandet.¹

Den knappe fundberetning som her er gjengit, indeholder i virkeligheten alt vi vet om graven paa Fløksand og dermed ogsaa om runeindskriftens proveniens; men det skal ogsaa tilføies at beretningen i al sin knaphet gjør indtryk av at være fuldt paalidelig. Som vi allerede har omtalt er lignende graver almindelige paa Vestlandet gjennom flere av jernalderens perioder og ganske tilsvarende fund er

Fig. 44. Urnen i Fløksandgraven. Omtr. $\frac{1}{3}$.

oftere truffet ved fagmæssige utgravninger.² Set i betragtning av disse fyldigere opgaver gir beretningen et klart og paalidelig billede av Fløksandgraven. At urnen med sit indhold er et sammenhørende fund, er ogsaa sikkert nok, da fundet i denne henseende kan sis at være »utgravet« i selve Bergens Museum.

Urnen fra Fløksand er et lerkar av haardt, velbrændt gods med sortfarvet blank overflate (20 cm. høit, 24 cm. i største tvermaal). Formen ses av fig. 44. Ved overgangen mellem halsen og buken er et omløpende ophøiet baand, skraariflet som en snor, og herfra utgaar 13 lignende ophøiete baand lodret nedover buken like til bunden; av disse er bare de fire skraariflet som snorer, de andre glatte. Sandsynligvis har de vertikale baandene nederst været samlet ved en ophøiet ring om

¹ Se Berg. Mus. Aarb. 1909, no. 7. s. 6. — Tilsvarende gotlandske fund se Gustafson i Antikvarisk Tidsskr. f. Sverige, IX, no. 6, s. 125.

² Vestlandske Graver fra Jernalderen, s. 72 ff.

bunden, som nu mangler. Ellers er hele overflaten glat. Det kan ikke være tvil om at forbilledet for denne eiendommelige dekoration maa være et glat kar omgitt med virkelige snorer; ribbene paa vort lerkar gjengir netop et letvindt og almindelig arrangement av snorsystemet, nemlig en ring om halsen og en om bunden, og disse fastholdt ved et antal forbindingsnorer lodret over buken. Som vi ser staa vort lerkar meget nær sit forbillede — et kar som virkelig er ombundet med snorer — da det eneste træk som viser en typologisk forenkling er at ikke alle de lodrette ribbene er snorriflet. Vi har altsaa ved dette lerkarret praktisk talt det første stadium av den keramiske nydannelse at et snorsystem, som av praktiske hensyn kunde anbringes paa en krukke, er overført som ren dekoration paa et lerkar uten snorer. Typen kjendes ellers bare i variationer som fjerner sig ganske meget fra den første oprindelse; i Slesvig-Holsten foreligger lerkar som i hele sin form svarer meget nær til vort fra Fløksand, men hvor de lodrette snorene stanser ved bukens videste parti, saa underdelen er glat, eller hvor i det hele bare ringen om halsen har bevaret karakteren av en snor (Kiel Museum nr. 4023 og 10377); disse karrene tilhører den senere del av yngre romersk tid. I Danmark findes lignende (avbildet av Sehested: *Arkeolog. Undersøgelser*, pl. XVIII, fig. 2). I Norge er ogsaa typen fundet i en mere degenereret form, hvor snorsystemet er kombinert med liniemønstre og stemplete ornamenter; i denne sene form er typen hos os dateret til folkevandringstiden, snarest til 5te aarh. (se *Vestlandske Graver fra Jernalderen*, fig. 152, fundet sammen med bl. a. rester av et glasbæger av typen Rygh, fig. 337—338). Krukken fra Fløksand skulde da efter disse overveielser kunne sættes til den senere del av yngre romersk tid, det 4de aarh., og da den staa som det typologisk set ældre eksemplar av sin type skulde den neppe kunde sættes saa sent som ved slutten av aarhundredet.

Til støtte for tidsbestemmelsen kan videre nævnes at snormotivet som ornament paa lerkar i Norge ganske særlig hører hjemme i 4de aarh. (som ved kar lik Rygh fig. 360 og oftere ved tutekander lik Rygh fig. 357), og vi kan yderligere fremlægge en nærliggende og vel dateret paralel til den keramiske nydannelse vi har set ved karret fra Fløksand. Blandt de ældre formene av de spandformete lerkar har vi en liten gruppe som er orneret med omløpende, snorriflete ribber, anbragt fuldstændig paa samme maate som virkelige baand er anbragt paa et litet træspond.¹ Det kan ikke være tvil om at baandene her er optat som dekoration paa lerkarrene efter forbillede av andre spand, hvor baandene hadde et praktisk formaal, og tidspunktet kan her bestemmes til første halvdel eller midten av 4de aarh. — samme tid som oldsakene fra Nydam mosefond. Det er fuldstændig den samme smagsretning som er bestemmende for typedannelsen saavel ved krukken fra Fløksand som ved de spandformete lerkar, og det er da berettiget at nævne dette moment i forbindelse med tidsbestemmelsen.

Bensakene i fundet er følgende: Kam av ben av form som Rygh fig. 159, dannet av flere stykker som har været sammenføiet med smaa jernstifter, orneret med indskaarne linier og sirkler; brudstykkene er for smaa til at kammen kan av-

¹ Rygh fig. 375, Ab. 1904, s. 43—45.

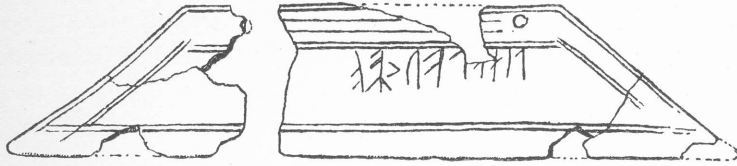

Fig. 46 a. Kjøtkniv av ben. 1/1.

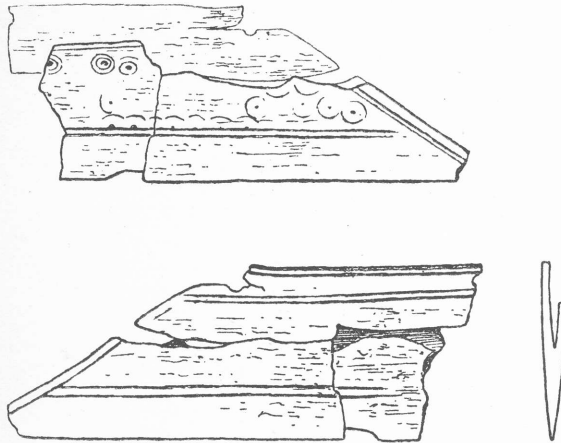

Fig. 46 b. Kjøtkniv av ben. 1/1.

Fig. 45. Bennaal. 1/1

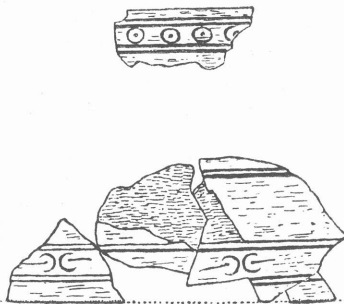

Fig. 47. Benstykker. 1/1.

Fig. 45–47. Bensaker fra Fløksandgraven.

bildes. Videre brudstykker av en eller to flate haarnaaler av ben (fig. 45), brudstykker av to ensartete redskaper av ben, »kjøtkniver«, hvorav det ene bærer runeindskriften, det andre er avbildet fig. 46, brudstykker av et par tilskaarete og ornerte benplater (fig. 47), hvis bestemmelse ikke kan utredes, og endelig smaa stykker av et skjæl *pecten* (snarest *p. opercularis*) som med al sandsynlighet ogsaa maa regnes med til gravgodset.

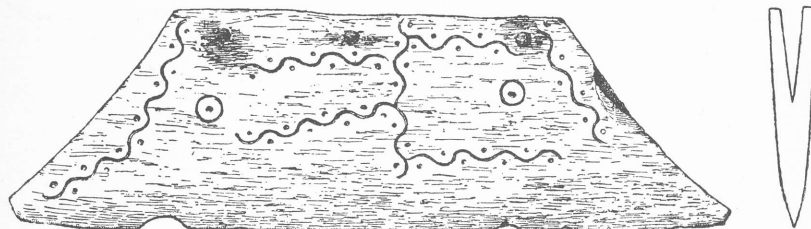

Fig. 48. Kjøtkniv av ben. Gisloy. $\frac{1}{1}$.

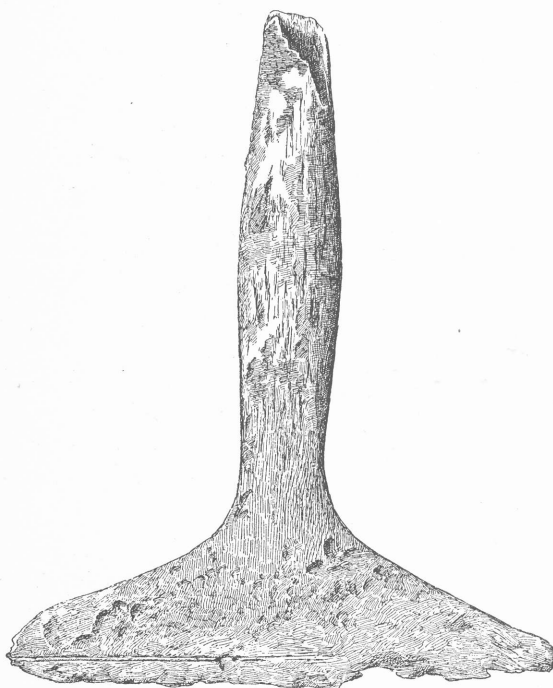

Fig. 49. Kjøtkniv av ben. Byrkje. $\frac{1}{2}$.

Av disse sakene er benkammen og naalene litet brukbare for en nøiagtig tidsbestemmelse; de sammensatte benkammer med forholdsvis flat bue (som Rygh fig. 159) er i bruk ialfald i den senere halvdel av yngre romersk tid og et godt stykke ind i folkevandringstiden¹ og omtrent samme tidsgrænser gjælder for de fleste haarnaalene av ben. Begge disse typene i Fløksandgraven gir altsaa ikke nogen nærmere bestemmelse end de to aarhundreder omtrent fra 300 til 500 e. Kr. Noget anderledes stiller det sig med »kjøtknivene«. Saa har vi kaldt disse redskapene ved den første utgaven av Fløksandfundet efter den vestlandske betegnelse

¹ Th. Petersen i Det Kgl. norske Videnskabs Selskabs Skrifter, 1902, nr. 5, s. 23–24.

for det tilsvarende moderne redskap som brukes ved skindberedning til at skrape kjøtsiden av skindet. Betegnelsen er utvilsomt riktig. Men etter den første bestemmelse av redskapet er det nu fremkommet flere fund som bedre belyser dets historie og gir bidrag til tidsbestemmelsen av de forskjellige former. Den typologiske utvikling av dette redskap representeres av to hovedformer, som for tydelighets skyld her avbildes etter komplette eksemplarer, fundet i ubrændte graver. Ved den første (fig. 48) er redskapet en skrape av ben bestemt til at forsynes med træskaft; benet danner her altsaa bare eggen av redskapet, og den eggen motsatte kant har en spalte, hvori skaftet har været fæstet ved jernstifter.¹ Denne form forekommer stadig i fund fra yngre romersk tid, og overveiende fra den senere del av denne periode.² Ved den yngre formen er hele redskapet med sit skaft skaaret av et stykke ben (fig. 49)³; denne variation av formen var tidligere bare kjendt fra vikingetiden (Rygh fig. 450), men i de seneste aar er den ogsaa stadig truffet i graver fra folkevandringstiden og ser ut til at være den eneraadende allerede i 5te og 6te aarh.⁴ Efter de foreliggende fund maa vi da anta at den ældre formen er gaat av bruk omtrent ved folkevandringstidens begyndelse, altsaa ved tiden omkring 400. I Fløksandfundet skulde dermed kjøtknivens form føre os til at sætte graven til 4de aarh. og vi har ovenfor set at en betragtning av lerkarret der var brukt som urne i graven, gir væsentlig samme resultat. Urnens karakter skulde helst tale for at graven ikke er fra den seneste del av dette aarhundrede.

Runefundet fra Gjersvik (Tysnes pgd. Søndhordland, nr. 50) blev fundet av Gjersvik. cand. Eyvind de Lange ved utgravning av en gravhaug, græsklædt og jorddækket, men væsentlig bygget av sten. Haugen var 17 m. i tvermaal og laa i skraanende terræng saa høiden fra kanten til toppen varierte fra 1 m. over kanten mot nø. til 4.05 m. over kanten mot sv. Paa fjeldgrunden omtrent midt i haugen stod en liten hellekiste med en grundflate av 56 × 30 cm. og 25 cm. dyp, og midt i kisten stod

¹ En enkelt gang er fundet en kjøtkniv av denne form med blad av jern, fig. 40 ovenfor fra Nedre Hov. — I forbindelse med spørsmålet om formens utvikling bør det nævnes at en kjøtkniv av jern er fundet ved Mühlberg nær Stoltzenhain, Kr. Liebenwerda i provinsen Sachsen, paa en gravplass hvis alder bestemmes ved vaaben av Vimoseformer, jernhank til et træspand fra yngre romersk tid, m. m. Fundene er i provinsialmuseet i Halle. Ved denne kjøtkniven er hele bladet av jern med tange for træskaftet.

² En gang fundet sammen med en »ormhodering« lik Montelius fig. 355. Eksemplaret fig. 48 er fundet sammen med en spænde lik Rygh fig. 243. — Se forøvrig fundlisten Berg. Mus. Aarb. 1909, nr. 7, s. 13—14.

³ Kjøtkniven fig. 49 er skaaret av istakken av en ren, ifølge velvillig bestemmelse av professor Aug. Brinkmann. Naar vi her stadig taler om bensaker, maa dette i det hele forstaas som bensubstans; det er meget sjelden vi er istand til at skjelne de tildannede stykkene av knokler fra dem som er gjort av hjortedyrenes takker. Det er jo i virkeligheten samme stof.

⁴ Eksemplarer er fundet sammen med en korsformet spænde fra 5te aarh. og i andre fund med lerkar o. a. fra 6te aarh. (Vestlandske Graver fra Jernalderen, fig. 180, fig. 223 og 229). — I et fund som blev utgravet 1913 for Bergens Museum foreligger en kjøtkniv av typen med skaft i en brandgrav som var indlagt sekundært i en gravkiste, hvor den oprindelige begravelse bl. a. indeholder en spænde av typen Rygh fig. 256 og altsaa maa være fra tiden omkring midten av 6te aarh. Fundet blev gjort paa Hove, Vik pgd. i Sogn. B. 6691. — Ved Gjersvikfundet som skal omtales i det følgende, er runeindskriften anbragt paa en kjøtkniv med skaft.

Fig. 50. Urnen i Gjersvikgraven. 1/4.

Blandt benstumpene fandtes smaa klumper og draaper av sølv, rester av smykker som er fullstendig smeltet paa likbaalet; brudstykker av en benkam (fig. 51) fullstendig lik Rygh fig. 159; brudstykker av en ske av ben (fig. 52), og av en kjøtkniv med skaft (fig. 53). Det sidstnevnte stykke er det som er forsynet med en runeindskrift, likesom det ogsaa i Fløksandfundet er den ene kjøtkniven som har runer.

Ved tidsbestemmelsen faar vi liten hjelp av urnen. Slike simple store krukker, mere eller mindre utpræget rundbukete og med lav mundingskant, optræder tidlig i den romerske tid og holder sig i bruk gjennom flere aarhundreder. I sin oprindelse er de et laan fra den klassiske kultur, og det kan nok sis at formen undergaar en viss utvikling, idet konturens faste klassiske runding dels efterhvert sløves og utviskes, dels aksentueres til den utprægete form med skarp buk, som er særlig eienommeligg for folkevandringstiden. Men i det enkelte tilfælde blir det usikkert at avgjøre tidsbestemmelsen alene efter en slik krukke som ikke har bestemte og avgjørende detaljer.¹ Om den krukken vi her har for os, skulde en kunne si at den har bevaret saa meget av formens oprindelige karakter, at den neppe tør være meget sen; den er sikkert ikke fra 6te aarh., men vel mulig fra hvilket som helst tidspunkt inden perioden 3die til 5te aarh.

Gjersvikfundet kan altsaa ikke dateres bestemt ved hjelp av lerkarrets form, og

et større lerkar (fig. 50), som nu var knust, men kunde ses at ha tjent som urne for en mængde brændte ben som fandtes i kisten. Blandt benstumpene fandtes 17 bjørneklør, der likesom ved Fløksandgraven forklares ved at den døde paa baalet har hvilet paa et bjørneskind, og i benmassen er det forøvrig enkelte stykker der ser ut som fugleben; det har ikke været leilighet til at faa dem anatomisk bestemt. Benene var rensede og hvite; et par enkelte kulstykker som blev opsamlet i kisten, maa snarest være kommet med ved skjodesløshet.

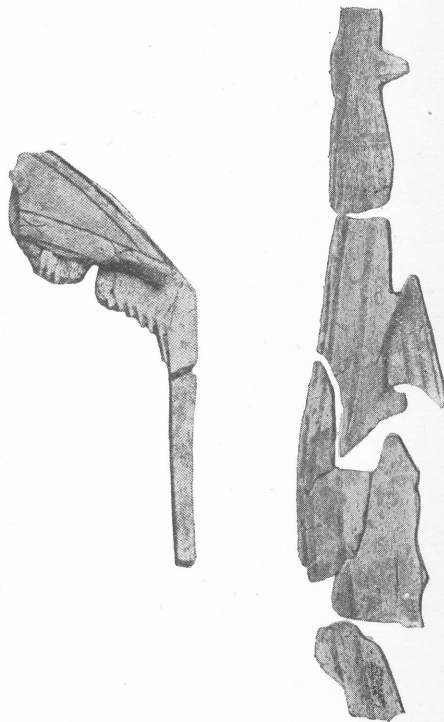

Fig. 51 og 52. Rester av benkam og benske av Gjersvikfundet. 1/1.

¹ Vestlandske Graver fra Jernalderen, s. 27—28 og 74.

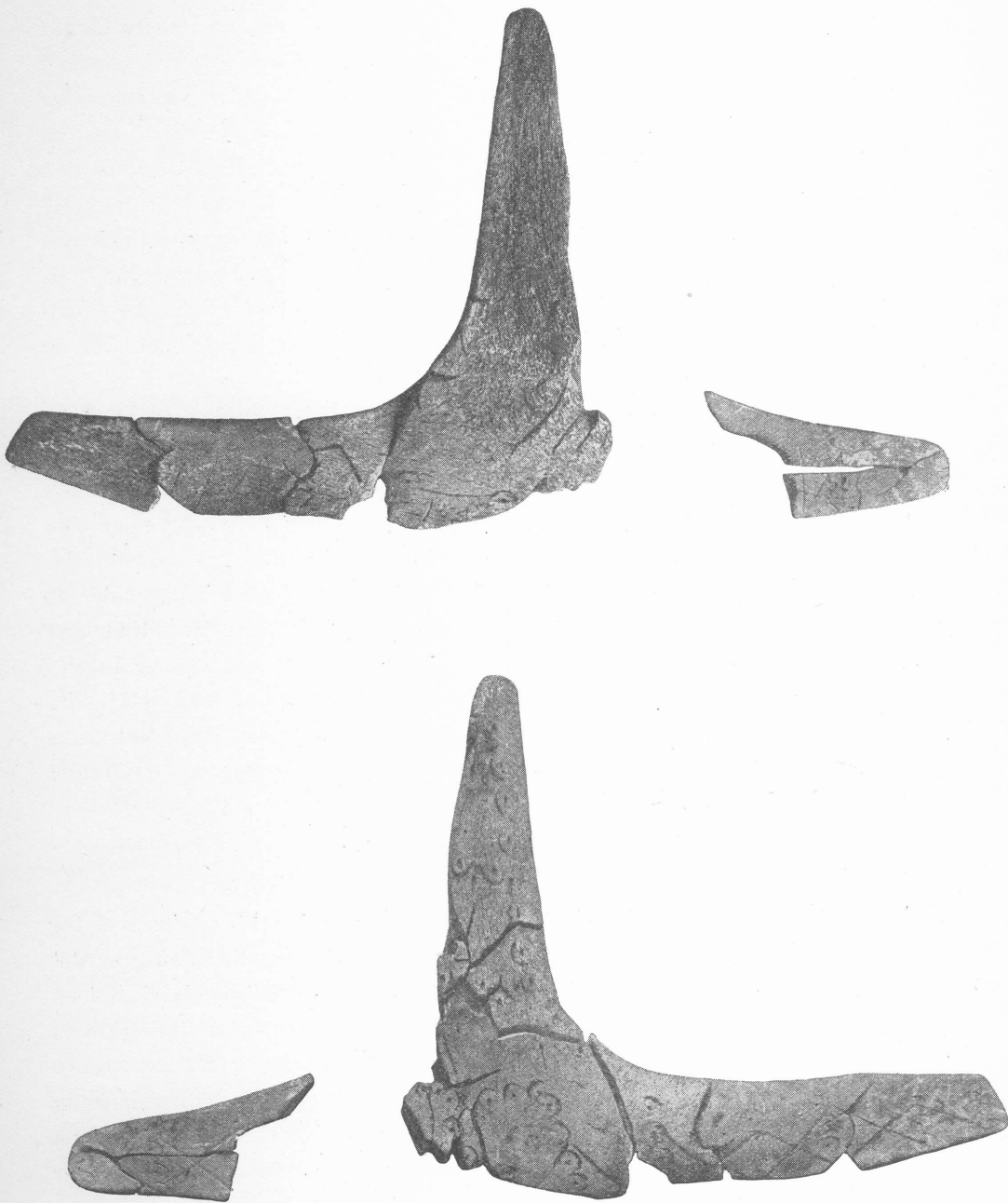

Fig. 53. Kjøtkniv av ben av Gjersvikfundet. $\frac{1}{1}$. Set fra to sider.

som vi har set under omtalen av Fløksandgraven, vil heller ikke benkammen gi noget brukbart holdepunkt for en nøiagtig datering. Skeen (fig. 52) er derimot av en form som er mere oplysende. En aldeles tilsvarende ske er fundet i en brandgrav paa Jæren, hvor urnen var et spandformet lerkar og der desuten blandt gravgodset var et stykke av en korsformet spænde lik Rygh fig. 252.¹ Spænden henviser her til den første halvdel av 6te aarh. og lerkarret nærmest til tiden omkring 500.² Graven er altsaa her meget godt dateret til første halvdel av 6te aarh. og i en anden grav har vi en nær tilsvarende benske som maa tilhøre ialfald omtrent den samme tid (Vestl. Graver fra Jernalderen fig. 152 og 153). Det maa rigtignok tilføies at benskeenes historie er svært litet kjendt, og det foreligger bare nogen ganske faa eksemplarer. Men sandsynligheten taler dog for, at fuldstændig overensstemmende former er nogenlunde samtidige; de foreliggende fund henfører altsaa benskeer av denne form til den ældre del av folkevandringstiden, 5te og 6te aarh.

Som det ovenfor er utviklet ved behandlingen av Fløksandfundet, vil dateringen av kjøtkniven med skaft (fig. 53) falde aldeles sammen med denne tidsbestemmelse; den er av en form som først kommer i bruk ved begynnelsen av 5te aarh. Lerkarret kan derimot som ovenfor omtalt vanskelig være yngre end 5te aarh. mens det nok kunde antas at være ældre. Sammenholder vi alle de oldsakene som foreligger i Gjersvikfundet, blir det altsaa mulig til begge sider at fastsætte tidsgrænser, som bestemmer gravens alder til det første aarhundredet av folkevandringstiden, eller til 5te aarh. efter den absolute kronologi som er fulgt i nærværende fremstilling. For ogsaa her at benytte en sammenligning med velkjendte runefund, kunde det sis at Gjersvikfundet er omtrent samtidig med Kragehul mosefund, likesom Fløksandfundet kan tilknyttes den samme tidsgruppen som fundet fra Nydam mose.

Øde- Indskriften fra Ødemotland (Haa pgd. Jæren, nr. 17), blev erhvervet for motland. Bergens Museum i 1886. Efter den av Lorange meddelte fundberetning er det benstykket hvorpaa indskriften er ristet, fundet sammen med brændte ben i en urne i en gravhaug paa Ødemotland; blandt benstumpene i urnen fandtes ogsaa en av de sedvanlige benkammer, sammensat av flere stykker som er forenet ved to forsirete sideskinner. Benstykket (fig. 54) er kalsineret ved brand, som det regelmæssig er tilfælde med bensakene i vore brandgraver fra jernalderen. I 1891 foretok Gustafson en eftergravning i den haugen, hvor folk paa stedet forklarte at runebeinet var fundet. Han fant derved brændte ben, smaa skaar av et rødbrændt lerkar av form som Rygh fig. 361; tre smaa brudstykker av en benkam med flatt triangulært overstykke (avb. fig. 54 b, noget lignende en som er avbildet B. M. Aarb. 1905, nr. 12, s. 10) og gjennemboret med et hul til ophængning; to brudstykker av en jevnbred skinne

¹ Vestlandske Graver fra Jernalderen fig. 172—176. A. W. Brøgger: Benskeer fra ældre jernalder. Stav. Mus. Aarsh. 1909, nr 5, s. 11, fig. 9.

² For spænden se Schetelig, The Cruciform Brooches of Norway, s. 143. For lerkarret Ab. 1904, s. 42 ff.

av ben (avb. fig 54b, lik Vestl. Graver fra Jernald. fig. 198); nogen smaa rustklumper som antagelig bare er jordrust; og endelig et litet brudstykke av et slepet stenredskap fra stenalderen, sikkert tilfældig indkommet i fylden i haugen. Det tør vel med al rimelighet antas at disse brudstykkene er rester av den samme grav som runestykket har tilhørt, og vi faar saaledes i hovedsaken bekræftet den første fundberetningen; runestykket er en del av det baalbrændte gravgods fra en brandgrav anlagt i en lav gravhaug. Vi kan ogsaa gjøre en mere bestemt slutning med hensyn til gravens form. De lerskaarene som Gustafson fandt ved sin gravning i haugen, var brændt teglrøde, og det er sikkert nok at lerkar av denne art ikke blev saa sterkt brændt ved selve fremstillingen; naar de ofte findes i denne tilstand i brandgravene (men aldrig i ubrændte graver), er det fordi de har været med paa likbaalet som gravgods. Den krukken vi her har rester av, har altsaa ikke været urnen i graven — disse karrene av formen Rygh fig. 361 er jo i det hele saa smaa at de ikke har været brukt som urner i gravene — men er kommet med i haugen som en del av gravgodset. Dette træk at brandgravene utstyres med flere lerkar end selve urnen er konstant knyttet til graver med baalmørje (brandgrop og brandflak og andre variationer av anlægget). Dette forhold er saa utvilsomt paavist, at vi alene efter de baalbrændte lerskaar kan slutte at graven paa Ødemotland har været anlagt som urnebrandgrav med baalmørje, en oftere forekommende kombination av urnegrav og brandflak. Som vi har set, er dette en gammel gravform paa Østlandet, likesom paa Bornholm og over hele det østlige omraade inden Norden, mens den først i folkevandringstiden naar frem til Vestlandet (Vestl. Graver fra Jernald. s. 86 ff. og 173). Vi har da grund til at tro at fundet fra Ødemotland ikke kan være ældre end folkevandringstiden, at tidsbestemmelsen altsaa ikke kan sættes tidligere ialfald end 5te aarh. Oldsakene fra graven taler i samme retning. Lerkarret er av den fuldt utviklete typen Rygh fig. 361, med skarpkantet buk; benkammen av lav trekantet form er rigtignok meget sjelden, men er hittil bare kjendt fra den ældre del av folkevandringstiden, mens langkammen hvis overstykke har form av et meget langstrakt og smalt rektangel ganske sikkert netop tilhører denne tiden.

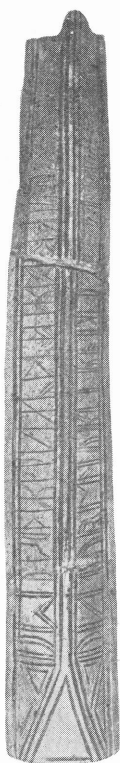

Fig. 54 a. Runestenen fra Ødemotland. $\frac{1}{1}$.

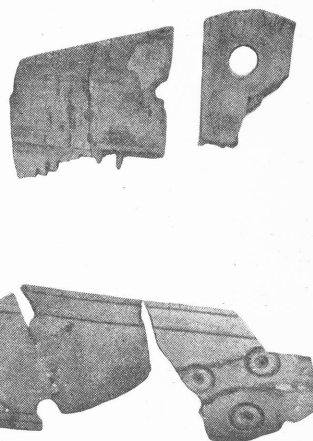

Fig. 54 b. Brudstykker av benkammer, Ødemotland. $\frac{1}{1}$.

Men det maa fremhæves at denne slutningen er usikker, da vi ikke har fuld visshet for at dette virkelig var samme haug hvor runefundet var gjort, og da alle oplysninger om graven i det hele er meget ufuldstændige. Det maa da prøves om bestemmelsen kan suppleres ved de ganske omfattende undersøkelser som Gustafson har utført av andre graver paa samme gravplass. Paa dette feltet fandtes dels en række lave vide rundhauger av samme slag som den hvor runeindskriften skal være fundet, dels et eiendommelig samlet gravanlæg som gik under navn av »Klauhaugene« og bestod av en lav rund haug, omgitt av en oval vold; volden var ved grøfter delt i avlange høininger som var orienteret straaformig ut fra midten.¹

Gustafson har gravet baade i »Klauhaugene« og i de andre haugene paa feltet. I en av de smaa runde haugene fandtes en simpel brandgrav uten urne fra 1ste aarh. mens forøvrig samtlige fund fra hele gravplassen var fra folkevandringstiden.² Urnene er dels store grove krukker, dels spandformete lerkar (et av dem avbildet Ab. 1904, s. 72); foruten urnene var det i flere av gravene skaar av baalbrændte lerkar av typene Rygh fig. 361 og 364, men ellers var gravgodset fattig: en benkam, spillebrikker av ben og andre smaa bensaker, en pinset av bronse og en bronsenaal³, er det væsentlige. Gravene var dels rene brandgraver, dels fandtes det ogsaa baalmørje. Fraset den ene graven fra ældre romersk tid, som forøvrig ogsaa ved sit anlæg skiller sig fra de andre, har alle fundene et særdeles ensartet præg, og oldsakene fra de forskjellige graver er omtrent samtidige. De spandformete lerkar er av former som hører hjemme i tiden omkring 500 og i den første del av 6te aarh., benkammen er ikke som de ældre halvmaaneformete, men har langstrakt rektangulært overstykke; bronsenaalen er av en form som ellers kjendes i en grav fra 6te aarh. Den hele gruppe av fund er karakteriseret som tilhørende slutten av 5te og den ældre del av 6te aarh. — som vi har set med en undtagelse, nemlig den ene grav fra 1ste aarh. Denne graven har altsaa været en fire hundrede aar gammel da de andre kom til, og det ses ingen antydning til at gravplassen har været benyttet kontinuerlig gjennom hele denne tid; ingen av fundene kan med rimelighet henføres til de mellemliggende aarhundreder, og det er ingen usandsynlighet i at denne samling av yngre graver har grupperet sig om den ældre, som altsaa da allerede var meget gammel.

Vi har ovenfor gjennomgaat de opgaver som foreligger om den graven hvor runeindskriften fandtes; den var dækket av en lav rundhaug paa samme felt som de andre haugene, og anlagt som en urnebrandgrav med baalmørje, med skaar av et baalbrændt lerkar og brændte smaasaker av ben. Ved alle træk føres den altsaa sammen med hovedmengden av gravene paa plassen og det er fuldt sikkert

¹ Et ganske lignende anlæg har det været paa Hauge i Klepp, ogsaa paa Jæren; det kaldtes der »Døsjene« og er beskrevet av Bendixen med vedføiet plantegning (Ab. 1879, s. 60—61). Ved utgravningen av »Døsjene« fandt Nicolaysen bl. a. en spænde av sølv fra yngre romersk tid (Ab. 1869, s. 82, nr. 48; spænden er avbildet Vestl. Graver fra Jernald, fig. 28).

² Ab. 1891, s. 133 ff. og 1892, s. 121. — Oldtiden III, s. 125, pl. VII, fig. 43 og 44. Vestl. Graver fra Jernald, s. 76, fig. 158—162.

³ Gustafson sier (Ab. 1891, s. 133) at bronsenaalen synes at være fra vikingetiden; men denne form (med kubisk hode) kjendes ogsaa i fund fra folkevandringstiden, se Ab. 1882, s. 174.

at den ikke paa nogen maate kan sammenstilles med den ene graven fra romersk tid. Sandsynligheten av den fundberetning som foreligger om runebenet bekræftes ved Gustafsons fund, og av hensyn til disse fagmæssig utgravede fund er det tillatt at præcisere gravens tidsbestemmelse til samme tid som de andre gravene paa feltet; den kan vanskelig tænkes at falde utenfor tidsrummet mellem midten av 5te og midten av 6te aarh. og skulde med størst sandsynlighet tilhøre den sidste halvdel av disse hundrede aar.

Det maa endelig ogsaa undersøkes om selve det benstykket som bærer runeindskriften kan gi noget bidrag til tidsbestemmelsen ved sin form eller ornamentik. Det tilskaarne benstykket (fig. 54) er nu 9.7 cm. langt, men oprindelig længer, idet den ene enden er avbrutt og mangler. Bredden ved den fuldstændige enden er 1.5 cm. men avtar jevnt mot den andre. Hele stykket er buet og oversiden er tilskaaret takformet med to skraaflater som møtes i en ryg og har fordypete dobbeltlinier langs kantene; derimellem er indridset to rækker runer, en paa hver skraaflate. Ved den bredeste enden er ryggen skraat avskaaret og avdelt ved linier; ved den smalere enden er efter indskriften anbragt to spisse ornament, dannet ved linier som skjærer hverandre. Undersiden er noget hul. Som det tidligere er omtalt (i runeverket b. I, s. 264) har Gustafson engang sammenstillet benstykket fra Ødemotland med et brudstykke av ben fra en brandgrav i Hægebostad pgd.¹, men denne sammenligning er ikke holdbar. Det sidstnævnte brudstykke er et fragment av en haarnaal av samme type som fig. 45 ovenfor, en type som var omtrent ukjendt, dengang Gustafsons uttalelse fremkom, men som nu foreligger ganske rikelig. Som alle disse naalene har ogsaa det nævnte brudstykket flate bredsider og tykke, tverskaarne sidekanter; desuten er naalene utpræget bredere i toppen og bredden avtar med en betydelig større vinkel end den gjør paa runebenet fra Ødemotland. Dette har i alle henseender en helt anden karakter end naalene og det kan med bestemthet uttales at det ikke har været en slik naal.

Derimot forekommer det mig slaaende riktig naar Lorange har sammenstillet benstykket fra Ødemotland med »benormen« fra Lindholm mose i Skaane (runeverket b. I, s. 263; Stephens III, 33), som har været en amulet uten noget praktisk formaal som redskap eller smykke. Den væsentlige forskjel mellem de to stykker er at den brede enden paa benormen er avsluttet i en spiss som er utstyret slik at den kan minde om et ormehode. Den brede enden av runebenet fra Ødemotland er tvert avsluttet og orneret med et liniemønster som ved første øiekast kan se ut som et rent geometrisk motiv. Den som er fortrolig med tidens former vil imidlertid straks se at vi her i yterst stiliseret og skematisk form har et av de vanlige dyremotiver, nemlig et dyrehode set ovenfra en face. Den store trekanten som har stykkets kant til basis, er næsen og de to mindre trekanter paa sidene er øinene. Til sammenligning avbildes tilsvarende dyrehoder i relief efter spænder fra folkevandringstiden (fig. 55); motivet hører hjemme i den perioden som i ornamentiken kaldes Salins stil I og som kronologisk svarer til slutten av 5te og 6te aarh.² Slike dyrehoder var i denne tid særdeles yndet som avslutningsornament

¹ B. 4601. Ab. 1889, s. 75. Gjenta av Th. Petersen, Ab. 1903, s. 232.

² Bernhard Salin: Die altgermanische Thierornamentik, s. 355.

paa smykker av metal. Hvis det som jeg mener, er rigtig at opfatte endepartiet paa benstykket som et dyrehode, gir dette en meget god tidsbestemmelse, da ornamentikens udvikling er et særdeles vel bearbejdet omraade; det er samtidig et træk som fuldender overensstemmelsen mellem vort benstykke og benormen fra Lindholm mose. Et dyrehode som det paa benstykket, hvor næsen er utformet som et bredt trekantet felt, hører til den fuldt udviklede dyreornamentik av Salins stil I, og dets tid kan ikke sættes tidligere end henimot midten av 6te aarh. og heller ikke meget senere end dette tidspunkt.

Fig. 55 a. Forgyldt spænde av sølv. Lyster. 1/1.

Fig. 55 b. Del av en forgyldt sølvspænde. Aafjorden. 1/1.

De spisse ornamentene som er anbragt i det tomme felt efter indskriften er saa enkle og rent geometriske at de ikke kan tillægges væsentlig betydning for tidsbestemmelsen; men det skal dog nævnes at nøiagtig samme motiv er kjendt fra norske oldsaker fra folkevandringstiden. Vi har det paa to nøkler av bronse (fig. 56) som er fundet i en grav sammen med flere spænder der har dyreornamenter i relief av den stil som tilhører 6te aarh. Det findes ogsaa ristet paa baksiden av Fonn-aasspænden.

Efter denne undersøkelse av de momenter som arkeologisk kan gi oplysning om Ødemotland-indskriftens alder, maa altsaa resultatet bli at fundet stammer fra folkevandringstiden og nærmere bestemt at indskriften snarest maa være fra tiden henimot midten av 6te aarh. Vi kommer derved ned i samme tid som guldbrakteatenes indskrifter, og det viser sig at indskriften fra Ødemotland er den

Yngste av gravfundne norske indskrifter som ikke er anbragt paa guldbrakteater. Det bør ogsaa nævnes at Ødemotland-indskriften efter vor tidsbestemmelse blir omtrent 100 aar yngre end indskriften fra Kragehul mosefund, en slutning som kan ha sin betydning sammenholdt med Sophus Bugges uttalelser om forholdet mellem indskriftene fra Ødemotland og Kragehul (runeverket b. I, s. 263—264).

Ganske kort skal her omtales to sølvbeslag fra Nordgaarden (Seljord pgd. Telemarken, indskrift nr. 38), avbildet her fig. 57 og 58. O. Rygh har i Oldsamlingens katalog tilføiet at det paa baksiden av beslagene ganske løst er indridset enkelte runetegn, men ifølge Sophus Bugge (runeverket b. I, s. 437) kan ingen rune med sikkerhet æses.

De to beslagene stammer fra en meget rik grav som blev ødelagt ved en tilfældig gravning sommeren 1898 (se Ab. 1898, s. 94—97). Av gravgodset er bevaret større og mindre rester av et træspond med bronsebeslag, av en tine med harpikstætning, av to glasbægere og seks lerkar, av et tveegget sverd med forskjellige beslag til skeden (deriblandt de to som mulig er forsynet med enkelte runetegn, fig. 57 og 58), to spydspisser, en skjoldbule, en ildsten av kvartsit, rester av tøy og et stykke bly. Fundet blev gjort i en stor haug. Efter den av O. Rygh meddelte fundberetning skal oldsakene ha ligget noget dypere end den naturlige jordflate, dækket med et lag sten. Vi har altsaa her et typisk eksempel paa de store og rikt utstyrte skeletgraver fra folkevandringstiden (Vestl. Graver fra Jernald, s. 159—160).

Fig. 57 og 58. Sølvbeslag. $\frac{1}{1}$. Nordgaarden.
Norges Indskrifter med de ældre Runer. III.

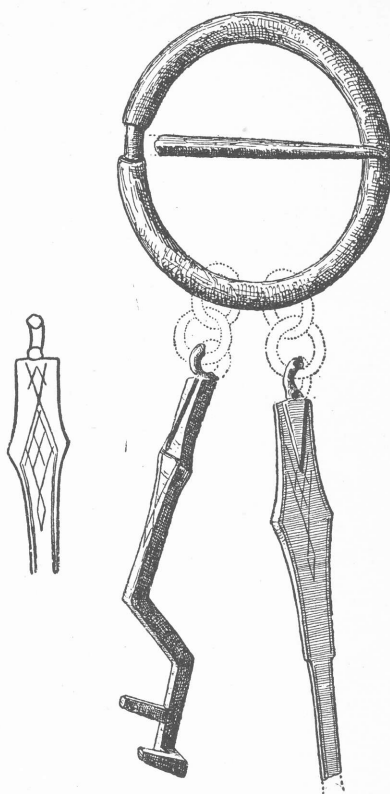

Fig. 56. Nøklering med nøkler. $\frac{1}{1}$.
Kvale i Sogndal.

Nord-
gaarden.

Ved et gravfund med rikt og mangeartet indhold som dette, kan det som regel avgjøres med al sikkerhet hvilken tid det tilhører. Det vil være tilstrækkelig at vi her holder os til de to sølvbeslagene (fig. 57 og 58), som begge to er utmerket stilprægete og karakteristiske stykker. De er meget vakkert arbeidet og utstyret med geometriske ornamenter i relief, som er fremhævet ved indlægning med niello. Ved

teknik som ved dekoration tilhører de en bestemt gruppe av nordiske oldsaker som er særlig fyldig repræsenteret i det 2det mosefund fra Nydam og i fundet fra Finjasjön i Skaane.¹ I ornamentikens utvikling staar disse sakene som det sidste stadium før dyreornamentikens konsekvente utforming i Salins stil I; de har samme utstyr som en række spænder av sølv, remspænder etc. som er betegnende for den ældste del av folkevandringstiden, væsentlig svarende til 5te aarh. Hans Kjær sætter tiden til henimot 500, en datering som dog vel er noget sen.

Vi har endelig at omtale de to fund av runebrakteater i graver, nemlig brakteaten fra Sotvet (indskrift nr. 8), og brakteaten fra Aagedal (indskrift nr. 11), og i naturlig tilslutning dertil ogsaa de runebrakteatene som ikke er gravfund.

Guldbrakteatene forekommer vanligvis i skattefund og markfund over hele Norden, men er desuten oftere i Norge og en sjelden gang i Sverige truffet i kvindegrover fra folkevandringstiden. Dette forhold maa ikke opfattes saa at guldbrakteatene, naar de findes i graver, har hat en anden bruk eller har været tillagt en anden betydning end ellers. Grunden ligger udelukkende deri at begravelsesskikkene var forskjellige paa de forskjellige steder. I den perioden av jernalderen som brakteatene tilhører, var visse strøk av Norge praktisk talt det eneste omraade i Norden hvor det var skik og bruk at gi kvindegrovene et rikt utstyr av alle slags smykker; brakteatene kom da med i groven i samme egenskap som spænder, ringer, perler og andre smykker som kvindene kunde bære dengang. I disse rike skeletgrovene finder vi ogsaa representeret alle stadier i den utvikling som fører fra romerske guldmynter brukt som hængesmykker², til de eiendommelige og særpræget nordiske guldbrakteater. I det angelsaksiske England hvor grovformene var nær beslegtet med de norske, finder vi ogsaa guldbrakteater i grovene.³

Guldbrakteatenes oprindelse og historie foreligger fortræffelig fremstillet i flere nyere arbeider.⁴ I sit første stadium er de let kjendelige som efterligninger av romerske mynter og medaljonger fra 4de aarh. skjønt de nordiske kunstnere varierer fremstillingen ved misforstaaelser og omtydninger. Det er ogsaa tydelig at brakteatbilledene har været tillagt et bestemt indhold, og de idéer som derved har været indlagt i dem, har saa videre virket med til at omdanne selve billedene; fremstillingen som helhet har rigtignok stadig sammenheng med romerske mynter, men eiendommelige detaljer blir tilføiet, mens andre falder bort, og det danner sig nye konstante typer som kun tilhører brakteatenes verden.

¹ Hans Kjær: Et nyt fund fra Nydam mose, Nordiske Fortidsminder I, s. 381 ff. pl. XXIX og XXX. — B. Salin: Fynd från Finjasjöns strand, Skåne, Månadsbl. 1894, s. 84 ff.

² Romerske mynter fra graver har vi eksempelvis Rygh fig. 285, og Evebofundet, Vestl. Graver fra Jernald. s. 111 ff. — Barbariske guldmynter og brakteater skal omtales i det følgende.

³ Se t. eks. E. Thurlow Leeds: The Archaeology of the Anglo-Saxon Settlements, Oxford 1913, s. 109, fig. 21. — Akerman: Remains of Pagan Saxondom, pl. XI.

⁴ Sophus Müller: Vor Oldtid, s. 601 ff. — B. Salin, i Antikv. Tidskr. f. Sverige, XIV, nr. 2. — Montelius: Från Jernaldern og Svenska Fornminnesför. Tidskr. X, s. 68 ff.

Efter Montelius kan denne utvikling samles under følgende fire hovedgrupper av nordiske guldbrakteater:

- A. Brakteater som viser brystbillede av et menneske, ofte med innskrift av forvanskete bokstaver eller runer.
- B. Brakteater med menneskebillede som hverken kan indordnes under A eller C.
- C. Brakteater med et menneskehode over et firføttet dyr.
- D. Brakteater med en eller flere dyrefigurer.

Efter en utførlig sammenstilling av fundkombinationene, særlig i fund som inneholder brakteater sammen med romerske guldmynter, kommer Montelius¹ til det resultat at de ældre guldbrakteatene stammer fra første halvdel og midten av 5te aarh. De tidligere formene av gruppene C og D hører til fra midten av 5te aarh. og under aarhundredets anden halvdel; de senere formene av samme gruppe henføres til første halvdel av 6te aarh. Disse resultatene hviler paa en indgaaende undersøkelse av et meget stort materiale og er i hovedsaken utvilsomt sikre; kun er det sandsynlig at utviklingsrækkene omfatter en noget længere tid end Montelius opfører, og at dermed nogen av de yngste brakteatene ogsaa falder efter midten av 6te aarh. Gruppen A blir altsaa den ældste av guldbrakteatene, baade efter tidsbestemmelsen og typologisk, og gruppen D er den som kan opvise de yngste av alle brakteatene; men inden den største del av brakteatperioden kunde eksemplarer av forskjellige grupper være i bruk samtidig. Efter denne summariske orientering i brakteatenes aldersforhold skal vi undersøke tidsbestemmelsene av de to norske gravfund som inneholder runebrakteater, nemlig fundene fra Søtvet og Aagedal.²

Fundet fra Søtvet (Solum pgd. Nedre Telemarken, innskrift nr. 8) blev Søtvet. gjort i en gravhaug som tidligere var meget sterkt skadet ved grustak, og det er mulig at gravgodset ikke er fullstendig opbevaret. Fundet blev gjort omtrent midt i haugen og paa dens bund. Finderen mente at det ved oldsakene var spor av et ubrændt lik, og dette bekræftes ved fundets hele karakter.

¹ Svenska Fornminnesför. Tidskr. X, s. 125. — Den store import til Norden av romerske solidi danner som bekjendt en bestemt avgrænset periode, tiden fra slutten av 4de til begyndelsen av 6te aarh.

² Brakteater foreligger i det hele i 14 norske gravfund sammen med andre oldsaker. Foruten de to runebrakteatene som her skal omtales, er det følgende fund:

Tveitane, Brunlanes pgd. Jarlsberg og Larviks amt, C. 11220—36, Ab. 1882, s. 173 og fig. 9 og 10, Cruciform Brooches fig. 171—174.

Skien, fund indkommet til Universitetets Oldsamling i 1913, ikke publisert.

Gyland, Bakke pgd. Lister og Mandal amt, C. 7453—63 og 7539—40, Ab. 1875, s. 82, fig. 13—15, Cruciform Brooches, fig. 186—189.

Kvasseim, Egersund pgd. Stavanger amt, B. 5994, B. M. Aarb. 1905, nr. 14, s. 46.

Vold, Haa pgd. Stavanger amt, St. 938, Ab. 1879, s. 262. Velvillig meddelt av konservator Helge Gjessing.

Hauge, Klepp pgd. Stavanger amt, B. 4000, Ab. 1882, s. 81, fig. 1, Gustafson, Norges Oldtid, fig. 239, Salin, Thierornamentik, fig. 540.

Salte, Klepp pgd. Stavanger amt, St. 3123, Stav. mus. Aarsh. 1908, s. 27—28. Velvillig meddelt av konservator Helge Gjessing.

Vest-Lye, Lye pgd. Stavanger amt, B. 1849—50, Lorange, Norske Olds, i B. M. s. 57, Montelius, Från Jernalderna, pl. 1 fig. 7 og pl. 8 fig. 8.

Oldsakene er to guldbrakteater præget med samme stempel (fig. 59); en stor spænde av forgyldt sølv med ornamenten i relief, delvis indlagt med niello og med indfattede slepne granater (fig. 60); en knap av en hegtespænde lik Rygh fig. 268; 10 glasperler; et litet tyndt flathamret guldstykke av 0.2 gr. vægt, tre nøkler av bronse (de to av dem avbildet fig. 61); et glasbæger fasettslepet med tre rader fasetter paa ytersiden (fig. 62) og merkelig derved at det har været slaat i tre stykker som igjen har været sammenføiet med smale sølvbaand¹; skaar av to lerkar, det ene spandformet, rikt orneret, det andre med utstaaende knotter rundt buken (fig. 63, cf. Rygh fig. 369); et brudstykke av træ; en liten glat sølvring som rimeligvis har tilhørt et belte (se Lorange, Norske Olds. i B. M. s. 98).

Fundet er gjort ved tilfældig gravning i en allerede meget skadet haug, og fundberetningen lader meget tilbake at ønske. Men i alle henseender har det dog karakter av at være et samlet gravfund. Sakene representerer tilsammen det regel-

Fig. 59. Brakteat av Søvvet-fundet. $\frac{1}{1}$.

mæssige utstyr av en rik kvindegrov fra folkevandrings-tiden, og naar vi savner en del saker som vi med rimelighet kunde ha ventet i en slik grav, f. eks. flere mindre spænder og et redskap som haandsnellen, forklares dette naturlig saa at en del av gravgodset kan være overset av finderens, eller kanskje er gaat tapt ved grustaket i haugen tidligere. Som fundet foreligger, er det derimot ingen omstændigheter som tyder paa at det indeholder oldsaker sammenblandet fra flere graver, og fundet kan følgelig behandles som kronologisk enhet; d. v. s. oldsakene stammer fra en og samme begravelse og har været i bruk samtidig paa det tidspunkt da de blev lagt i graven.

Av betydning for tidsbestemmelsen er først og fremst den store spænden. Den tilhører en typerække av store og brede pragtspænder som var kvindenes fornemste smykker i den første halvdel av folkevandringstiden, svarende omtrent til 5te og 6te aarh. Som særlig fremtrædende smykker har disse spændene med forkjærlighet været utstyret med tidens ornamentik og har i denne henseende paa det nøieste fulgt med i de gradvise forandringer av smak og mode som gir sig uttryk i ornamentenes stilutvikling. De ældste av spændene er gjort av sølvblik med graverte og stemplete dekorasjoner (Gustafson, Norges Oldtid, fig. 264 og 265) og optræder allerede i fund fra 4de aarh.. Dernæst kommer spænder som er støpt

Garpestad, Lye pgd. Stavanger amt, B. 1784 og 1877, Lorange, Norske Olds. i B. M. s. 57, Montelius, Från Jernåldern s. 34, pl. 1, fig. 8.

Riveland, Aardal pgd. Stavanger amt, St. 2547, Stav. mus. Aarsh. 1903, s. 82 ff. Velvillig meddelt av konservator Helge Gjessing.

Hauge, Lyster pgd., N. Bergenhus amt, B. 1884, Lorange, Norske Olds. i B. M. s. 93, Montelius, Från Jernåldern, pl. 8 fig. 9. — Atlas for nord, Oldk. fig. 140.

Dalum, Sparbuen pgd. N. Trondhjems amt, C. 4816—25, Ab. 1868, s. 120 og fig. 24—28, Rygh fig. 259, Montelius, Från Jernåldern, s. 31, pl. 3 fig. 21 og 26, pl. 5 fig. 2.

Av svenske gravfund med brakteater kan nævnes et fra Vermland, Montelius, Från Jernåldern, fund nr. 302. Et fra Hult, Ånimskogsn. Dal, Månadsblad 1892, s. 90 ff. Mindre brukbart er et fund med en runebrakteat fra Öster-Ryftes paa Gotland, Månadsblad 1890, s. 128 ff.

¹ Lignende reparationer av glasbægre er ikke ganske sjeldne: Rygh fig. 334, Gustafson, Evebøfundet, B. M. Aarsb. 1889, nr. 1, s. 16—17. Vestl. Graver fra Jernald, fig. 366.

Fig. 60. Forgyldt sølvspænde. $\frac{1}{1}$.

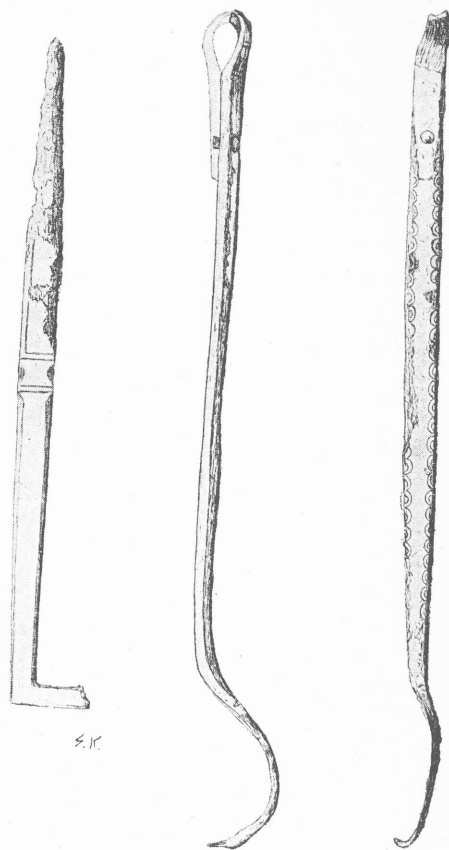

Fig. 61. Nøkler av bronse. $\frac{1}{1}$.

Fig. 62. Glasbæger. Omtr. $\frac{1}{2}$.

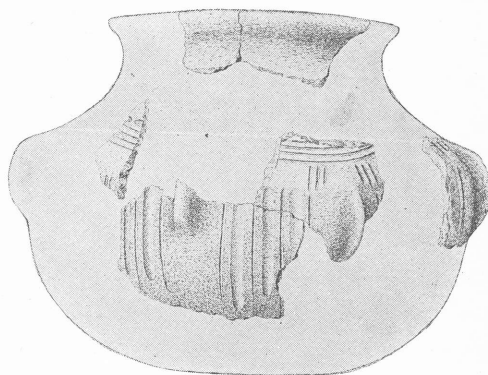

Fig. 63. Lerskaar. $\frac{1}{3}$.

Fig. 60—63. Av Søvtefundet.

med ornamenter i relief, i begyndelsen mest med spiral- og rankemønstre og en meget begrænset anvendelse av dyreornamenter (se Cruciform Brooches fig. 150 og 151), senere med stadig stigende forkjærlighet for dyremotivene, indtil denne ornamentik er aldeles eneherskende i dekkorationen (som ved fig. 68 og 69 i det følgende).¹ Typens historie er utførlig fremstillet av flere forskere, og tidsbestemmelsen er i store træk fastslaaet for de forskjellige stadier av utviklingen.

Vor spænde (fig. 60) tilhører et trin i typerækken, hvor dyreornamentene er begyndt at trænge ind, men endda langt fra er blit eneraadende. Omkring den firkantete platen er en bord av dyrehoder, og bøilen er udelukkende dekorert med dyremotiver: paa platen nedenfor bøilen (»fotplaten«) har vi — foruten de to store dyrehodene som er fælles for alle former — smaa dyrehoder som avslutning paa bordene. Ellers er flatene delt i felter kantet med enkle rankemønstre, en arv fra den klassiske kunst, og med indfattede slepne granater. Spænden er altsaa efter sin ornamentik blandt de ældre, men ikke blandt de ældste av dem som er støpt med reliefornamenter. Stilhistorisk tilhører spænden det ældre avsnit av Salins stil I av dyreornamentiken, en stilgruppe hvis utvikling begynner henimot slutten av 5te aarh. (Thierornamentik s. 356) og vor spænde skulde derefter skrive sig fra tiden omkring 500.

Glasbægeret (fig. 62) har et ældre præg. Lignende fasetslepne bægere foreligger fra yngre romersk tid (Müller, Ordning fig. 330 og 332), men glasset i Søvretfundet bærer ogsaa præg av at ha været gammelt da det kom i graven; det har været slaat i stykker og reparert. I det hele ser det ut til at glasbægere mere end de fleste andre ting fra denne tiden kunde bli opbevaret meget længe. Den bekjendte romerske glasvase fra Solberg har hjemmegjorte guldbeslag med ornamenter fra 6te aarh. mens vassen selv maa være betydelig ældre (Rygh fig. 334). — Lerkarrene og nøklene er av former som ofte er fundet i graver fra den ældre del av folkevandringstiden, men de tillater ikke en saa sikker tidsbestemmelse som spænden.

Vi har endelig guldbrakteaten. Den hører til de ældre av gruppen C og burde efter Montelius skrive sig fra anden halvdel av 5te aarh. Brakteatens alder blir altsaa omtrent den samme som spændens, idet i begge tilfælde dateringen faller indenfor samme tidsrum paa ca. 50 aar, tiden omtrent 450—500.

Gravens alder maa altsaa sættes omtrent 100 aar tidligere end det er gjort ved den tidsbestemmelse som O. Rygh har meddelt (runeverket b. I, s. 169, trykt 1894), og vi maa herved igjen henvise til de meget betydelige fremskritt som studiet av jernalderens kronologi har gjort siden dengang. Det bør dog merkes at fundets plass i den relative tidsfølge ikke er forrykket; naar O. Rygh sætter graven til »et temmelig tidlig stadium av Mellemjernalderen« saa svarer denne betegnelse efter sit indhold aldeles nøiagtig til det vi her kalder det første aarhundrede av folkevandringstiden. Resultatene av den senere forskning har bare rykket tilbake tiden for periodens begyndelse. Ved det følgende fund, brakteaten fra Aagedal, vil vi

¹ Montelius i Svenska Fornminnesför. Tidskr. X, s. 59—68. Salin, Thierornamentik, s. 57 ff. og 206 ff.

finde fuldstændig samme forskjel mellem O. Ryghs ældre tidsbestemmelse og den som gis i nærværende behandling.

Fundet fra Aagedal (indskrift nr. 11, Bjelland pgd. Mandal) blev gjort i en Aagedal. langhaug av grus og sten; fem store heller som hvilte umiddelbart paa auren dækket over graven, hvis dybde under hellene var 1 m. Gravrummet var altsaa gravet ned i auren og var 5 m. langt, 1.3 m. bredt. »I graven var aske, kul og grus, og i lerurnene aske og grus.« En av takhellene var med den ene ende styrtet ned i graven og under den fandtes to lerkar (fig. 64 og 65); desuten fandtes skaar av tre andre lerkar, hvorav de to er som Rygh fig. 361, og det tredie minder om Rygh fig. 354 (av det sidste er forresten bare bevaret et meget litet stykke); et skaar av et glasbæger prydet med paa-smeltete traader (Rygh fig. 337 og 338) har været smeltet og deformeret i sterk varme; to guldbrakteater (fig. 66 og 67); en stor forgyldt spænde av sølv med niello og smaa blaa glassdraaper indlagt (fig. 68), tre mindre forgyldte sølvspænder med reliefornamenter, ens av form, men litt forskjellige i størrelse (to av dem er avbildet fig. 69); to smaa bronsespænder indbyrdes like (fig. 70); seks smaa forgyldte knapper til en hægte-spænde (fig. 71) og en noget større knap av en lignende (fig. 72); en beltering av bronse med nedskytende trekantet hank, som er støpt i et med ringen, og derpaa hængende remholder for kniv eller nøkkel (fig. 73); en vakker bronsenøkkel (fig. 74); to dreiete blanke haandsnellehjul av sten (fig. 75 og 76); en vævske av jern med rest av træskaft, knækket og ufuldstændig bevaret (fig. 77), og endelig smaastykker av fint vævet tøy.

Som helhet er fundet et typisk eksempel paa de rike ubrændte graver fra denne tiden i det sydlige og vestlige Norge; det er en grav utstyret med usedvanlig fine og kostbare saker, men i gravgodsets sammensætning gaar den ellers ikke utenfor det normale. At selve graven er sænket i den faste auren under haugen, er

Fig. 64 og 65. Lerkar av Aagedalfundet. Omtr. 1/2.

Fig. 66.

Fig. 67.

Fig. 69 a.

Fig. 68.

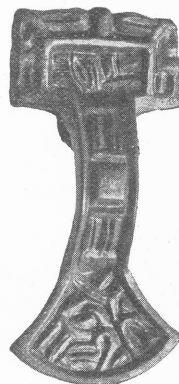

Fig. 69 b.

Fig. 71.

Fig. 72.

Fig. 66—72. Guldbrakteater og smykker av Aagedalfundet. Alle $\frac{1}{1}$.

(Trykt 28. August 1914.)

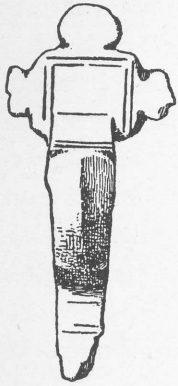

Fig. 70.

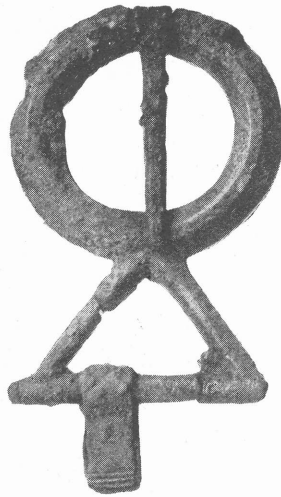

Fig. 73.

Fig. 77.

Fig. 75.

Fig. 76.

Fig. 74.

Fig. 73—77. Saker av Aagedalfundet. Alle $\frac{1}{1}$, bare fig. 77 omtr. $\frac{1}{3}$.

forhold som er særlig almindelig paa Sørlandet.¹ Fundberetningen gjør altsaa i det hele indtryk av at være paalidelig. Det er da grund at stanse ved et enkelt punkt som ved første øiekast kan se urimelig ut. I fundberetningen tales om »aske og kul« i graven og dertil foreligger det i fundet et skaar av et glasbæger som har været i sterk varme. Disse træk tyder paa en brændt begravelse likesaa bestemt, som det er sikkert at fundets indhold forøvrig betegner en ubrændt begravelse. Det var netop slike fundberetninger som i ældre tid bragte uklarhet i forstaaelsen av vore store skeletgraver fra folkevandringstiden.² Ved de sidste aars undersøkelser har forholdet faat sin naturlige forklaring, og den tilsyneladende motsigelse i fundberetningen blir dermed ophævet. Det er nu ved fagmæssige utgravninger paavist flere eksempler paa at en stor gravkiste, anlagt og først brukt for en ubrændt begravelse, ogsaa har git plass for en senere indlagt brandgrav. Skeletgravens indhold har altid været fullstendig i behold i disse fundene, skjønt tildels noget omrotet ved anlægget av den nye graven i samme kiste. Brandgraven som væsentlig bestaar av brændte ben eller av brændte ben blandet med baalmørje, kan enten være utbredt som et lag over hele bunden av gravkisten, eller den kan være begrenset til den ene enden av kisten.³ Det kan neppe være tvilsomt at Aagedalgraven maa sættes i klasse med disse fundene; som fundet foreligger er brandgraven bare representert av glasskaaret og muligens nogen av lerskaarene, mens hele resten tilhører skeletgraven. Det skal forøvrig fremhæves at ved de tilfælder av slike dobbeltbegravelser, som hittil er paavist, har det aldrig været nogen nævneværdig aldersforskjel paa de forskjellige graver i samme kiste. Det kan hermed uttales at den fundberetning som foreligger om Aagedalgraven i alt bærer præg av paalidelighet, og at fundet følgerig maa behandles som et sluttet gravfund. Kun skal det merkes, at vi ikke har sikkerhet for at gravens indhold er fullstendig opbevaret; det kan tænkes at der har været flere saker som finderen har overset eller ikke tat vare paa.

For at undersøke tidsbestemmelsen skal vi, likesom ved Søtvetfundet ovenfor, først se paa spændene. Vi har en større og tre mindre spænder av solv, alle fire støpt med relieforamenter og forgyldt. Den første av dem (fig. 68) er ikke blandt de aller største inden sin gruppe, men dog et meget anselig og vakkert smykke. Den er i alle henseender særdeles godt arbeidet; i teknik som i form og ornamenter hører den til de aller bedste prøver paa norsk smaakunst fra folkevandringstiden. Dette har ogsaa sin betydning for vort formaal. Det er i de bedste arbeider, de arbeider hvor det ikke er sparet paa tid og omhu, at vi møter det gyldige uttryk for en periodes smak og stilpræg, og det er følgerig ved dem at stilkritiken kan brukes med tryghet for kronologiske bestemmelser. Det gjælder denne spænden, som det gjælder spænden fra Søtvet (fig. 60). Spænden fra Aagedal er av samme grundform, men er kommet meget længer i typologisk utvikling. I

¹ Se O. Rygh, *Undersøgelser paa en Gravplads fra ældre Jernalder i Holme Sogn ved Mandal*, Ab. 1878, s. 169 ff. — Eyvind de Lange: *En Gravplads fra ældre Jernalder paa Lunde, Vanse pgd., Oldtiden I*, s. 21.

² O. Rygh, i *Aarb. f. n. Oldk.*, 1869, s. 164. I. Undset, *ibid.*, 1880, s. 160.

³ *Vestl. Graver fra Jernald.*, s. 101. — Et nyt fund av samme art utgravet 1913 paa Hove, Vik pgd. i Sogn, er endnu ikke publisert.

dekorationen er dyreornamentene eneherkende; de har fortrængt alle geometriske reminiscenser og staar paa høiden av den blomstring som betegnes ved Salin stil I. Vi har her en av de bedste prøver paa denne fyldige baroke ornamentik, som ofte er ubehjælpelig i detaljene og altid overlæsset, men allikevel i de bedste arbeider opnaar en kraftig dekorativ virkning. I forbindelse med Søtvetspænden har vi alt set at denne stilgruppen begynner at fremstaa i slutten av 5te aarh. og at dens egentlige utvikling i det væsentlige omfatter de følgende hundrede aar. Spænden fra Aagedal betegner ved sin ornamentik et fremskredent stadium av stilbevægelsen; den tilhører i virkeligheten stilens sidste gode avsnit, før den degenererer og oppløses. Dateret fra sit stilpræg maa spænden, efter Salins meget indgaaende undersøkelser over dette spørsmåal, sættes til tiden omkring midten av 6te aarh.

De tre andre spændene av sølv, forgyldt og med ornamenter i relief, er av en anden form og av anden typologisk oprindelse end den store; men stil og tidspræg bestemmes ogsaa her av ornamentiken som er de samme dyreornamenter av Salin stil I. Det skal indrømmes at ornamentene paa de smaa spændene er daarligere baade i komposition og utførelse, men dette er sikkert en kvalitetsforskjøl og ikke en tidsforskjøl. Det er ingen forskjøl i stilpræg eller i ornamentenes anvendelse, og vi har ikke grund til at anta at de mindre spændene er nævneværdig ældre eller yngre end den store. Den samme slutning gjælder de forgyldte knapper av to hægtespænder; motiver fra den samme dyreornamentik er her avpasset efter det lille runde feltet paa knappens overflate. Det bør i den forbindelse nævnes at disse knappene gjennemløper en ornamental utvikling paralel med spændenes. De ældre har geometriske ornamenter, mest spiraler avledet fra ranken; de yngre har et menneskehode set i profil, og de endda yngre et yderst stiliseret dyrehode, som vi ser det paa dem som foreligger her (fig. 71 og 72).

Likewise ved Søtvetsfundet maa det ogsaa her bli disse rikt ornerte smykker som avgjør tidsbestemmelsen. De andre sakene i fundet er av former og typer som regelmæssig pleier at forekomme i gravene fra denne tiden, men de er enklere, mindre utsat for stadige variationer; følgelig gir de ogsaa mindre anledning til en saa bestemt datering som ornamentiken. Det vi kan si, er at graven ikke inneholder noget stykke som faller utenfor de vanlige fundkombinationer fra den tid spændene tilhører. Aagedalgravens alder maa altsaa med al den sikkerhet som er mulig i slike spørsmåal, bestemmes til tiden omkring midten av 6te aarh.

Det staar tilbake at se paa de to brakteatene, som jo selvfølgelig er kommet i graven samtidig med de andre sakene, men allikevel kunde tænkes at være merkbart ældre eller yngre end spændene. De er begge to av Montelius gruppe C — med et menneskehode over et firføttet dyr — og begge viser figurfremstillingen paa et sent stadium i utviklingen. Jeg vil fæste oppmerksomheten ved detaljer som at haken paa mandehodet er tegnet med samme linie som dyrets hals, og at hodet selv ikke har nogen hals; ansigt og haar er ogsaa behandlet med liten følelse for den oprindelige form. Alt dette tyder paa at brakteatene er temmelig sene inden sin typerække, og da de ældre former av samme type maa skrive sig fra 5te aarh. skulde eksemplarer som de foreliggende med rimelighet sættes til det følgende hundreaar. Det har sin interesse at sammenligne forholdet mellem de forskjellige

utviklingsstadier av brakteater og spænder hvor de foreligger i samme fund. Vi har, som vi ser, i Aagedalfundet baade brakteater og spænder som representerer et sent stadium i formutviklingen; i Søtvetfundet ovenfor har vi en spænde av paatagelig ældre karakter end den tilsvarende fra Aagedal, og vi møter en aldeles tilsvarende forskjel mellem brakteatene fra disse to fundene. Paa brakteaten fra Søtvet (fig. 59) har figurfremstillingen en betydelig klarere og mere oprindelig karakter; mandehodet er endda som helhet oppfattet i paatagelig tilslutning til de oprindelige myntbilleder, det er tegnet med helt selvstændig kontur og mandens hals er tydelig utført. En sammenligning mellem billedene (fig. 59 og fig. 66—67) viser forskjellen. Samme forhold fremgaar ogsaa av andre fund, som det her kan vises ved et par eksempler. I en grav paa Tveitane (Brunlanes pgd. Ab. 1882, s. 173) er en brakteat fundet sammen med en stor sølvspænde med reliefornamenter; baade spænden og brakteaten er her noget ældre end de tilsvarende i Søtvetfundet. Et lignende fund fra Gyland (Bakke pgd. Ab. 1875, s. 82) viser baade brakteater og spænde av omtrent samme præg som i Aagedalfundet, kanskje snarest litt yngre.

Disse fundforholdene er av megen betydning for kronologien. Naar de typologisk ældre av spændene som regel findes sammen med de tilsvarende ældre stadier av brakteatens utvikling, og de yngre spændene sammen med yngre brakteater, saa viser dette at fundkombinationene ikke beror paa tilfældigheter, og at de typologiske utviklingsserier ogsaa representerer en kronologisk rækkefølge av former, i dette tilfælde likeløpende serier av spænder og guldbrakteater. Den overensstemmende forekomst i fundene av ældre og yngre stadier inden de to typerækker som er indbyrdes uavhengige, viser desuten at de enkelte utviklingsstadier representerer tidsavsnit av en viss varighet, idet de tidligere formene i det væsentlige maa være gaat av bruk paa den tid da de yngre florerte. Det maa da være en ganske merkbar tidsforskjel mellem fund som de to fra Søtvet og Aagedal, og denne forskjellen maa gjælde brakteatene like saa vel som spændene. Vi har ovenfor sat tidsbestemmelsen for Søtvetbrakteatene til slutten av 5te aarh. For Aagedalbrakteaten maa den sættes til omkring midten av 6te aarh.

Ved brakteater fra markfund og skattefund maa tidsbestemmelsen bygges udelukkende paa en betragtning av brakteatene selv, men som allerede omtalt i det foregaaende, kan dateringen ogsaa her avgjøres med ganske stor sikkerhet, skjønt uten den anledning til kontrol som vi har ved gravfundene.

Som vi har set, er guldbrakteatene i sin oprindelse efterligning av romerske keiseres guldmedaljonger der i Norden blev baaret som smykker. Fra Norge har vi en slik medaljong av Valentinian I som regjerte 364—375 (Rygh fig. 285), og i flere norske fund foreligger barbariske efterligninger av lignende medaljonger; til dels er efterligningen saavidt vellykket at mynten kan identificeres. En fra Saude i Telemarken har et reverspræg som stemmer med mynter av Decentius, 351—353 (Rygh fig. 286); en fra Aak i Romsdalen efterligner en mynt av Magnentius, 350—353 (fig. 78); en fra Mjelde i Haus ser ut til at være en efterligning av en

mynt av Valentinian I, 364—375 (fig. 79); medaljongen fra Mauland paa Jæren, som omtales straks nedenfor, minder i adwerspræget meget om mynter av Valens, 375—378; andre som ikke bestemt kan identifiseres, bærer i det hele præg av samme periodes mynter. Denne barbariske tilvirkning av smykker efter forbilleder av romerske medaljonger samler sig altsaa om et bestemt begrænset tidsrum, idet de keisermynter som er efterlignet paa denne maaten overveiende tilhører perioden 350—375. De barbariske kopier kan da ogsaa med fuld sikkerhet dateres til samme tid og den nærmest følgende, det vil si til sidste halvdel av 4de aarh.

Fig. 78. $\frac{1}{1}$. Guldmedaljong fra Aak, Romsdalen.

Fig. 79. $\frac{1}{1}$. Guldmedaljong fra Mjelde, Nordhordland.

Tidsbestemmelsen er saa meget sikrere som de barbariske kopier av romersk guldmynt i det følgende aarhundrede optræder i en helt anden form; det er da ikke mere de store medaljonger som kopieres til smykker, men vanlige gjængse solidi eftergjøres til bruk som mynt. Det er ogsaa tydelig at det er medaljongene som danner utgangspunktet for brakteatenes utvikling, og denne utviklings begyndelse er dermed tidsbestemt til tiden ved 400.

De barbariske guldmedaljonger bærer regelmæssig ogsaa en kopi av originalens omskrift, men bokstavene er altid forvandlet til en række meningsløse og ulæselige tegn; imellem disse kan det være indblandet forskjellige runer eller rune-lignende tegn, som forøvrig heller ikke bidrar til at gjøre omskriften mere læselig.

Saa er tilfælde med en medaljong fra Mauland (Lye pgd. Jæren, indskrift nr. 40, runeverket b. I, s. 446 ff.) avbildet fig. 80. Det er alt nævnt at medaljongens ad-vers-præg minder meget om mynter av keiser Valens, 375—378; det fremstiller keiserens billede i profil med fremstrakt høire haand. Omkring billedet ses omskriften, der for endel bestaar av runetegn. Reversen fremstiller en rytter som i den ene, fremstrakte haand holder en krans, mens den andre haanden er strakt bakover; foran rytteren staar en kvinde som i den høire haand holder en stav eller en fakkel. Langs randen av reversen ses nu bare det nederste av en del bokstav-lignende tegn, idet medaljongen — eller ialfald det stemplet som reversen er præget med — oprindelig har hat noget større tvermaal, end som den nu fore-ligger. Medaljongens tid maa bestemmes til de sidste to tre tiaar av 4de aarh. saaledes som det allerede er omtalt ovenfor.

Fig. 80. $\frac{2}{1}$. Guldmedaljong fra Mauland, Jæren.

Guldbrakteatene er til forskjel fra medaljongene præget ensidig saaledes at den ophøiete fremstilling paa forsiden gjentas ved en tilsvarende fordypet paa baksiden; men i sit første stadium slutter brakteatene sig paa det nøieste til sine forbilleder medaljongene. Et udmerket eksempel er en brakteat fra Sele (Klepp pgd. Jæren fig. 81)¹ hvor billedet trods nogen forenkling viser en meget nærliggende gjentagelse av myntenens keiserbyste. Vi gjenfinder en enkelthet som den fremstrakte haand, der er vanlig paa mynter fra konstantintiden, og som vi ogsaa har truffet paa medaljongen fra Mauland.² Heller ikke den forvirrete omskrift savnes og det ser ogsaa her ut til at den er blandet med enkelte runetegn. Brakteater som denne, de tidligere av Montelius gruppe A, kan ikke være synderlig

¹ St. mus. nr. 3126. St. Mus. Aarsb. 1908, s. 28.

² I mere misforstaat form kan dette motiv gaa igjen paa senere brakteater, se Sophus Müller, Vor Oldtid, s. 610.

Fig. 81. 1/1. Guldrakteat. Sele.

Fig. 82. 1/1. Guldrakteat. Selvig.

Fig. 83. 1/1. Guldrakteat. Bjørnerud.

yngre end guldmaljongene; dertil har de en altfor stor overensstemmelse med sine forbilleder. De maa tilhøre tiden ved 400 eller den første tid av 5te aarh.

Av vore runebrakteater er forøvrig tre andre senere variationer avledet av Montelius grupp A. De har alle en fremstilling av et mandehode hvorunder det er anbragt billede av en liggende fugl, som rigtignok tildels er saa utartet i tegningen at den kan være vanskelig at skjelne. Fremstillingen gaar tilbake paa enkelte av medaljongene hvor den barbariske kunstner har faat kappen paa keiserbilledet til at anta formen av en fugl (som ved medaljongen fra Aak fig. 78, Svenska Fornminnesför. Tidsk. X, s. 72, fig. 157). To runebrakteater av denne gruppen er ganske vakkert og klart præget, men selve fremstillingen er allikevel usammenhengende og forvirret; det er brakteatene fra Selvig og Bjørnerud (nr. 18 og 36) som her avbildes fig. 82 og 83.¹ De er indbyrdes meget nær beslektet. Billedene paa dem er allerede saa sterkt om-dannet at de neppe kan tilhøre det første femtiaaret av brakteatens historie; paa den andre siden kan de ikke sættes i klasse med brakteater som vi vet hører til de yngste. Efter typologiske forhold skulde de med et rundt

Selvig. Bjørnerud.

Fig. 84. Sterkt forstørret. Guldrakteat. Norge.

¹ Vi er altsaa ikke enig i at fremstillingen paa brakteaten fra Bjørnerud (fig. 83) skal opfattes som et mandehode over et firfottet dyr, som det er anført i runeverket b. I, s. 428. Cf. Atlas f. nord. Oldk. tab. V, 81.

Brakteat,
ukjendt
sted.

tal kunne regnes til anden halvdel av 5te aarh.¹ Den tredje av dem jeg regner hit (fra ukjendt sted i Norge, indskrift nr. 42) er avbildet fig. 84; den er aapenbart et meget sent arbeide, da præget viser sig paavirket av den fuldt utviklete dyreornamentik. Efter det vi ellers vet om brakteatenes forekomst i daterte fund, maa tidsbestemmelsen her i det tidligste sættes til midten av 6te aarh.

Desuten har vi to runebrakteater av Montelius's gruppe C. Denne gruppen viser en original omdannelse av sit forbillede og dens første optræden falder sand-

Fredrik-
stad.

Fig. 85. 1/1. Guldbrakteat. Fredrikstad.

Fig. 86. 1/1. Guldbrakteat. Sogndal.

synlig noget senere end ved gruppe A. Den ene av de to, fra Fredrikstad (nr. 2, fig. 85) viser en god og klar billedfremstilling, men hører ikke til de helt tidlige. Sammenlignet med de brakteatene fra gravfund som vi alt har gjennomgaat, skulde den typologisk være noget videre omdannet end Søtvetbrakteaten, men bestemt er den ældre end Aagedalbrakteatene. Dens tid kan da med sandsynlighet

Sogndal.

sættes til omkring 500 eller begyndelsen av 6te aarh. Vi ser at mandehodet er tegnet helt adskilt fra dyret og har faat beholde sin hals. Derimot er brakteaten fra Sogndal (nr. 23, fig. 86) i typologisk henseende meget nær Aagedalbrakteatene, og dens tid tør bestemmes til omkring midten av 6te aarh. Omtrent fra samme tid er brakteatene fra Austad (nr. 48, fig. 87 og 88).

Austad.

Til yderligere belysning av brakteatenes kronologi skal det som slutning tilføies at de tidsbestemmelser som her er utledet paa grundlag av typologien sammenholdt med brakteatenes forekomst i gravfund, ogsaa kan støttes ved den tekniske utvikling som iagttas ved præget av brakteatbilledene. Paa de tidlige brakteatene er fremstillingen tegnet med ophøiete linier paa flat bund, slik at vi har samme plane guldplate utenfor og indenfor billedets omrids (fig. 59 og 81). Fra den senere del av 5te aarh. er det vanlig at brakteatbilledene er prydet med rækker av punkter (fig. 82 og 83, cf. Cruciform Brooches, fig. 174), mens præget dog fremdeles i det hele er plant med ophøiete konturlinier. I 6te aarh. blir derimot figurene præget ophøiet indenfor konturlinien (fig. 66, 67 og 84). Denne forandringen i brakteatbilledene fremkaldes under indflydelse fra den samtidige utvikling av dyreornamentiken, og er et utslag av den smak for relieformenter som saa utpræget behersker den nordiske ornamentik i 6te aarh. For de spørsmåal som her foreligger, er dette av betydning da det gir en yderligere støtte for den kronologiske gruppering av brakteatene.

Fig. 87 og 88. 1/1. Guldbrakteater. Austad, Lister.

I 6te aarh. blir derimot figurene præget ophøiet indenfor konturlinien (fig. 66, 67 og 84). Denne forandringen i brakteatbilledene fremkaldes under indflydelse fra den samtidige utvikling av dyreornamentiken, og er et utslag av den smak for relieformenter som saa utpræget behersker den nordiske ornamentik i 6te aarh. For de spørsmåal som her foreligger, er dette av betydning da det gir en yderligere støtte for den kronologiske gruppering av brakteatene.

¹ Selvigbrakteaten er fundet sammen med flere andre som alle er typologisk sene, den ene av typen med et menneskehode over et firfottet dyr, de andre bare med dyrefigurer. Montelius, Från Jernalderna, pl. III, fig. 1, 2, 7 og 9. Atlas fig. 241 c.

Med hensyn til runeindskriftenes alder bør det mindes om at vi ved brakteatene har den fulde sikkerhet for at hver indskrift ogsaa er samtidig med gjenstanden som den er anbragt paa. Brakteatindskriftene er jo en del av præget og er utført i og med prægningen av hele brakteaten. Som vi ovenfor har set er det grund til at tro at Stabuspydet har faat sin indskrift samtidig med at det blev gjort færdig fra smedens haand, og det samme er tilfælde med spydene fra Kovel og Müncheberg. Men ved de andre indskriftene paa løse gjenstande har vi ikke denne sikkerhet for at ikke runene kan være ristet kortere eller længere tid efter at gjenstanden selv var laget. Dette forhold maa særlig tas i betragtning, naar en slik gjenstand ikke foreligger fra et gravfund hvor fundkombinationen gir anledning til kontrol av tidsbestemmelsen.

Spænden fra Fonnaas (indskrift nr. 4, Rendalen pgd. Østerdalen) hører til de oldsaker hvis alder kan bestemmes med større sikkerhet end de fleste. Det er en stor pragtspænde av sølv, avbildet efter fotografi fig. 89. Helt over er dens forside dækket med dyreornamenter i relief som er støpt sammen med spænden; dyreornamentene er forgyldt, mens de sterkt ophøiende rammelister og kanter viser blankt sølv fremhævet ved indlagte striper av niello; i det smale rektangulære midtfeltet paa den øvre platen er fæstet en guldplate prydet med filigran og indlagte granater. Spænden er et av de i alle henseender bedst utførte og største eksemplarer av sin type. Den veier 215,15 gram.

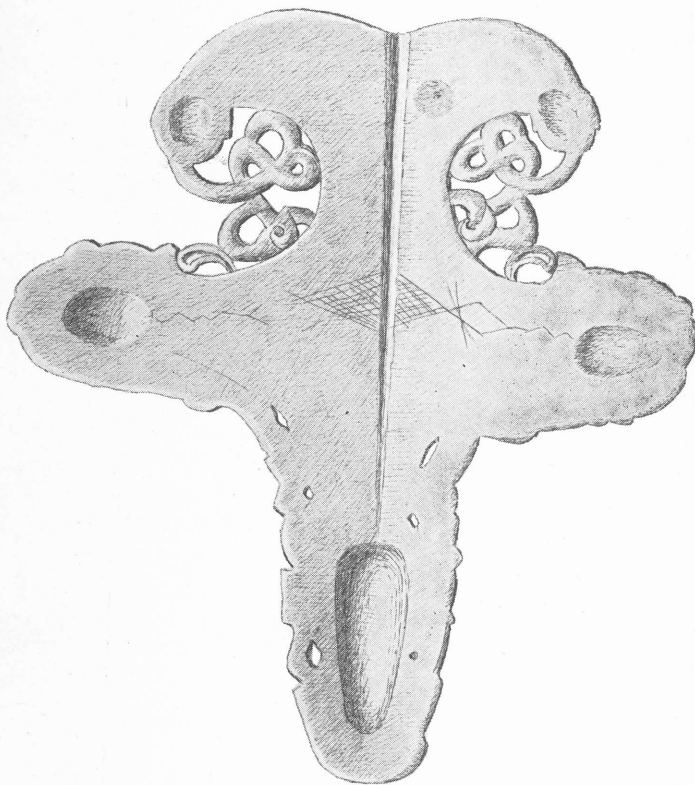
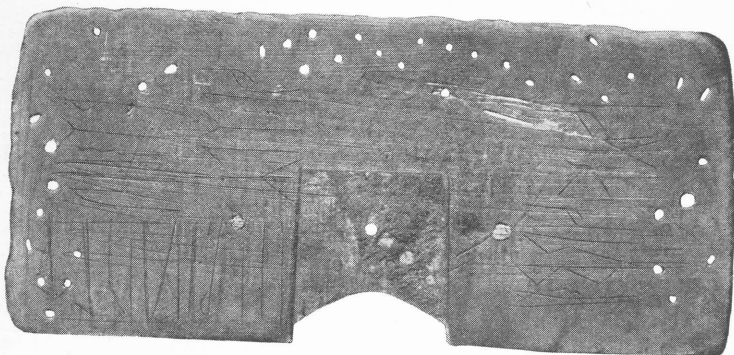
O. Rygh har i tilslutning til sin beskrivelse av spænden bestemt den som et skandinavisk arbeide (runeverket b. I, s. 51), og denne slutning er blit fuldt ut bekræftet ved senere fund og undersøkelser. Salin har paa vist at typens optræden utenfor Skandinavien i det hele skyldes

Fonnaas.

Fig. 89. Fonnaasspænden. Spænden er 17,5 cm. lang.

nordisk indflydelse, og vi tør nu endog gaa noget længere i at lokalisere Fonnaas-spændens hjemsted. Spændens bøile er som vi ser noget utvidet paa midten, slik at dens kanter danner en fremspringende vinkel paa hver side. Denne detalj i formen er ikke sjelden paa spænder fra Norge og Sverige, baade ved den her

SKRAFFT

Fig. 89 b. Omtr. $\frac{1}{1}$. Detaljer av Fonnaasspændens bakside.

foreliggende typen og andre fra samme tid, men forekommer saa godt som aldrig paa andre omraader. Spænder som har denne form maa da være arbeidet paa den skandinaviske halvø, og sandsynligheden taler utvilsomt nærmest for at Fonnaas-spænden er et norsk arbeide.

Den hører til en typerække som vi allerede har gjort bekjendtskap med, idet dens form i alle væsentlige træk er den samme som ved spændene fra Søtvet

og Aagedal, der er omtalt i det foregaaende. Vi saa der at tidsbestemmelsen ved disse spændene først og fremst kan avgjøres ved hjælp av ornamentiken, idet de ældre av dem i større eller mindre utstrækning er prydet med et sterkt forenklet rankemønster og geometriske motiver, mens dyreornamentiken er aldeles eneherkende ved de yngre. Fonnaasspænden hører i den henseende til de yngre. Paa den andre siden kan den ikke være av de aller yngste. Ornamentene er fortreffelig utført og i det hele klart og organisk bygget; der er endnu ikke spor av den oppløsning i stilen som begyndte at indtræde i sidste halvdel av 6te aarh. Selve spændens form gir ogsaa en antydning i samme retning. Den nedre platen deles paa langs ved en fremtrædende list og de to halvdele av platen møtes her i en stump vinkel, saa platen blir rygget som et lavt tak. Vi ser det samme ved Søvetspænden (fig. 60), og denne eiendommelighet er i virkeligheten et træk som gaar tilbake paa de tidligste stadier av typens utvikling; derimot er det ikke bevaret ved de yngste, som ved Aagedalspænden (fig. 68) hvor den nedre platen er flat likesom den øvre og heller ikke delt langsefter ved en ophøiet list. Baade typologisk og ornamentalt er altsaa Fonnaasspænden tidligere end Aagedalspænden, men likesaa sikkert er den paa et senere utviklingstrin end Søvetspænden. Med al den sikkerhet som typologi og stilkritik i det hele kan gi ved absolute tidsbestemmelser, tør da Fonnaasspændens tid sættes til første halvdel av 6te aarh.

Fonnaasspænden er dermed tidfæstet til samme periode som guldrakteatene, men vi har tilbake at undersøke et spørsmål som i nærværende fremstilling er av den største betydning, nemlig om ogsaa runeindskriften paa spændens bakside kan antas at være nogenlunde samtidig med spændens tilvirkning. I og for sig er det jo mulig at spænden kan ha været et meget gammelt smykke paa det tidspunkt da den blev forsynet med indskriften. Det maa da fremhæves at runeindskrifter paa spænder overveiende er indskrænket til de kostbare smykker fra samme tid som Fonnaasspænden. Himlingøiespænden er riktig nok noget ældre (fra 4de aarh.) og Skabersjöspænden fra en litt senere tid (omkring 700). Paa den andre siden har vi Etelhemspænden fra slutten av 5te aarh. og en lang række av utenlandske runespænder hvis tid falder i samme periode som Fonnaasspænden eller litt senere. Spændene fra Charnay og Nordendorf er av samme typeserie som Fonnaasspænden; samtidige bøilespænder av andre former har vi fra Freilaubersheim, Engers, Nordendorf, Ems, Sheffield, to stykker fra Weimar og likeledes to fra Bezenye i Ungarn; desuten fra omtrent samme tid runde spænder fra Osthofen, Balingen og Friedberg. Alle disse spændene med runeindskrifter tilhører 6te og 7de aarh. Da runespændene altsaa ganske væsentlig viser sig at tilhøre en bestemt begrænset periode, gir forholdet grund til den slutning, at det netop i denne perioden har været almindelig at de mere fremtrædende og kostbare smykker blev forsynet med indskrifter. Indskriftene maa da i det hele være nogenlunde samtidige med spændene. Det kunde nok tænkes at enkelte slike smykker som undtagelser har været bevaret i bruk meget længe og har faat sin indskrift meget senere end spændens egen tid; men det kan ikke ha været regelen, og denslags tilfældigheter kan ikke gjøres gjældende overfor den betydelige mængde av runespænder netop fra 6te og 7de aarh. Disse store spænder av sølv

med den glatte, blanke baksiden maatte ogsaa friste til anbringelse av runeindskrifter.

Det kunde indvendes at Fonnaasspænden i Norden staar forholdsvis isoleret med sin indskrift. Den har sit nærmeste sidestykke i Etelhemspænden som er noget ældre, men tilhører samme smaksretning og stilgruppe, skjønt typen er en anden. Disse to nordiske spænder med indskrifter kan dog uten be-

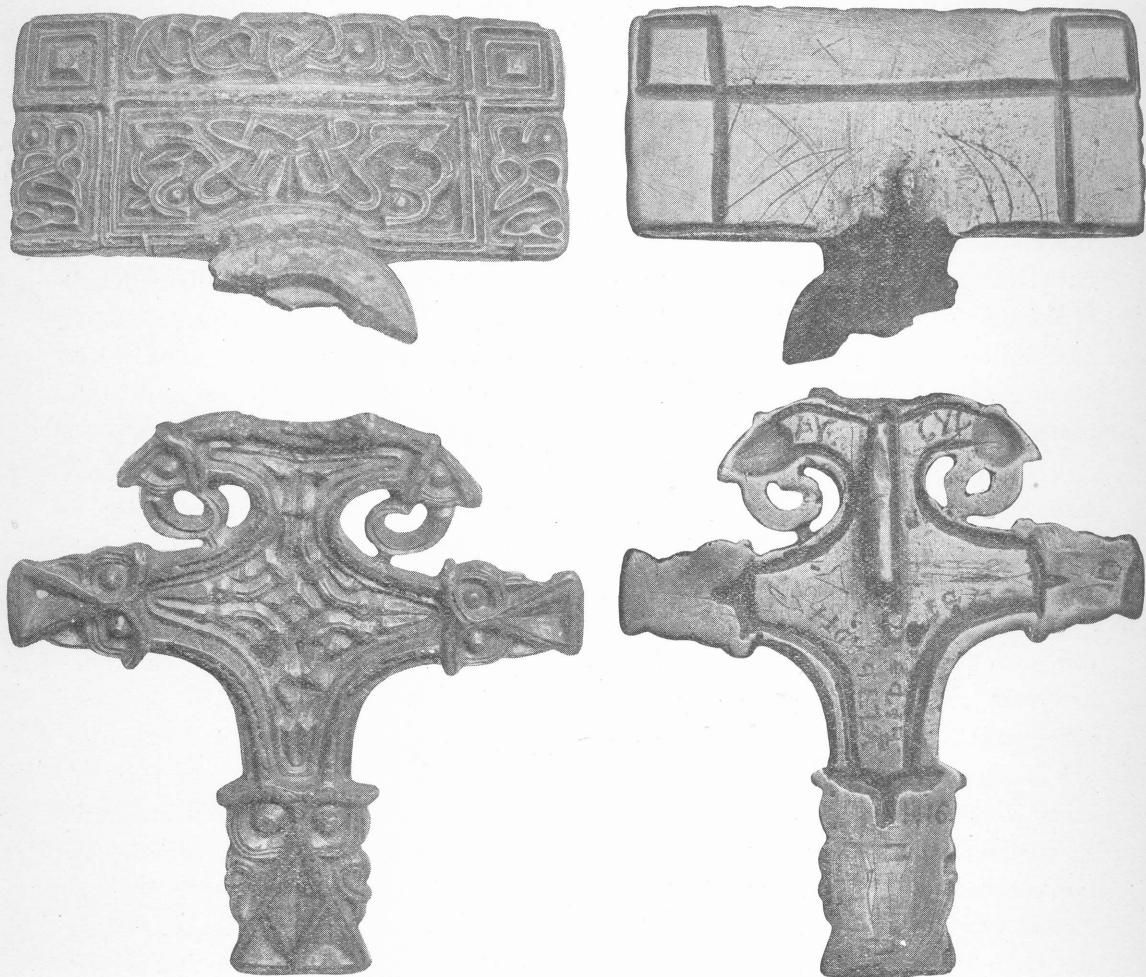

Fig. 90. $\frac{1}{1}$. Spænde av forgyldt sølv fra Nes i Hallingdal. For- og bakside.

tænkelighet sammenstilles med tilsvarende fra andre germanske omraader. Salin har paavist (Thierornamentik, s. 145 ff.) at de syd- og vestgermanske folkene i denne tiden mottar ganske sterke kulturindflydelser fra Norden, og at bl. a. den hyppige bruk av runer paa kontinentet da var et utslag av den nordiske kulturs indflydelse sydover. Det er da berettiget at betrakte et stykke som Fonnaasspænden i direkte forbindelse med en samtidig skik i bruken av runer hos andre germanske folk. Det vil si at indskriften paa spænden maa antas at stamme fra samme periode som spænden selv.

I forbindelse med runespændene bør mindes om den underlige indskriften paa en stor sølvspænde fra Nes i Hallingdal (fig. 90). Indskriften er anbragt paa baksiden av spændens fotplate, og bestaar av 21 tegn. O. Rygh sier om den »at den er avfattet i et alfabet som vel aapenbart stammer fra det latinske, men som har flere særegne tegn, der ikke gjenfindes i de almindelig kjendte modifikationer av dette alfabet« (Ab. 1867, s. 70). Undset kalder indskriften angelsaksisk. (Aarb. f. nord. Oldk. 1880, s. 173, note 2). Likesaa Stephens (III, s. 102, note 1.) For mulig at faa indskriften tydet har jeg ved velvillig mellemkomst av Reginald A. Smith faat den forelagt for professor Arthur Napier, Oxford, som imidlertid bare har kunnet meddele at indskriften er ganske uforstaaelig; likeledes skriver dr. H. Bradley »the inscription seems a hopeless mystery«; og han tilføier at vi her rimeligvis ikke har at gjøre med en virkelig indskrift, men med en meningsløs og forvansket imitation av en indskrift, (»the product of a long series of successive corruption of a Greek or Latin legend«), altsaa noget i samme retning som de ulæselige omskrifter paa tidlige guldbrakteater. Spænden er muligens litt yngre end Fonnaasspænden, men utvilsomt fra 6te aarh. og tidsbestemmelsen udelukker altsaa at en angelsaksisk indskrift kan ha været forbilledet for indskriften paa spænden. Englands kristning foregaar først fra omkring 700, og det kjendes ikke indskrifter med bokstaver paa angelsaksiske smykker fra 6te aarh. Derimot er indskrifter ikke rent sjeldne paa metalsaker hos frankerne og andre germaner paa kontinentet i merovingisk tid, som paa fingerringe, paa en sølvske, paa remspænder (Boulanger: Mobilier Funéraire, pl. 38, 17; Frédéric Moreau: Collection Caranda, nouvelle série, pl. 55, nr. 1; Joseph Anderson: Scotland in Early Christian Times, Second Series, s. 147; A. Götze: Die althüringischen Funde von Weimar, s. 26—27). Jeg kan ikke se nogen anden rimelig forklaring av indskriften paa spænden fra Nes end at den er en kopi av en slik frankisk indskrift.

En hel række av den ældre jernalders runestener i Norge har været anbragt i forbindelse med graver, dels skjult inde i gravhaugen, dels reist i fri luft over eller ved graven.

Bautastener uten indskrift forekommer reist paa graver i Norge i den førromerske jernalder (se Oldtiden III, s. 126) og fremdeles i den romerske periode (Vestl. Graver fra Jernald. s. 29—30 og s. 40—42); et enkelt tilfælde kjendes ogsaa fra den ældre del av folkevandringstiden (Lorange, Norske Olds. i Berg. Mus. s. 100, B. 1428—1432). Bautastenen kan da dels være reist paa flat mark som gravens eneste merke over jorden, dels er de sat paa en gravhaug av større eller mindre dimensioner. De reiste sten paa gravene er altsaa en skik som er adskillig ældre end runeskriften, men som fremdeles har været anvendt efterat runene var kommet i bruk i Norden. Naar ogsaa fritstaaende runestener findes paa eller ved graver, er de altsaa ikke at betrakte som en ny slags mindesmerker; forholdet maa uttrykkes saa at runeskriften kommer til anvendelse paa en allerede gammel og velkjendt art av mindesmerker. Dette udelukker ikke at denne særlige bruk av

runene kan skyldes fremmete forbilleder, rimeligvis kjendskap til indskrifter paa romerske gravstener; et mindesmerke som Möjebrostenen med sit rytterbillede, gir en direkte antydning i den retning.

Et arrangement besleget med bautastenenene er det naar gravhaugens top krones av en fritliggende stenblok, som det allerede kjendes fra førromersk tid (se Oldtiden III, s. 128). Stenen er da tydelig beregnet paa at gjøre gravmindet mere anselig og iøinefaldende. Stundom kan det hende at en slik sten som ligger paa en gravhaug, er forsynet med en runeinskrift. Men indskriften er her ikke anbragt synlig som paa bautastenenene: den findes paa stenens indside saa den ikke kan ses, og denne anbringelse av runene fører altsaa over i en ganske anden tanke-række end de forestillinger som har skapt de ytre former for gravmindet. Endda tydeligere kommer dette frem ved de runestener som har været skjult inde i en gravhaug. Her har selve stenen ikke været synlig og kan følgelig ikke være anbragt som et mindesmerke over den begravete. Stenens eneste rolle ved grav-anlægget er da her at bære en indskrift, og det er altsaa en ganske væsentlig forskjell mellom de fritstaaende bautastener med runeinskrift og de ikke synlige stener i gravhaugene. Bautastenen er et monument med selvstendig betydning, men kan dertil ogsaa utstyres med en indskrift, mens indskriftstenen inde i en gravhaug udelukkende er der for indskriftens skyld. I forbindelse med den sidste gruppen av indskrifter kan vi minde om forskjellig andet utstyr av gravene fra jernalderen, som forekomsten av »de hellige hvite stene«, blokker av hvit kvarts (hégeitill), og tilhugne runde heller.¹

Ved gravene kan det endelig forekomme at det findes runeindskrifter paa selve de sten hvorav gravkammeret er bygget; det har da kunnet vise sig at en ældre fritstaaende runesten er tat i bruk som byggemateriale ved anlægget av graven (som Tørviken A, nr. 20); men oftere er indskriften utført for og med den graven hvor den findes, og var følgelig beregnet paa at være skjult for menneskers øine fra det øieblik da graven blev lukket og tildækket. Efter sin hensigt maa disse indskriftene altsaa sammenstilles med de netop omtalte som har været indlagt i gravhauger.

Runestenenene kan altsaa inndeles i to væsentlig forskjellige grupper, nemlig dem som er anbragt synlig paa fritstaaende monumenter, og paa den andre siden dem som ikke er beregnet paa at læses av efterslegten; de sidste kjendes videre i tre variationer, eftersom de findes paa den skjulte underside av en stenblok som ligger ovenpaa gravhaugen, paa sten som er skjult inde i gravhaugen eller paa stenene i selve gravkammeret. Reiste sten paa gravhauger har vi i Einangstenen (nr. 5), Bøstenen (nr. 16), Strandstenen (nr. 19), Eidsvaagstenen (nr. 41) og endelig ikke usandsynlig Vettelandstenen (nr. 39). Stenblokker liggende paa en gravhaug med indskriften ned har vi fra Elgesem (nr. 7) og Amle (nr. 46); efter al sandsynlighet maa vi ogsaa hit regne Bystenen (nr. 6), mens Tveitostenen (nr. 37) er tvilsom da indskriften her skal være meget yngre end den graven den laa paa. Skjult inde i gravhauger er fundet Stenstadstenen (nr. 9), Vatnstenen (nr. 29),

¹ Th. Petersen: Om de saakaldte »hellige hvite stene«. Det kgl. norske Vidensk. Selsk. Skrifter, Trondhjem 1905, nr. 8 — Vestl. Graver fra Jernald. s. 149 og 225 ff.

Fig. 91 a.

Fig. 91 b.

Fig. 92.

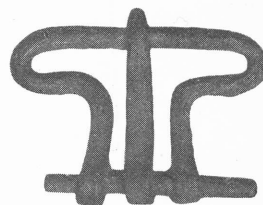

Fig. 94.

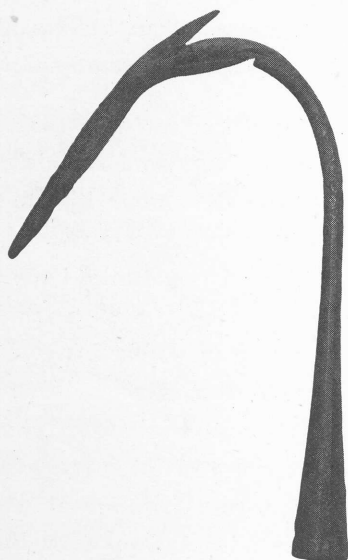

Fig. 93.

Fig. 95 og 96.

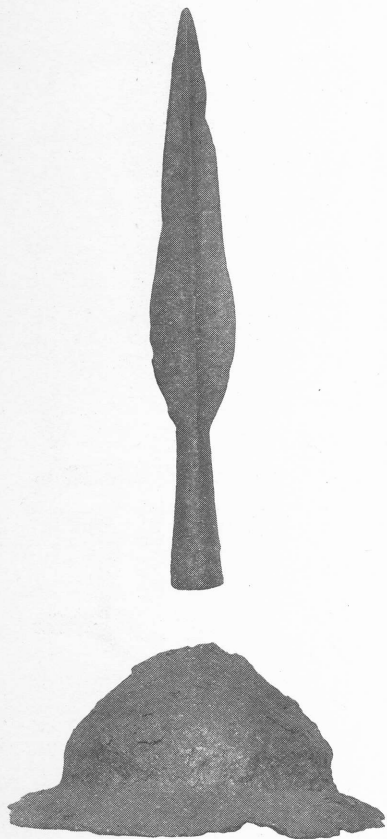

Fig. 91–96. Vaaben og remspænde fra Einang, haug 1. Alle $\frac{1}{4}$ undtagen 91 b og 94, som er $\frac{1}{1}$.

Tanemstenen (nr. 31) og sandsynligvis Bellandstenen (nr. 13). Av de runestener der er truffet som dele av gravkammeret i en haug, var Tørviken A (nr. 20) en ældre fritstaaende runesten tilfældig anvendt som materiale for gravbygningen, mens Aarstadstenen (nr. 15), Tørviken B (nr. 21) og Bratsbergstenen (nr. 30) maa antas at være anbragt samtidig med anlægget av den graven de fandtes i.

Vi har altsaa et betydelig antal runestener som har hat sin plads paa og ved hedenske graver; ved dem alle maa den arkeologiske tidsbestemmelse grundes

paa en gjennomgaaelse av det gravfund som hver enkelt av runestenerne staar i forbindelse med. Men materialet av bevarte gravfund staar ikke i forhold til runestenernes antal. Ved de fleste av dem har vi at gjøre med ældre fund hvor selve graven er blit ødelagt ved tilfældig gravning og gravgodset ikke bevaret. Ved enkelte som Aarstadstenen (nr. 15) og Tanemstenen (nr. 31) er riktig nok bevaret skriftlige opplysninger om gravens anlæg og utstyr, men disse opplysninger er langt fra saa fuldstændige at de kan danne et brukbart grundlag for tidsbestemmelsen. Stenene fra Einang og Stenstad er for længe siden betegnet som de eneste i Norge hvis alder kan bestemmes arkeologisk ved hjelp av fundforhold og gravfundne oldsaker (Montelius, Runornas alder i Norden, Svenska Fornminnesför. Tidskr. VI, s. 266); men siden dengang har vi dog ogsaa faat nogen andre hvor en tidsbestemmelse ialfald bør prøves, nemlig stenene fra Elgesem, Tveito og Tørviken. Vi skal her gjennomgaa alle de træk som kan tænkes at ha betydning for dateringen av disse monumenter.

Einang.

Fig. 97 og 98. Spyd og skjoldbule fra Einang, haug 2. $\frac{1}{4}$.

Runestenen paa Einang (nr. 5, Vestre Slidre pgd. Valdres) er den eneste i Norge som fremdeles staar paa den gravhaug hvor den hører hjemme.

Gaarden ligger omtrent midt paa Slidredalens østre skraaning og det har her været et større antal temmelig vide, men lave gravhauger med fotkjede om og samlet i smaa grupper paa 3 til 5 stykker. Flere av haugene har bautastener og paa en av dem staar runestenen. Haugen som runestenen staar paa var tidligere dækket av græs. Den bestaar for en større del av brutte stenheller av samme stenart som runestenen, blandet med en del rullesten. Bunden under haugen er dels skalberg, dels sandbund. Haugen er nær sirkelrund og maalttes i 1872 at være 44 fot i tvermaal og 3 fot høi. Ved sin undersøkelse av haugen samme aar saa Lorange at den hadde været utgravet engang før og han fant i den ikke andet end spor av kul og et ubetydelig brudstykke av et redskap av jern.

Omtrent 100 alen nord for runestenen paa et jordstykke som kaldes Braatenhagen, findes fra vest mot øst en række paa 6 gravhauger. I den nederste og

mindste haugen (nr. 1) var paa bunden et lag av kul og ben, og midt paa dette laget laa et sverd (fig. 91); langs dette en smal tveegget spydspiss (fig. 92), og ovenpaa den igjen en spydspiss med mothaker og lang fal som er smedet i tolv fasetter (fig. 93); den sidste spydspissen var sammenbøiet i en halvsirkel som omsluttet en skjoldbule (fig. 95), hvori laa nogen remspænder (fig. 94), en sammenbøiet kniv, en syl, m. m. Et brudstykke av beslaget til skjoldets haandtak er avbildet fig. 96.¹ I næste haug nedenfra (nr. 2) fandtes en spydspiss og en skjoldbule av samme former som i den første (fig. 97 og 98), likeledes liggende paa et lag av kul og brændte ben paa haugens bund. Den tredie, som var den største i gruppen, viste samme bygning og gravform, men her fandtes bare et brudstykke av en skjoldbule. I den fjerde, som laa i høide med nr. 3, fandtes en

grav av samme anlæg og utstyret med to spydspisser (fig. 99 og 100). Fra den femte haugen foreligger ikke fund. Men fra endda en haug paa samme felt hjembragte Lorange nogen aar senere til Bergens Museum en spydspiss og en kniv (fig. 101 og 102); sakene blev fundet blandt brændte ben og kul i en flat rundhaug rundt besat med sten.

Et par hundrede skridt syd for runestenen, paa Nesjabraaten, var et par gravhauger hvorav en er utgravet av Lorange. Haugen bestod av et stenlag liggende paa et flatfjeld. Paa dens bund var kul i et vidt lag, blandet med stumper av brændte ben og skaar av et lerkar (fig. 103). Lerkarret er spandformet med omlopende horisontale ribber der er skraariflet som snorer, altsaa fuldstændig lik Rygh fig. 375, Vestl. Graver fra Jernald. fig. 142. Formen er sjelden, men er dog flere ganger fundet sammen med vaaben og andre saker av samme former som kjendes fra Nydam mosefund (se Ab. 1904, s. 43—46. B. M. Aarb. 1903, nr. 7, s. 4). Slike lerkar har tydeligvis bare været i bruk en kort tid, og er derfor meget brukbare for tidsbestemmelsen.

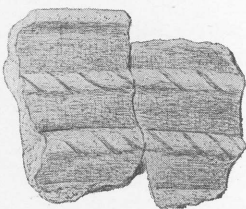

Fig. 103. Lerskaar fra Nesjabraaten ved Einang. $\frac{1}{2}$.

Fig. 99 og 100. To spyd fra Einang, haug 4. $\frac{1}{4}$.

Fig. 101 og 102. Spyd og kniv fra Einang, haug 6. Henholdsvis $\frac{1}{4}$ og $\frac{1}{2}$.

Vi har hermed set de fundene som foreligger fra runestens nærmeste omgivelser. Efter de foreliggende opplysninger er alle disse gravene fuldstændig ensartet baade i sin ytre

¹ Denne og de følgende fundoplysninger grunder sig dels paa meddelelser av distriktslæge H. C. Printz, dels paa undersøkelser paa stedet av Sophus Bugge, A. Lorange og N. Nicolaysen. Chra. Videnskapsselsk. Forh. 1873, s. 225, Ab. 1873, s. 133, Ab. 1879, s. 241. Runeverket I, s. 241.

form og i selve gravens anlæg. Det er brandflak dækket av lave røiser. Gravenes utstyr er mere eller mindre rikt, men oldsakenes former er derfor like ensartet. Det er tidligere fremhævet — av Lorange, Rygh og Montelius — at disse vaabenformer finder sine sidestykker i fundet fra Nydam mose og at det samme er tilfældet ogsaa med mindre stykker som remspændene. Vi har netop set at ogsaa lerkarret fra Nesjabraaten tilhører samme fundgruppe i Norge.

Det kan da ikke være tvil om hele gravplassens alder. Fundene paa Braatenhagen straks nord for runestenen og fundet paa Nesjabraaten syd for runestenen har git os oldsaker som maa dateres i overensstemmelse med Nydamfundet; dette maa ogsaa gjælde den haugen som runestenen staar paa, og som i alle henseender ligner de andre.¹

Det store fundet fra Nydam maa være nedlagt i mosen i sidste halvdel av 4de aarh. og Einanggravene tilhører altsaa samme tid. Naar det under behandlingen av Einangstenen i runeverket (b. I, s. 88) er uttalt at vaabenformene vel kunde holde sig noget længere i bruk i det indre av Norge end i det sydlige Danmark, og at gravene paa Einang da kunde tænkes at være noget yngre end Nydamfundet, saa er dette nok i og for sig en mulighet; men det foreligger samtidig bestemte holdepunkter for at motbevise det. Hvis vaaben av Nydamfundets former hadde holdt sig merkbart længer i bruk i Norge, skulde man med al rimelighet vente at disse vaaben hos os av og til skulde findes sammen med andre saker av et yngre præg; om de i Norge brukte gammeldagse vaaben, burde det indtræffe at de leilighetsvis hadde kommet i besiddelse av et fuldt moderne smykke, en spænde el. a. — eller om vaabnene hos de norske i det hele laa efter i utviklingen, var det allikevel høist naturligt at et eller andet vaaben kom ind ved hurtig import. I virkeligheten finder vi derimot at vaaben av Nydamformer i norske fund findes sammen som en bestemt tidsgruppe der ikke findes sammen med yngre former, og at disse vaaben i fundene findes sammen med andre saker, som spænder og utstyr til beltet, hvis former vi likeledes træffer i fundet fra Nydam. Dette tyder bestemt paa en væsentlig samtidighet mellem Nydamfundet og de tilsvarende norske gravfund. Som fundmaterialet foreligger, mangler der enhver antydning av at det skulde være nogen merkbart tidsforskjel mellem disse sakene i Norge og Danmark.

Idet vi altsaa daterer Einanggravene til anden halvdel av 4de aarh. kan vi tilføie at denne tidsbestemmelsen, som her er git paa rent arkeologisk grundlag, stemmer udmerket med det som Sophus Bugge har uttalt om sprogformen i Einangstenens indskrift, idet indskriftens form *fahido* sis at være ældre end den ved flere brakteatindskrifter forutsatte form *fahido*. Som vi ovenfor har set tilhører vore runebrakteater 5te og 6te aarh.

¹ At de her gjennemgaate fund maa betragtes som en avsluttet gruppe av omtrent samtidige graver, bekræftes av et noget yngre fund fra Einang som foreligger fra Lorange's utgravninger. Det er en brandgrav med skaar av et spandformet lerkar fra slutten av 5te aarh. Denne yngre grav laa i en helt anden situation i terrænget, nemlig nær Slidrefjorden, vest for husene paa gaarden; det var ogsaa et brandflak, men gravhaugen hadde andre dimensioner og en anden bygning end de ældre haugene oppe ved runestenen.

Runestenen fra Elgesem (Sandeherred pgd. nær Sandefjord nr. 7), er fundet Elgesem. ved en utgravning av antikvar Nicolaysen i 1870.¹ Samlet paa et felt var det her en stor skibsformig stensætning (avbildet av Gustafson, Norges Oldtid fig. 595) og 18 gravhauger som alle blev utgravet, og senere er det yderligere kommet til flere graver som er opdaget under flat mark. Allikevel gir ikke fundene noget direkte bidrag til tidsbestemmelse av runestenen. Av Nicolaysens fund indeholdt haugene nr. 5 og 6 henholdsvis tre og to graver fra førromersk jernalder; nr. 11 og nr. 12 gav temmelig rike fund fra vikingetiden, og nr. 17 er rimeligvis fra samme tid. I haugene 1, 3, 15 og 18 blev truffet brandgraver uten oldsaker; i flere andre blev ikke paavist sikre spor av begravelse og fire av haugene viste sig tidligere forstyrret. Endelig blev det i marken mellom haugene senere truffet brandgraver, som dels blev gravet frem ved sandtak, dels undersøkt av amanuensis G. Mørck. Det var fuldt karakteriserte urnegraver fra førromersk jernalder. De graver og oldsaker som her tillater en datering spænder altsaa over den videst mulige tidsgrænse, fra førromersk jernalder indtil vikingetiden, og den gravhaug hvori runestenen fandtes, gir heller ikke selv nogen mulighet for at bestemme runestenens alder.

Haugen som runestenen fandtes i, nr. 6 i Nicolaysens beretning, var den største av alle dem som blev utgravet. Den var $42\frac{1}{2}$ al. i tvermaal og $3\frac{1}{4}$ al. dyp i midten. Paa haugens skraaning mot nordnordvest, $8\frac{3}{4}$ al. fra midten og like under torven, hvor det stod en enerbusk, laa runestenen med indskriftsiden vendt nedad. Haugens bund var stenlagt, ofte med løftesten, hvorunder det paa flere steder fandtes smaa samlinger av brændt jord og kulstumper og i midten nogen ganske faa stykker brændte ben. Høiere op i haugen blev truffet smaa skaar av et lerkar og en halvmaaneformet flintsag. Paa dette grundlaget kan det fra arkeologisk side ikke fremsættes nogen tidsbestemmelse av runestenen.

Det bør da nævnes at indskriften selv, som bare bestaar av de tre runene FRN , med rette har været sammenstillet med indskrifter paa guldbrakteater hvor samme ord forekommer, og at dette gir god grund til at holde Elgesemstenen for jevn gammel med guldbrakteatene. Den skulde da være fra 5te eller 6te aarh.²

Runestenen fra Stenstad (Hollen pgd. i Telemarken, indskrift nr. 9) er en Stenstad. stor rundagtig sten, fundet 1 alen dyp i en gravhaug. To alen dypere i haugen end runestenen var en grav bygget av tre heller, hvorav de to dannet sidene og den tredje laa ovenpaa. I graven fandtes et træspond med bronsebeslag (fig. 104),

¹ Ab. 1870, s. 141 ff.

² Det skal nævnes at kanskje ogsaa et andet træk ved fundene fra Elgesem kunde tyde paa at vi har graver fra denne tiden blandt haugene paa gravfeltet. I haug nr. 1 fandt Nicolaysen $\frac{1}{2}$ al. over bunden et tyndt lag med brændte ben samt en firkantet sten av hvit kvarts, $\frac{4}{2}$ tomme lang, $\frac{1}{3}$ tomme bred og $\frac{1}{2}$ tomme tykk, stenen har ikke merker av bruk eller slit. Det tør derved mindes om at blokker og mindre stykker av hvit kvarts andensteds er fundet i gravhauger fra 5te og 6te aarh. anbragt slik at de maa ha hat en bestemt symbolsk betydning, se Vestl. Graver fra Jernalderen s. 149. Men det skal indrømmes at det lille stykke kvarts vi her har at gjøre med, kan være tvilsomt i denne forbindelse.

Fig. 104.

Fig. 105.

Fig. 106.

Fig. 107.

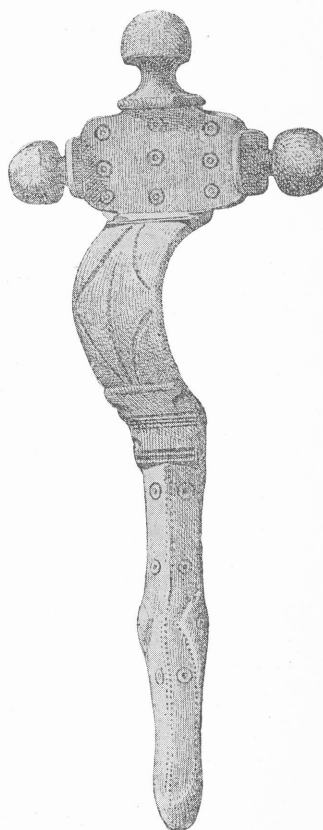

Fig. 108.

Fig. 104–108. Træspond, lerkar og spænde av Stenstadfundet. Alle $\frac{1}{2}$, bare fig. 108 $\frac{1}{1}$.

tre lerkar (fig. 105—107) hvorav det ene har et litet grønt glasskaar indsat i bunden, en korsformet spænde av bronse (fig. 108), et hængselformet smykke av sølv (fig. 109), samt en guldring, fire perler og en rusten jernklinge; de sidstnævnte av sakene er ikke bevaret. I finderens beretning fortælles det at krukkene var fylldt med aske, ben og kul. Imidlertid er det utvilsomt at det gravutstyr som vi her har for os, med fuld sikkerhet kan bestemmes som tilhørende en ubrændt begravelse. I brandgravene fra denne tiden er altid gravgodset baalbrændt, mens ikke nogen av sakene i Stenstadgraven viser spor av at ha været i brand. Oldsakene viser fremdeles at vi her har at gjøre med en kvindeggrav, idet vi har smykker og perler, men ingen sikre mandssaker. Jernklingen, som finderen antok for en liten kaarde, har etter al sandsynlighet været en vævske av samme slag som fig. 77, Rygh fig. 150; slike vævskeer forekommer regelmæssig i kvindegraver fra folkevandringstiden.

Stenstadfundets alder har før været bestemt av Montelius (Runornas ålder, Svenska Fornminnesför. Tidsk. VI, s. 266) og er der dateret til 5te aarh. Senere har Montelius nærmere præsiseret denne bestemmelsen til første halvdel av 5te aarh. (Den nordiska jernålderns kronologi, ibid. X, s. 126).

Vort grundlag for tidsbestemmelsen er spænden (fig. 108) og sølvsmykket (fig. 109). Spænden er av den korsformete typen, og dens form viser ikke et meget sent stadium i utviklingen, men hører heller ikke til de ældste former av typen. Av betydning i saa henseende er det at platen øverst er forholdsvis stor og prydet med indskaarne sirkler; likesaa er alle de tre knoppene støpt i et stykke med selve spænden, mens paa de ældre formene to av knappene er gjort for sig og fæstet paa spænden. Efter en detaljeret gjennemgaaelse av hele materialet har jeg kunnet sætte en form som Stenstadspænden til sidste halvdel av 5te aarh. (se *Cruc. Brooches* s. 34—36, fig. 41, og s. 153), men den er rigtignok typologisk blandt de ældste av den gruppe som hører til i dette halve aarhundrede. Sandsynligheten er da for at dens tid snarere falder ved midten av aarhundredet end mot slutten; i fund fra omkring 500 møter vi korsformete spænder med tydelig senere præg, nemlig dem som danner overgangen til det efterfølgende og yngste stadium i typens utvikling.

Sølvsmykket fig. 109 har ornamenten i relief og er forgyldt paa samme maate som de store spændene vi allerede har omtalt utførlig. Paa det foreliggende stykket er ornamentene av aldeles samme præg som de tidligere av de store spændene; den tilhører den gruppe hvor dyreornamentene endda ikke er kommet til utvikling. Som vi ovenfor har set, begynner den egentlige utvikling av dyreornamentene fra den sidste del av 5te aarh. Et mønster som det vi her har at gjøre med, tilhører den nærmest foregaaende tid. Smykkets alder falder altsaa saa nær som mulig sammen med spændens, og fundet tør dermed dateres til tiden ved eller nærmest efter midten av 5te aarh.

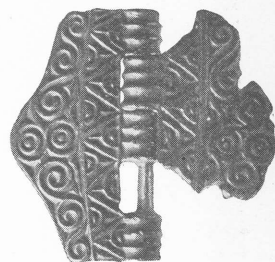

Fig. 109. Smykke av sølv. Stenstadfundet. $\frac{1}{4}$.

Fig. 110. $\frac{1}{4}$.

Fig. 111. $\frac{1}{4}$.

Fig. 112. $\frac{1}{2}$.

Fig. 113. $\frac{1}{2}$.

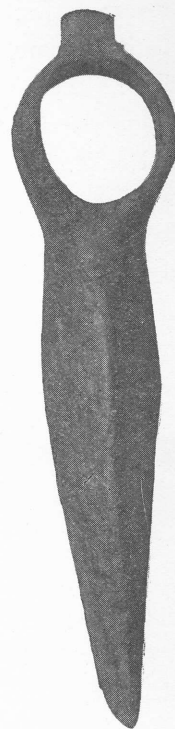

Fig. 114. $\frac{1}{2}$.

Fig. 115. $\frac{1}{2}$.

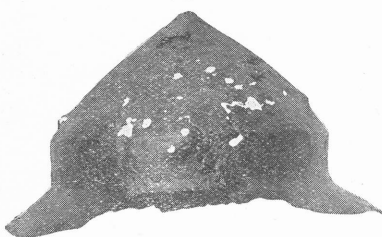

Fig. 116 a. $\frac{1}{4}$.

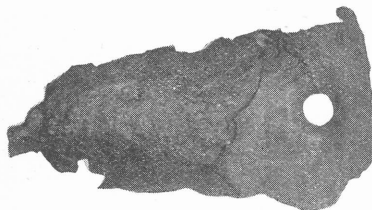

Fig. 116 b. $\frac{1}{1}$.

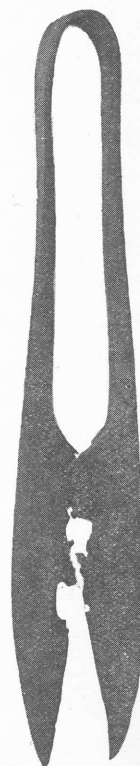

Fig. 117. $\frac{1}{2}$.

Fig. 110—117. Vaaben etc. fra Tveito, grav 1.

Som nævnt fandtes runestenen ikke i selve graven, og vi kan ikke si vi har fuld sikkerhet for at begravelsen og runestenen virkelig hører sammen. Noget bevis ligger jo ikke deri at den meget knappe fundberetning ikke omtaler mere end den ene graven i haugen. Men det er jo sandsynlighet for at det vilde ha været nævnt om det var truffet flere fund ved samme leilighet, og særlig om det i nærmere forbindelse med runestenen var truffet nogen anden grav end den som er beskrevet. Det rimelige er da at betrakte gravfundet og runestenen som sammenhørende. Det er i den forbindelse ogsaa av betydning at indskriften efter Sophus Bugges tolkning betegner stenen som tilhørende en kvinde, og at samtidig gravfundet kan bestemmes som en kvindegrav.

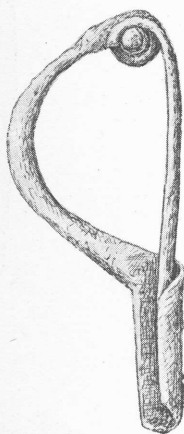
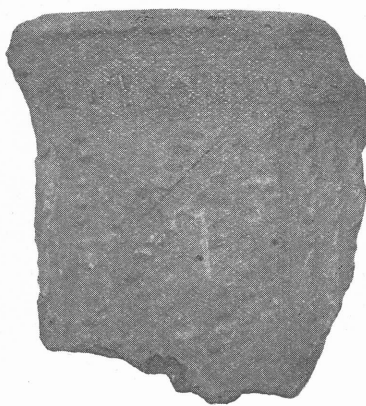
Fig. 118. $\frac{1}{1}$.Fig. 120. $\frac{1}{1}$.Fig. 119. $\frac{1}{3}$.

Fig. 118—120. Spænde, jernhadde og lerskaar fra Tveito, grav 1.

Runestenen fra Tveito (Tinn pgd. i Telemarken, indskrift nr. 37) er en svær Tveito. blok av blaa klebersten som fandtes liggende ovenpaa en liten gravrøis. Den laa med indskriften vendt mot jorden, og runene blev først opdaget da stenen var væltet om. Av runologiske grunde daterer Sophus Bugge indskriften til første halvdel av 8de aarh. mens oldsakene som fandtes i graven under stenen ifølge O. Rygh neppe kan sættes meget senere end 500, og i virkeligheten vil vise sig at være endda noget ældre. Den naturlige slutning er da at Tveitostenens indskrift ikke har nogen umiddelbar forbindelse med gravfundet, og en nærmere arkeologisk betragtning av fundet er altsaa runestenen uvedkommende, saafremt den nævnte runologiske datering kan opretholdes.

Fig. 121. 1/4.

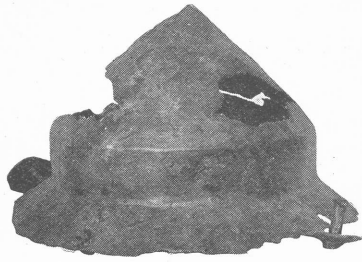

Fig. 122 a og b. 1/4.

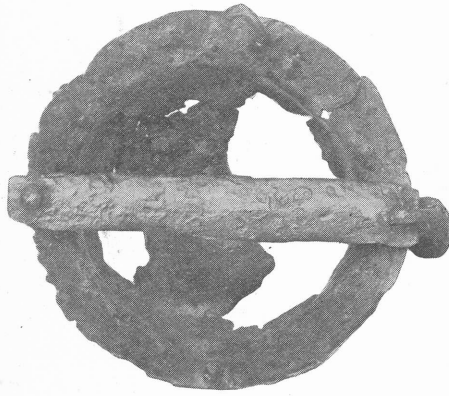

Fig. 123. 1/2.

Fig. 124. 1/2.

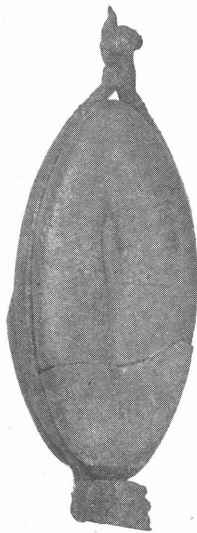

Fig. 125. 2/3.

Fig. 126. 1/1.

Fig. 121—126. Vaaben etc. fra Tveito, grav 2.

(Trykt 26. September 1914.)

Efter planen for nærværende fremstilling kan dog gravfundet fra Tveito ikke forbigaas, da vor opgave er at fremlægge alle de arkeologiske kilder som kan tænkes at ha betydning for indskriftenes datering, selv om undersøkelsen ikke i øieblikket fører til direkte resultater.

Det var paa Tveito to smaa røiser, med bare 4 m. afstand fra hverandre, fuldstændig ens i bygning og størrelse. I hver av dem fandtes en brandgrav med rikt utstyr av jernsaker som hadde været med i branden paa likbaalet. Ogsaa i gravgodset er det den aller nærmeste overensstemmelse mellem de to fundene, og det er tydelig at de maa være aldeles samtidige. Begge fund skal her refereres, da en tidsbestemmelse vinder i sikkerhet naar vi har to ensartete fund paa samme sted.

I begge røisene laa oldsakene tæt samlet midt i røisen sammen med brændte ben; det nævnes ikke noget om det var kul eller andre baalrester, og det foreligger i det hele ikke nærmere opplysninger om selve gravenes indretning. Dog har vi den utvilsomme bekræftelse paa at gravene var brandgraver, derved at samtlige oldsaker bærer merker av brand. Jernet har den eiendommelige overflate som vi kalder glødeskal, og som dannes ved den sterke glødning i heten paa baalet.

I den første røisen fandtes en tveegget spydspiss (fig. 110), en spydspiss med mothaker (fig. 111), en ganske liten slank spydspiss (fig. 112), to bladformete pilespisser (fig. 113); en vakker øks (fig. 114), et knivblad (fig. 115), en skjoldbule med haandtakbeslag av jern (fig. 116), en saks (fig. 117), en simpel spænde av jern (fig. 118), rester av jernbeslag til et træspond og en hadde av jern (fig. 119), endelig skaar av et spandformet lerkar (fig. 120).

Fra den andre graven foreligger en firegget spydspiss (fig. 121), en skjoldbule (fig. 122), et knivblad (fig. 123), to pilespisser (fig. 124), en beltesten av hvitgraa kvarts med indfatning av jernbaand (fig. 125), en simpel spænde av jern (fig. 126), en remspænde (fig. 127) og et rembeslag av jern (fig. 128).

Ifølge O. Rygh er fundene tilvarett av en paalidelig mand og begge kan betragtes som sikkert sammenhørende. For at undersøke tidsbestemmelsen vender vi os til de enkelte oldsaker.

Fælles for begge gravene er en simpel spænde av jern (fig. 118 og 126). Typen (Rygh fig. 243) er av dem som har været i bruk gjennom lang tid uten at undergaa store forandringer; den findes væsentlig ensartet i fund fra 4de, 5te og 6te aarh. En enkelt slik spænde findes oftere i mandsgraver, og at formen holder sig saa uforandret skyldes sikkert at de har været nødvendighetsartikler og ikke

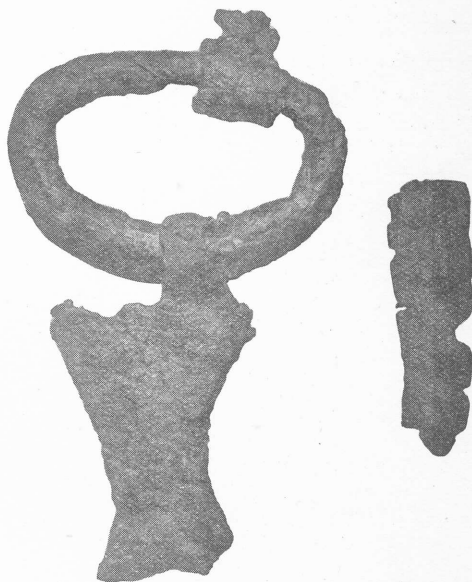

Fig. 127 og 128. Remspænde og jernbeslag fra Tveito, grav 2. $\frac{1}{1}$.

smykker; de har bare været beregnet paa et praktisk formaal og har følgelig ikke været underkastet modens vekslinger. Men spænder av denne form blir derved ogsaa temmelig værdiløse for tidsbestemmelsen (se Smaa bronsespænder fra folkevandringstiden, Oldtiden I, s. 68 ff.).

Den smale fireggete spydspissen (fig. 121) er en type som i de danske mosefund hører hjemme i Nydamfundet; at dømme efter Engelhart's publikationer findes den ikke i det ældre Vimosefund og heller ikke i Kragehulfundet som er yngre. I norske gravfund forekommer dog slike spyd baade fra 4de og 5te aarh. (et vel dateret eksemplar fra 5te aarh. har vi i Evebøfundet, Vestl. Graver fra Jernald. s. 116). De to spydene i den første graven (fig. 110 og 111) har derimot nærmere tilknytning til former i Kragehulfundet. Den med mothaker gjenfindes der fuldstændig tilsvarende, karakteriseret ved tyk firkantet odd og spinkle lange mothaker som ligger tæt ind til falen (Kragehulfundet pl. III, fig. 21), og den tveeggete med svakt indsvungen egglinie og tyk odd har nær beslektete former i samme fund (pl. II, fig. 3 og 4). Aldeles samme par av spyd foreligger i en række norske gravfund og flere ganger sammen med andre oldsaker som med sikkerhet kan dateres til 5te aarh.¹ Dette par av de to slanke og ikke meget lange spydspisser er i virkeligheten vor vanlige form for spydene i 5te aarh. og avløses i den nærmest følgende tid av andre former, av tveeggete spyd med dype indskjæringer i hver side av bladet og av spyd med kortere odd og kortere tykke mothaker (se Eyvind de Lange i B. M. Aarb. 1909, nr. 3, fig. 5—7 og fig. 19—20).

Et stykke som er godt tidsbestemt er ogsaa lerkarret fig. 120. De spandformete lerkar er meget rikelig repræsenteret i vort materiale fra folkevandringstiden og deres ornamentik undergaar en særdeles rik og vekslende utvikling, likesom de varierer meget i teknik og form. Da denne utvikling allerede er indgaaende utredet (Spandformete lerkar fra folkevandringstiden, Ab. 1904, s. 42 ff.) hører nu de spandformete lerkar til de former som vi kan datere ganske sikkert. Det karret vi har i Tveitofundet hører til de ældre former (Ab. 1904, s. 53—58, fig. 10—15) som maa være gaat helt av bruk omtrent ved midten av 5te aarh. Da samtidig to av spydene ikke kan være saa gamle som fra det foregaaende aarhundrede, er vi istand til at fastsætte aarene 400 til 450 som den omtrentlige grænse for fundene fra Tveito.

Ved sin behandling av fundene har O. Rygh sterkt fremhævet at enkelte av oldsakene i disse to gravene har former som tidligere bare var fundet sammen med saker fra vikingetiden og følgelig maatte antages udelukkende at tilhøre dette tidsrum. Det gjælder særlig pilespissene (fig. 113 og 124, av typen Rygh fig. 540) og desuten den lille slanke spydspissen (fig. 112). Den sidste er en særdeles sjelden form som

¹ Et fund fra Søndre Skjønne, Nore pgd. Buskerud (C. 19864—76, Ab. 1900, s. 300) viser likefrem paafaldende nær overensstemmelse med fundene fra Tveito; vi har her samme to spyd som fig. 109 og 110, samme skjoldbule og den simple spænden av jern; desuten ildsten, kniver, saks, to jernlænker og jernbeslag. Ogsaa denne graven var en brandgrav. — To slike spyd er fundet paa Fossan, Høgstfjord pgd. Ryfylke, sammen med en bronsespænde fra 5te aarh. St. 2948, Stav. mus. aarsh. 1907, II, s. 11, hvor det ene spydet og spænden er avbildet. — Likesaa har vi flere fund hvor spydene forekommer sammen med spandformete lerkar som kan dateres til samme aarhundrede; et fra Bakketun, Voss, B. 5639, B. M. Aarb. 1904, nr. 6, s. 58; fra Lien i Raundalen, Voss, B. 3675, Ab. 1881, s. 81; fra Skjelde, Voss, B. 5407, B. M. Aarb. 1904, nr. 6, s. 1.

en ikke kan si har noget fuldt ut tilsvarende sidestykke fra vikingetiden. Pile-spissene er ogsaa av en temmelig sjelden type, som av O. Rygh blev optat under vikingetiden i verket »Norske Oldsager« paa grundlag av et mindre omfattende og mindre paalidelig materiale end det som nu foreligger. Det vil nu vistnok være rigtig at la formen utgaa av vikingetidens typerækker og sætte den til samme tid som de andre vaabnene i Tveitograven.¹

De to runestene fra Tørviken (Jondal sogn, Hardanger, nr. 20) var begge Tørviken. anbragt som vægheller i et gravkammer, som tilfældig blev opdaget ved arbeide i en have. Under arbeidet støtte man paa en stenrøis med fotkjede av meget svære sten, og i røisens vestre kant stod gravkammeret. Det var bygget av kantsatte heller og var 3.20 m. langt, 0.84 m. høit og 0.63 m. bredt. Den ene gavlen var en helle og den andre gavlen to; langsiden var hver bygget av en større og en mindre helle. Graven manglet dækheller og ved undersøkelsen fandtes ikke andet i den end muld, sten, en del kul og aske paa bunden; likesaa omtales det at det paa flere steder i roisen hadde været lag av kul og aske og samlinger av brændte ben. Ved B. E. Bendixens eftergravning omkring graven fandtes (utenfor gravkammeret) et skaar av et spandformet lerkar, hestetænder, brændte benstumper, en jernspiker og et par smaa brudstykker av jern. Disse stykker antas at være rester av gravens oprindelige indhold. Spikerne er imidlertid nok fra nyere tid; de smaa jernstykkene gir indtryk av at være gamle, men er ganske ubestemmelige; det blir da bare lerskaaret som kan dateres.

Fig. 129. Lerskaar fra Tørviken. 1/1.

Lerskaaret (fig. 129) er rigtignok ikke stort, men vi ser dog at karret nærmest randen har været dekorert med smale omløpende baand og en forholdsvis bred, aapen bord av stemplete figurer. Det er tidligere paavist at slike spandformete lerkar fortrinnsvis hører hjemme i tiden omkring 500 (Ab. 1904, s. 73 ff. fig. 34, 36 og 39; Rygh fig. 371) og det stykket vi her har for os, kan med al rimelighet sættes til samme tid. Disse lerskaarrene har en saa avvekslende ornamentik, at de i virkeligheten gir en meget paalidelig tidsbestemmelse. Spørsmålet er da om tidsbestemmelsen uten videre kan overføres paa den graven hvor runestene ble fundet. Røisen var gjennomgravet før Bendixens undersøkelse fandt sted, og efter fundberetningen maa det antas at den hadde indeholdt flere brandgraver, foruten gravkisten. Men naar det altsaa her har været flere forskjellige graver like i nærheten av hverandre, blir det ganske umulig at avgjøre hvilken av gravene lerskaaret har tilhørt. Det er en mulighet for at det er kommet fra samme grav som runestene, men ikke saa meget av en sandsynlighet at vi derpaa kan bygge en datering av indskriftene.

¹ Amanuensis Gustav Mørck har velvillig meddelt mig en liste over de fund i Universitetets oldsamling, hvori det foreligger pilespisser av typen Rygh fig. 540.

Vi har da ikke andet end graven selv at holde os til. Disse store gravkammere av heller er ganske almindelige paa Vestlandet og deres tid er aldeles overveiende indskrænket til 5te og 6te aarh. Enkelte av dem kan vistnok være ældre end begyndelsen av 5te aarh., men neppe nogen er yngre end henimot 600. Fra de følgende to aarhundreder er skeletgravene paa Vestlandet meget simpelt anlagt og har ialfald aldrig gravkister av sten. Denne bestemmelse tør ha nogen betydning for Tørvikstenen B, som Sophus Bugge har sat til tiden omkring 725, Wimmer til 7de aarh. Hvis indskriften er ristet samtidig med gravens anlæg, kan det altsaa fra arkeologisk side med fuld sikkerhet uttales at indskriften ialfald ikke er yngre end slutten av 6te aarh., men vel mulig noget ældre. Ved Tørvikstenen A har tidligere forfattere været enig om at denne stenen oprindelig har været et fritstaaende monument som er avslaat og tilpasset til bruk som væghelle i gravkammeret. Den maa da være ældre end graven; hvor meget ældre kan arkeologisk ikke avgjøres. Efter runeformene kalder Sophus Bugge denne indskrift en av de ældre norske indskrifter med den længere rækkes runer.

Vi har hermed gjennomgaat de ældre norske runeindskrifter hvor det er anledning til at prøve en arkeologisk tidsbestemmelse. Vor undersøkelse kan sammenfattes i følgende resultater.

Den ældste indskriften i Norge er den paa Stabuspydet, idet graven som spydet fandtes i, maa være fra slutten av 2det aarh. Til samme fundgruppe hører indskriften fra Frøihov, hvis tid kan sættes inden de hundrede aar fra slutten av 2det til slutten av 3die aarh. Det er arkeologisk mulig, kanskje endog sandsynlig, at de gjenstande som bærer disse to indskrifter, er importstykker i Norge.

I grave fra 4de aarh. har vi indskriftene paa benkammen fra Hov og kjøtkniven fra Fløksand. Medaljongen fra Mauland, med en ulæselig omskrift der ogsaa indeholder enkelte runer, er fra slutten av 4de aarh. Runestenen paa Einang staar i forbindelse med en gruppe graver fra anden halvdel av 4de aarh.

Fra 5te aarh. er kjøtkniven fra Gjersvik, sølvbeslagene fra Nordgaarden, brakteatene fra Søvvet, Sele, Selvig og Bjørnerud. Runestenen fra Stenstad laa i en haug med en grav fra tiden ved eller nærmest efter midten av 5te aarh. Runestenen fra Tveito fandtes paa en grav fra første halvdel av samme aarh.

Fra 6te aarh. har vi benstykket fra Ødemotland, Fonnaasspænden, brakteatene fra Fredrikstad, Sogndal, Austad og en fra ukj. sted i Norge. Runestenen Tørviken B er ialfald ikke yngre end 6te aarh., men kan være noget ældre.

Indskriften paa Elgesemstenen kan ved sin overensstemmelse med brakteatene dateres til 5te eller 6te aarh.